

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Jakub Procházka

**Spolupráce královny Viktorie s premiéry Benjaminem Disraelim a
Williamem Gladstonem**

Queen Victoria's cooperation with the premiers Benjamin Disraeli and William
Gladstone

Praha 2021

Vedoucí práce: prof. PhDr. František Stellner, Ph.D.

Upřímné poděkování patří mému vedoucímu bakalářské práce, panu profesoru Františku Stellnerovi za jeho odborné vedení mé práce. Během bádání mi poskytl mnoho drahocenných rad a nejednou mě nasměroval k dalšímu studiu a vyhledávání nové literatury. Dále bych chtěl poděkovat paní doktorce Ireně Najbrtové, jež mi několikrát pomohla ve stylistice práce. Nakonec mé nejsrdečnější a nejupřímnější poděkování patří mým rodičům, kteří mě při studiu neustále podporovali a motivovali.

Abstrakt česky

V bakalářské práci bude zkoumána spolupráce britské královny Viktorie se dvěma největšími politickými rivaly na britské politické scéně druhé poloviny devatenáctého století. Práce se bude zabývat analýzou postojů královny Viktorie k politickým jednáním a opatřením Benjamina Disraeliho a Williama Gladstonea. Dále se soustředí i na osobní dimenzi této spolupráce. Analýza se zaměří na vývoj postojů královny Viktorie k politice ministerských předsedů od počátku její vlády až po smrt Benjamina Disraeliho. Cílem práce je posouzení rozdílného chování Viktorie k ministerským předsedům. Analýza bude vycházet ze studia vydaných pramenů osobní a institucionální povahy a příslušné odborné literatury především anglosaské historiografie.

Klíčová slova

Královna Viktorie, Benjamin Disraeli, William Gladstone, Parlamentní monarchie, Zahraniční politika, Velká Británie

Abstract

The bachelor's thesis will examine the cooperation of the British Queen Victoria with the two biggest political rivals on the British political scene in the second half of the nineteenth century. The work will deal with the analysis of Queen Victoria's attitudes to the political negotiations and measures of Benjamin Disraeli and William Gladstone. It also focuses on the personal dimension of this cooperation. The analysis will focus on the development of Queen Victoria's attitudes to the prime minister's policy from the beginning of her reign to the death of Benjamin Disraeli. The aim of this work is to assess Victoria's different behavior towards prime ministers. The analysis will be based on the study of published sources of personal and institutional nature and relevant professional literature, especially Anglo-Saxon historiography.

Keywords

Queen Victoria, Benjamin Disraeli, William Gladstone, Parliamentary Monarchy, Foreign Policy, Great Britain

Čestné prohlášení: Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Kolíně 30. 4. 2021

Jakub Procházka

Obsah

Úvod.....	7
1. kapitola - Pravomoci monarchie	17
1.1. Role Viktorie a Alberta v zachování monarchie.....	17
1.2. Republikanismus, Bagehotovy pravomoci a Guedallaovi tři Viktorie.....	21
1.3. Obraz královny Viktorie.....	24
2. kapitola - Postoje královny Viktorie před smrtí prince Alberta.....	27
2.1. Nástup královny Viktorie.....	27
2.2. Lord Melbourne.....	28
2.3. Princ Albert.....	30
2.4. Robert Peel.....	32
2.5. Palmerstonova politika.....	37
2.6. Krymská válka.....	40
3. kapitola – Spolupráce královna Viktorie s Benjaminem Disraelim a Williamem Gladstonem.....	45
3.1. Počátky politické kariéry.....	45
3.2. Volební reforma a Disraeliho první premiérský úřad.....	49
3.3. Gladstoneův první premiérský úřad.....	52
3.4. Disraeliho druhý premiérský úřad – kanál, koruna, východ.....	54
3.5. Gladstoneův návrat a Disraeliho konec.....	61
Závěr.....	64
Použité prameny a literatura.....	71

Úvod

Královna Viktorie, která dala jméno téměř celému jednomu století, se stala cílem bádání již mnoha britských i zahraničních odborníků. Během své vlády se Viktorie setkala s premiéry, s kterými se jí jednalo lépe, ale i s premiéry, s nimiž vycházela hůře. Ve své práci si dávám za cíl analyzovat vývoj královniných postojů vůči jejím ministerským předsedům. Důraz kladu především na její odlišné chování k ministerským předsedům z rozdílných politických stran a odlišného smýšlení. Na základě studia pramenů není pochyb, že si Viktorie velmi oblíbila Benjamina Disraeliho. A že její náklonnost k Disraelimu naopak posílila její antipatie k Williamu Gladstoneovi. Ke studiu Viktoriina postoje k oběma politikům mi primárně sloužila její a Disraeliho korespondence. Editoři Arthur Christopher Benson a Reginald Brett vikomt Esher vydali sbírku královniných dopisů, memorand a výtahů z jejího deníku nazvanou *The Letters of Queen Victoria*. Jejich práce však končí rokem 1861 a další léta musel zpracovat George Earle Buckle. Tuto devítisvazkovou edici vydali editoři na žádost krále Eduarda VII. mezi lety 1907 a 1932. Vybrali z množství materiálu takové dokumenty, aby poskytl čtenáři obraz královnina chování při řešení záležitostí v sociální a politické sféře.

Editoři Benson s Esherem při práci na první sérii svazků zjistili, že sám princ Albert královninu korespondenci opatřil poznámkami a pečlivě ji roztřídil. Mezi nejpřínosnější řadím dopisy s Viktoriíným strýcem a belgickým králem Leopoldem I. Královna totiž při dopisování s politiky dodržovala povinný formální tón, ale v korespondenci s Leopoldem již psala o svém rozpoložení a pocitech k jednotlivým lidem a událostem. Další důkazy jejích soukromých pocitů lze nalézt i v dopisech zaslaných lordu Melbourneovi, který se na počátku jejího panování stal jejím nejbližším rádcem. Dopisy s jednotlivými politiky zase líčí jednání na půdě parlamentu i v rámci jednotlivé politické strany. Aby došlo k lepšímu pochopení politických událostí a doplnění záznamů, byly k dopisům přidány i výtahy z královnina deníku.¹

Bohužel ale zůstalo mnoho zajímavých jednání, která nebyla oficiálně písemně zaznamenána. Editoři neusilovali o úplné vysvětlení jednotlivých historických událostí, protože podle nich nebyly v době jejich práce tak staré, a proto očekávali, že si je stále lidé pamatují. Nedávali si za cíl čerpat z dobových biografií, poněvadž chtěli prostor ve své práci věnovat jenom samotným dokumentům.² Buckle ve druhé sérii královniných dopisů vydal Viktoriiny

¹ BENSON, Arthur, Christopher, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), *The Letters of Queen Victoria*, Volume 1: 1837–1843, London, 1907, str. V–VI.

² BENSON, Arthur, Christopher, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), *The Letters*, Volume 1: 1837–1843, VII.

dopisy s ministerskými předsedy, které opět líčí jednotlivá projednávání politických záležitostí v parlamentu. Zjistil jsem, že když Viktoriin strýc Leopold zemřel na konci roku 1865, stala se nejvýznamnějším adresátem dopisů s královninými soukromými názory pruská korunní princezna a Viktoriina dcera, Viktorie. Pro mou analýzu byla například klíčová výměna dopisů mezi matkou a dcerou, která proběhla především během prusko-francouzské války a sjednocení Německa. Ve své práci totiž studuji postoj královského páru na sjednocení Německa, k němuž nedošlo podle královniných představ.

Mnoho návrhů Viktoriiných odpovědí bylo odevzdáno do Royal Archives ve Windsoru, což dopomohlo editorům zkompletovat svou sbírku. Navíc Buckleovi při práci na druhé sérii bylo umožněno čerpat z Viktoriina deníku, který sestavila její nejmladší dcera princezna Beatrice. Bohužel se ale Beatrice řídila pokyny své matky, podle kterých měla některé části korespondence upravit či zničit.³ Proto jsem se musel zaměřit i na jiné sbírky, jako byla například sesbíraná korespondence Benjamina Disraeliho, *The Life of Benjamin Disraeli, Earl of Beaconsfield* od Williama Monypennyho. Po Monypennyho smrti navázal na jeho práci George Buckle. Úspěšně jsem objevil na *Internet Archive*⁴ naskenovaný šestý svazek věnující se letům 1876 až 1881, tedy době, kdy probíhala východní krize, během které se ministerský předseda Disraeli významně proslavil. V této sbírce se nacházeli dopisy, které lze nalézt i v *The Letters of Queen Victoria*, což nebylo překvapením, protože obě sbírky sesbíral George Buckle. Naneštěstí ale některé stránky nebyly naskenovány správně, takže jsem nemohl tuto práci plně využít.

Další využitý pramen v mé práci byla desetisvazková edice *Benjamin Disraeli Letters*, na které se vystřídal několik vydavatelů. Naneštěstí ale sbírka končila rokem 1868, takže pro vyličení dalších let bylo případně potřeba využít *The Life of Benjamin Disraeli, Earl of Beaconsfield*. Autoři mohli určitě děkovat tomu, že měli vstup do Královského archivu ve Windsoru, kde byla uložena korespondence mezi královnou Viktorií a Disraelim. Mně osobně velmi pomohla tato sbírka při líčení situace kolem volební reformy z roku 1867, kdy Disraeli informoval královnu o průběžných jednáních. Práce na počátečním svazku začaly v roce 1972 a poslední desátý svazek byl vydán v roce 2014. Disraeli psal dopisy zkratkovitě, ale vydavatelé je úpravami přizpůsobili, aby si je mohl přečíst i běžný čtenář. Navíc je doprovodili mnoha vysvětlujícími sděleními pod čarou.

³ BUCKLE, George Earl (ed.), *The Letters of Queen Victoria*, Volume 4: 1862-1869, London, str. V-VI.

⁴ *Internet Archive* je neomezeně přístupná digitální knihovna, ve které lze nalézt množství oskenovaných knih, videí i nahraných i audio záznamů. Založena byla v roce 1996. Nyní je součástí Americké knihovní asociace.

O důvěryhodnosti tří zmíněných sbírek podle mého názoru nelze pochybovat, protože jsem se setkal s články i biografiemi, ve kterých vědečtí odborníci na tyto tři prameny odkazovali. Další pramen, který jsem potřeboval vyhledat, byly dobové noviny. V době koronaviru, kdy nebylo možné navštěvovat knihovny a archívy, to však bylo s hledáním obtížné. Na internetu jsem objevil webové stránky novinových archívů, kde bylo možné si koupit staré výtisky za nemalou peněžní hodnotu. Naštěstí jsem ale našel webové stránky archívu *The Times*. V době mého vyhledávání však byl přístup neomezený. Dnes, v době pandemie, je na těchto stránkách povinné přihlášení. Noviny *The Times* jsem použil, protože byly v té době jedny z největších.

List *The Times* mi umožnil se seznámit s detaily historických událostí i pochopit určité názory, které si lidé v té době udělali. Například mě překvapil jejich pohled na premiéra Melbournea, když nastupovala Viktorie na trůn. Pozoruhodné byly i výchy osobností, jež se objevily na významných událostí, jako byla korunovace nebo otevření světové výstavy v roce 1851. V devatenáctém století se na objektivitu novin nepohlíželo jako dnes. List *The Times* si vytvořil silnou pozici ve veřejném prostoru. V době krymské války zprostředkovával informace o dění na bojišti a věřil v osobnost lorda Palmerstona. Když došlo v roce 1874 k výměně na premiérské pozici, důvěřovaly tyto noviny více odcházejícímu Gladstoneovi než novému konzervativnímu ministerskému předsedovi, což mě přimělo si klást otázku, do jaké míry mohly být jednotlivé názory objektivní.

Objektivnost listu *The Times* pro mou práci nicméně nebyla tolik podstatná. Větší roli pro mě měly dopisy a parlamentní projevy politiků. Projevy politiků jsem čerpal z webových stránek *Hansard at Huddersfield*, kde lze nalézt jak projevy v Dolní sněmovně, tak i ve Sněmovně lordů. První zaznamenané projevy pochází z roku 1803. Citoval jsem z nich, když jsem potřeboval přednést názory státníků na udržení monarchie. Během krize při výběru královniných dam do její domácnosti byly v dopisech královny Viktorie jen jednostranné zmínky z pohledu královny. Detailnější pohled na roli Roberta Peela mi umožnil až jeho projev ve sněmovně. Výjimečný prostor je věnovaný řečem kolem postavy prince Alberta, jeho renty a možného postavení. Příkládal jsem k tomuto prameni mimořádný význam, když jsem ve své práci řešil otázku bulharských masakrů. V odborných člancích i v biografiích se psalo o Disraeliho podcenění této situace. Mnoho Britů v čele s Gladstonem byli rozhořčeni nad tím, že tyto masakry neodsoudil. Na parlamentní půdě však své kroky velmi pečlivě ospravedlnil.

Setkal jsem se však s případy, kdy jsem žádaný projev nenalezl. Bylo pro mě zarážející, že tak významná řeč, jako byla ta Palmerstonova v Dolní sněmovně po aféře Dona Pacifica, během které pronesl slavný výrok *Civis Romanus sum*, nebyla na těchto webových stránkách zaznamenána. Naštěstí byla tato událost tak dobře známá, že pro vyličení jsem mohl využít odborné články. Dalším problémem během zpracovávání těchto obsáhlých a složitě stylizovaných projevů bylo jejich časově náročné překládání. Několikrát jsem tyto projevy překládal se záměrem je použít do své práce. Avšak projevy některých řečníků nebyly až tak přínosné, abych je mohl zaznamenat do své analýzy.

Z vědecké literatury pro studium Viktoriina života jsem použil biografii *Královna Viktorie* od Lyttona Stracheye. Strachey přiložil k tomuto životopisu, který získal prestižní cenu Jamese Taita Blacka, i čerpanou literaturu a prameny. Bohužel ale nebyla tak objemná jako populárně historická práce *Královna Viktorie* od Christophera Hibberta. Tato rozsáhlá biografie se zabírala celým životem britské královny. Líčila její roli jak v politických, tak v domácích záležitostech. Ve Viktoriině soukromí byl z mého pohledu třeba velmi přínosný její vztah ke všem devíti dětem a několika vnoučatům, mezi kterými si získával velkou pozornost budoucí německý císař Vilém II. Hibbert byl velmi oblíbeným populárním historikem, o čemž svědčí i jeho mimořádný součet napsaných prací. Velkou pozornost věnoval britským panovníkům. Kromě Viktoriina životopisu sepsal i životopisy Alžběty I., Jiřího III., Jiřího IV. či Eduarda VII. Ačkoli tato kniha nepatřila k odborné literatuře, nelišila se, co se týče historických poznatků, od biografie Lyttona Stracheye.

Kdykoli jsem vyhledal nějaký poznatek v Hibbertově knize, snažil jsem se ho nejprve najít i v Stracheyho studii. Oba psali podobně o královnině postoji k lordu Melbourneovi i siru Robertu Peelovi. Vylíčili stejným stylem královniny útrapy, které zažívala v době, kdy na pozici ministra zahraničí usedl lord Palmerston. Na rozdíl od Stracheyho Hibbert věnoval jednu kapitolu jenom Disraelimu. Zatímco Strachey vylíčil osobnost Disraeliho a Gladstonea v jedné společné kapitole. To Hibbert Gladstonea zmínil v několika kapitolách, ale samostatnou kapitolu mu nevěnoval, což mě nutí si klást otázku, jestli se Hibbert nepokoušel zromantizovat vztah mezi Disraelim a královnou. Pro populárně naučné dílo by to bylo samozřejmě pochopitelné. Koneckonců lidé z neoborného prostředí by si asi raději přečetli knihu, která by nebyla napsaná složitým vědeckým stylem a obsahovala by i pikantní či romantické prvky, jako byly v případě Disraeliho a královny posílání kytic prvosenek.

Při studiu odborných článků jsem objevil několik významných vědců, kteří věnovali práci i jednání Benjaminu Disraeliho. Například kanadský profesor Torontské univerzity narozený v Československu Ivan Davidson Kalmar se při svém bádání věnoval orientalismu. V článku popisoval souvislosti orientalismu s Disraeliho imperialistickými myšlenkami a vylíčil i Disraeliho ideu nadřazenosti židů. Kromě Kalmara zmínil židovskou nadřazenost v kontextu se studiem Disraeliho i anglický vysokoškolský učitel na Virginské univerzitě Russell Schweller. O kurážné zahraniční politice konzervativního ministerského předsedy psal historik a politolog Harvey Sicherman. Ten se věnoval Disraeliho roli během východní krize.

Populárně naučnou literaturu jsem objevil i v případě Disraeliho. Například životopis Disraeliho od novináře a historika Jana Piláta. Tato biografie, kvůli době napsání, obsahovala marxistické názvosloví, avšak pro mou práci to nepředstavovalo výrazné potíže. Pochybný by mohl být výběr titulu nazvaného *Život Benjaminu Disraeliho* od André Mauroise. Vydání, které jsem použil, sice vyšlo v období po roce 1989, ale problematické na tomto titulu bylo, že autor nepocházel z vědeckého prostředí a životopisy známých osob psal romanizujícím stylem. Nicméně když už jsem čerpal poznatky z tohoto díla, tak jsem je porovnával s poznatky z odborných článků a při shodě jsem je užil i ve své práci.

Provedl jsem zhodnocení využitých knižních titulů zabývajících se královnou a Disraelim. Nyní představím ještě materiál věnovaný Williamu Gladstoneovi. Významný historik a politik Roy Jenkins sepsal životopis *Gladstone, Portrét politika viktoriánské Anglie*. Když se podíváme na biografie významných osobností, jejich autoři mají někdy tendenci vylíčit jejich největší protivníky jako negativní charaktery, které svým činěním škodí světu. Zatímco Jenkins Gladstonea vychvaloval a považoval ho za „typického viktoriánského politika“, Palmerstona popisoval jako osobnost, jež stále svým jednáním žila v letech, kdy se Jiří IV. stal regentem, a proto ho nemohl označit za viktoriánského politika. Disraeliho dokonce charakterizoval jako exotického přistěhovalce a Salisburyho, který byl sice stoprocentním Angličanem, považoval za viktoriánskou karikaturu.⁵

Jenkins dále připisoval Disraelimu to, že „otrávil“ královnin vztah ke Gladstoneovi. Disraeliho roli jistě nelze popírat, ale z části za to mohlo i chování Gladstonea, který nebyl tak ústupný vůči královně, a navíc zasíláním dlouhých nesrozumitelných zpráv způsobil to, že si panovnice vůči němu vybuodovala značné antipatie. I přes možné Jenkinsovo úsilí pozitivně vyobrazit osobnost Gladstonea mi jeho kniha umožnila dotvořit si představu o královniných

⁵ JENKINS, Roy, *Gladstone, Portrét politika viktoriánské Anglie*, Praha, 2000, str. 9.

postojích ke svým ministerským předsedům. Jenkins, který mohl čerpat ze svých zkušeností z několika politických funkcí v Británii i v Evropě, sepsal mnoho životopisů významných politiků z Velké Británie i Spojených států amerických. Převzal jsem od něj i velmi zajímavou teorii Philipa Guedallay o existenci třech královen Viktorií, o níž se zajímal i Robert Schuyler v recenzi na Guedallayovu práci *The Queen and Mr. Gladstone*.

Pro lepší vysvětlení a přehled o fungování britského politického systému jsem využil knihu od historika Delawareské univerzity Ellise Wassona, *Dějiny moderní Británie, od roku 1714 po dnešek*. Kromě politických dějin jsem se seznámil i s geografickými, hospodářskými, sociálními či kulturními dějinami Velké Británie. Ačkoli Wasson připsal do podnázvu, že se bude zabývat obdobím od roku 1714, tak se několikrát musel historicky vrátit do období vlády Stuartovské dynastie. Jeho bádání zaujímal dějiny od vzniku britského impéria, dlouhé období vlády královny Viktorie, složitá léta studené války až po nejnovější dějiny. Získal jsem z této práce mimořádný přehled o jednotlivých zákonech. V anglicky psané literatuře jsem se ztrácel při hledání významu důležitých zákonů. Odborný text je navíc doprovázen mapami a tabulkami vyplněnými číselnými údaji. Dále Wasson přiložil i stručné životopisy méně známých, ale pro britské dějiny výjimečných osobností. Na konci každé kapitoly navíc sepsal seznam čerpané literatury, který byl velmi rozmanitý. Problematické pro mě nicméně bylo, že autor věnoval období vlády královny Viktorie jen třetinu práce.

Pro vyhledávání odborných článků jsem použil digitální knihovny *JSTOR* a *Cambridge Core*. Na *JSTOR* se nacházeli materiály různého stáří. Někdy dokonce i výtisky z dobových novin. Jednotlivé materiály historického oboru byly nahrány z odborných časopisů. Objevil jsem například články z akademického časopisu *The Historical Journal*. Tento časopis publikuje Cambridgeská univerzita již od roku 1923. Dále jsem objevil mnoho článků, které byly nahrány v digitální knihovně *Wiley*. *Wiley* je historická společnost založená v roce 1906 za účelem poskytnutí historického materiálu pro odbornou i neobornou veřejnost. Kvůli studiu Disraeliho, jenž byl židovského původu, jsem pracoval i s články, které byly vydané v *Jewish Historical Society of England*. Tento časopis se tiskne od roku 1893 a dává si za cíl podporovat výzkum židovské historie. Vydal například články o roli židů při světové výstavě v roce 1851 či aféře Dona Pacifica.

Více než jeden článek jsem také získal z akademického časopisu *The Journal of British Studies*. Tento časopis produkuje články zabývající se obdobím od středověku po současnost. Kromě vědeckých článků vydával i recenze knih. Autoři časopisu popisují témata zaměřující

se na britskou politickou, sociální, hospodářskou i kulturní situaci. Články o viktoriánském období se publikují ve *Victorian Studies*. Tento časopis z akademického prostředí v Indianě vydává odborné texty už přes padesát let. Veškerý obsah se vztahuje k letům, kdy vládla královna Viktorie. Nevěnuje se jen studiu dějin, ale i filozofickým, právním a ekonomickým tématům.

Svou bakalářskou práci jsem rozdělil do tří hlavních kapitol. V první kapitole se zabývám studiem politického systému ve Velké Británii. Usiluji o zmapování koexistence britského parlamentu a monarchie v období vlády královny Viktorie. Dále zkoumám vývoj královniných pravomocí a pohled na roli její rodiny v britské společnosti. Nemohl jsem opomenout ani významnou práci britského novináře Waltera Bagehota, který vyličil ve své knize postavení a povinnosti britského panovníka. Ne moc velký prostor jsem věnoval i tomu, jaký význam na mínění veřejnosti mělo to, že se panovníkem stala žena. O tomto významu psal ve svém článku britský historik a současný předseda Britské akademie David Cannadine. Kromě Cannadinea se stal pro mě nejčastěji parafrázovaný autor a profesor moderních dějin, David Craig. Určité potíže se naskytly po smrti prince Alberta, kdy se královna přestala ukazovat tolik na veřejnosti. Toto období doprovázelo volání po konci monarchie a vzniku republiky, kterou někteří považovali za méně nákladnou. Tyto názory jsem vyjma odborných článků čerpal i z parlamentních řečí.

Při líčení fungování parlamentu jsem užíval přímou metodu, protože bylo potřeba, abych získal fakta ze základních okamžiků britské historie. Vycházel jsem od historicky nejstarších období až po období, které se stalo cílem mého bádání. Kladl jsem si základní otázku, jak vznikl britský parlament v té podobě, jaký byl za vlády královny Viktorie. Dále jsem tuto metodu využil, když jsem řešil název politického režimu ve Velké Británii. Protože Británie nemá dodnes jasně stanovenou ústavu, řídí se souborem zákonů, které se během její historie vydaly. Naopak pro studování republikánství jsem použil nepřímou metodu. Z Craigova článku, jenž vyšel v roce 2003, jsem se dozvěděl o růstu nespokojenosti s monarchií. Abych k tomu získal více poznatků, musel jsem vyhledat starší pramen v podobě poslaneckých řečí v Dolní sněmovně. Ve srovnání s dalšími dvěma kapitolami jsem v první kapitole prameny tolik nevyužil, proto rozeberu historické metody až v další části.

Druhou kapitolu jsem rozdělil do několika podkapitol. Jako hlavní téma této části jsem si vyznačil královninu politiku a její jednání s ministerskými předsedy před smrtí prince Alberta. Věnuji se počátku Viktoriina panování a jejímu postoji k lordu Melbourneovi. Během

práce na této podkapitole jsem použil odborné články od historika z Cambridge Charlese Webstera a historika a životopisce lorda Davida Cecila. Při psaní jsem se setkal s potížemi, protože někteří autoři vztah královny a Melbournea romantizovali. Abych o tomto vztahu zjistil detailnější informace, musel jsem prostudovat královninu korespondenci. Pro bádání jsem použil progresivní metodu. Studoval jsem dopisy a výtahy z královnina deníku z důležitých událostí, jako byla například korunovace, aféra Flory Hastingsové, krize v královnině domácnosti až po výběr prince Alberta.

Hlavním tématem druhé kapitoly mělo být rozdílné chování královny k lordu Melbourneovi a jeho nástupci siru Robertu Peelovi. Rozdíly z počátku Peelova premiérského úřadování byly patrné, nicméně díky několika faktorům vymizely. Královna k Peelovi přestala chovat antipatie a začala podporovat jeho politiku. Asi nejvýznamnějším okamžikem Peelovy vlády byla situace kolem zrušení obilných zákonů. Tato událost způsobila důležitou změnu stranické politiky, která ovlivnila politickou kariéru Benjamina Disraeliho a Williama Gladstonea. Jednání o obilných zákonech nicméně bylo jedno z posledních, které Peel zažil v premiérském křesle.

Více než nově zvoleným ministerským předsedou, který nastoupil po Peelovi, jsem se však zabýval novým ministrem zahraničí, lordem Palmerstonem. Metodou sondy v jednotlivých historických událostech jsem usiloval o zjištění královnina postoje k politice lorda Palmerstona. Nemohl jsem v této kapitole vynechat zmínku o světové výstavě z roku 1851. Abych získal detailnější pohled na tuto událost, musel jsem prostudovat noviny, parlamentní jednání a královniny dopisy. Velmi mě zajímalo, kolik panovníků se této výstavě účastnilo. Belgický král a Viktoriin strýc Leopold měl díky příbuzenským vazbám k britskému královskému páru blízký vztah, proto jsem byl překvapený, že na světové výstavě chyběl. Toto zjištění jsem se dozvěděl díky použití přímé metody v bádání v novinách a královniných dopisech. Druhou kapitolu jsem zakončil studováním krymské války. Krymská válka byla prvním konfliktem, kdy společnost začala přičítat novinám mimořádnou roli. Právě díky informování novin o situaci na Krymu začala veřejnost volat po odstoupení ministerského předsedy lorda Aberdeena. Za účelem shromáždění poznatků jsem zkoumal výtisky listu *The Times*. Během zkoumání jsem objevil názory společnosti na odstoupivšího i nově zvoleného ministerského předsedu, které mi dopomohly si dotvořit svůj pohled na postoje královny vůči předsedům vlád.

V závěrečné kapitole jsem si dal za cíl prostudovat odlišné chování královny k ministerským předsedům Disraelimu a Gladstoneovi. Abych mohl zkoumat jejich práci v premiérském úřadu, musel jsem se věnovat i počátkům jejich politické kariéry. Zajímavý pohled na vzájemné chování těchto dvou mužů mi umožnil článek od vědeckého pracovníka Rolanda Quinaulta. Quinault se snažil přehodnotit vztah těchto dvou významných politiků. Několikrát k svému výzkumu použil komparativní metodu, kdy srovnával jejich pozice a názory k jednotlivým nastalým situacím. Historicko-srovnávací metodu jsem užil i já, když jsem zjišťoval podobnosti mezi Disraelim a Gladstonem. Zajímal mě například jejich postoj k jednotlivým válkám či zákonům. Dalším tématem bádání byla Disraeliho volební reforma. Za účelem zjištění královnina názoru na tuto reformu, jsem zkoumal Disraeliho dopisy. Během roku Disraeli informoval královnu o parlamentních jednáních. Pro lepší pochopení zvýšeného počtu voličů mi sloužily číselní tabulky v knize *Dějiny moderní Británie, od roku 1714 po dnešek* od Ellise Wassona. Při studiu Gladstoneovy politiky vůči Irsku bylo pro mě obtížné čerpat poznámky z anglicky psané literatury. Několikrát jsem měl potíže s pochopením významu, a proto jsem použil i česky psané *Dějiny Irska* od kolektivu autorů v čele s irským historikem Theodorem Moodym.

Ve studiu politických dějin vytvořil novou koncepci britský historik Lewis Namier. Namier začal analyzovat, jak se v politice chová jednatel, aby získal výhodné postavení. Touto otázkou dal vzniknout nové historické metodě, která nezjišťovala jen motivaci nejvýznamnějších politiků, ale i dalších aktivních účastníků tvořících politické prostředí.⁶ Takovou metodu jsem použil při popisování zákona o zrušení obilných zákonů. Kromě v té době významných osobností, jako byl sir Robert Peel či královský pár, bylo potřeba zjistit motivaci i lorda Stanleyho, Benjamina Disraeliho a takzvané Mladé Anglie. Další použitou metodou byla metoda vysokopolitická. Historik z Cambridge Maurice Cowling, který se zabýval touto metodou, si dával za cíl analyzovat chování nejvlivnějších politiků. Zastánci vysokopolitického přístupu pro studium politického jednání nepřikládali takovou důležitost k biografii.⁷ Stejným přístupem jsem se řídil, když jsem popisoval politiku lorda Palmerstona. Literaturu, již jsem použil, se věnovala více Palmerstonovu jednání a světovým událostem než jeho životu.

⁶ LAWRENCE, Jon, Politické dějiny, in: BERGER, Stefan, FELDNER, Heiko, PASSMORE, Kevin (eds.), Jak se píšou dějiny: teorie a praxe, Brno 2016, str. 256.

⁷ Tamtéž, str. 257.

V práci jsem využil i metody sociálních dějin. Politici během devatenáctého století několikrát uzákonili novou volební reformu. Pro lepší vyličení volebních výsledků jsem potřeboval prostudovat situace ve volebních okrscích. Přínosný pohled mi umožnil pohled na Disraeliho úsilí při volebních kampaních na počátku jeho politické kariéry. Když se Disraeli poprvé pokoušel vstoupit do Dolní sněmovny, byly to poslední volby před reformou z roku 1831. Při dalších jeho pokusech o zvolení jsem objevil význam stranického členství pro získání voličů. Pro mou práci byla důležitá i biologická metoda. Životopisy nebyly psány jen za účelem připomenout významnou osobnost, nýbrž i pro zobrazení dřívějších společenských hodnot a pozic. Takový přístup ovlivnil i mě. Zvolením osoby královny Viktorie za cíl své práce jsem získal i možnost studovat prostředí devatenáctého století, které prošlo významnými hospodářskými, sociálními i kulturními změnami. Například v rámci studia Williama Gladstonea jsem analyzoval zrod lidového liberalismu a na druhé straně u Benjamin Disraeliho šíření myšlenek imperialismu. Svou roli při mém zkoumání měli biografické edice. Takovou edicí byli již zmíněné *The Letters of Queen Victoria*. Editoři zde nabízí pohled královny na tehdejší dobu a nejednou přesahují národní sféru.⁸

Mimořádnou pozornost jsem věnoval východní krizi, která probíhala v druhé polovině sedmdesátých let devatenáctého století. Za účelem shromáždění poznatků o Disraeliho politice v tomto období jsem analyzoval parlamentní projevy a Disraeliho dopisy. Disraeli z následného Berlínského kongresu posílal pravidelně zprávy, které zpravovaly o podrobnostech jednání. Nejvýznamnější pohled na můj cíl mi umožnilo až Disraeliho končící vládní období a opětovné Gladstoneovo převzetí premiérské funkce. Právě v těchto dnech královna vyjadřovala ve velké míře své názory na oba ministerské předsedy, což mi umožnilo si dotvořit závěr své studie. Čím víc se blížil konec mého výzkumu, řešil jsem, jak svou práci uzavřít. Rok po konci premiérského úřadování Benjamin Disraeli zemřel, čímž ze středu mého bádání vymizela důležitá osoba. Kladl jsem si otázku, jestli dále zkoumat několikaleté Gladstoneovo vládnutí. Nicméně v důsledku královniny reakce na jeho smrt jsem zjistil, že za ta poslední léta se Viktoriin názor na liberálního předsedu vlády nezměnil.

⁸ SIXTA, Václav, Žánr biografie a proměna chápání dějinnosti, in: Dějiny – Teorie – Kritika 15, 2018, č. 2, str. 259.

1. kapitola - Právní moc monarchie

1.1. Role Viktorie a Alberta v zachování monarchie

Konstituční systém na britských ostrovech prošel dlouhým i složitým historickým vývojem. Patří mezi nejstarší demokratické systémy na světě. Moc ve Spojeném království se rozdělila mezi panovníka a parlament složený z Dolní sněmovny a Sněmovny lordů. Po nástupu do vlády byla královna Viktorie, stejně jako její hannoverští předchůdci, vystavena konfliktu dvou hlavních politických stran whigů a toryů. Obě strany vzešly z konce sedmnáctého století, kdy se rozhořel boj za odstranění stuartovského následníka. Výraz „*tory*“ pocházel z irského (tedy i katolického) původu a signifikoval tehdy přívržence krále. Kdežto „*whigs*“ zkráceně od skotského „*whiggamores*“ označovalo jeho odpůrce. Se stuartovskou dynastií se pravý důvod difference vytratil, ale názvy stran přežily do devatenáctého století, kdy se později přejmenovaly. Tradice whigů, jakožto tradice vládní opozice, nezávislosti a upřímného liberalismu, se udržela u několika vlivných rodů. Toryjští zemědělské aristokrati a drobní statkáři zůstali věrni vládnoucí královské rodině či anglikánské církvi. Odpor k francouzské revoluci, symbolu liberalismu, způsobil dlouhou vládu toryů, která skončila až v roce 1815, kdy průmyslová krize a lidová nespokojenost vyvolaly růst oblíbenosti whigů, kteří byli pro reformy.⁹

Ačkoli byl britský parlament na svou dobu pokrokovou institucí, nacházely se v něm nespravedlivé normy v podobě takzvaných shnilých obvodů. Principem bylo, že města významná ve středověku, která posílala na královský sněm (dřívější parlament) svého delegáta, se po dějinném vývoji přeměnila na nicotné vesnice. V devatenáctém století tedy miniaturní „shnilé“ obvody paradoxně volily svého zástupce do parlamentu, ale průmyslová a vlivná města zůstala bez křesla. V Anglii bylo takových shnilých obvodů kolem dvou set, z nichž dvě třetiny drželi toryové. Proto nový reformní zákon byl dílem whigů, respektive premiéra Charlese Greye hraběte Greye¹⁰. Vešel v platnost po těžkých jednáních v červnu 1832 a změnil politický řád,

⁹ O původu a počátku anglického stranictví informují shodně historici Jan Pilát a André Maurois. PILÁT, Jan, Benjamin Disraeli, Praha 1967, str. 11; MAUROIS, André, Život Benjamina Disraeliho, Praha, 1997, str. 50-51; Stejný pohled prezentují i novější studie. WASSON, Ellis, Dějiny moderní Británie, od roku 1714 po dnešek, Praha, 2010, str. 66, 87-88; BORUS, György, Political Parties in the Years Before and After the Glorious Revolution, Hungarian Journal of English and American Studies, Centre for Arts Humanities and Sciences, Spring-Fall, 2007, Vol. 13, No. 1/2, The Long Eighteenth Century Spring-Fall, 2007, str. 123.

¹⁰ Charles Grey 2. hrabě Grey (1764-1845), SMITH, Ernest Anthony, Lord Grey, 1764-1845, New York, 1990.

který byl nastolen za Jiřího III. Vznikl tak nový systém s celkovým počtem 650 000 voličů, který byl nejmodernější v západní Evropě.¹¹

Nástupem královny Viktorie na trůn došlo k proměně parlamentní monarchie¹². Podle studie Dorothy Thompsové získala počáteční sympatie lidu díky ženskosti. Její vládnoucí mužští předchůdci Jiří IV., Vilém IV. i následníci na trůn, jako byl její otec vévoda z Kentu nebo vévoda z Cumberlandu, se přičili britské společnosti kvůli jejich soukromému chování a častému rozhazování finančních apanáží. Viktorie však nebyla vychovávána jako budoucí panovnice, vyrůstala bez otce s matkou, s kterou si nerozuměla.¹³ Na počátku vlády projevovala sympatie vůči Williamu Lambovi vikomtovi Melbourneovi¹⁴. Každý den spolu trávili několik hodin, při nichž probírali vedle politických problémů i své životní zážitky. Panovnice byla dokonce podezřívána, že k ministerskému předsedovi chovala city „sexuální“. Ale to sama odmítala prohlášením „...že ho miluje jako ,otce““. ¹⁵

Po svatbě se jejím hlavním rádcem a spolupracovníkem stal její manžel princ Albert, jenž byl nesrovnatelně lépe připravený na panování než mladá královna. Během cestování po Evropě se z něj stal velice zcestovalý muž. Oslněn možností podílet se na správě státu, byl rozhodnut fungovat jako plnohodnotný služebník své nové adoptivní země. Musel se nicméně smířit s pozicí právně podřízenou své choti. Nebyl titulován jako „král manžel“, nýbrž „princ

¹¹ PHILLIPS, John, WETHERELL, Charles, The Great Reform Act of 1832 and the Political Modernization of England, The American Historical Review, Oxford University Press on behalf of the American Historical Association, Vol. 100, No. 2, April, 1995, str. 411-414; Situace kolem vzniku reformního zákona ukazuje stav politické scény a britského voliče před nástupem královny Viktorie, což je důležité pro pochopení poměrů královny vlády, kdy se volební zákony několikrát měnily (viz další kapitoly).

¹² V anglicky psané literatuře je politický systém Velké Británie prezentovaný termínem „Constitutional monarchy“. Do českého jazyka lze přeložit jako „ústavní monarchie“. Takový termín však nelze užívat, protože Velká Británie nikdy kodifikovanou ústavu neměla. Stát se řídí souborem jednotlivých zákonů, které byly přijaty v průběhu britské historie (Magna Charta, Zákony o unii...). Z důvodu neexistence ústavy budu psát o Velké Británii jako o „parlamentní monarchii“, ve které je panovník omezen parlamentní mocí. WASSON, Ellis, Dějiny, str. 55-57; SAUNDERS, Robert, Parliament and People: The British Constitution in the Long Nineteenth Century, Journal of Modern European History, Verlag C.H.Beck, Vol. 6, No. 1, Constitutions, Civility, and Violence in European History: Mid-Eighteenth Century to the Present, 2008, str. 72-87; CATLIN, George, Considerations on the British Constitution, Political Science Quarterly, The Academy of Political Science, Vol. 70, No. 4, December, 1955, str. 481-497.

¹³ CANNADINE, David, Dorothy Thompson, Queen Victoria: Gender and Power, History in Our Time, Yale University Press, 1998, str. 41-42; V díle Královské skandály Thea Leitnerová vylíčila život Karolíny Brunšvické, manželky prince waleského, který usedl na trůn jako Jiří IV. Jiří byl už v devatenácti letech sukničkář, alkoholik i hráč hazardních her. V rozporu se zákonem se oženil s katoličkou Mary Fitzherbertovou. Jiřího dluhy se zvyšovaly a jeho otec král Jiří III. je odmítal splácet. Princ waleský dostal nabídku, že když se ožení s německou princeznou Karolínou Brunšvickou, dluhy budou splaceny. Princ se však po svatbě ke Karolíně choval ošklivě, což pobuřovalo tehdejší společnost, která stála na straně Karolíny. LEITNEROVÁ, Thea, Královské skandály, Praha, 1993, str. 193-231.

¹⁴ William Lamb 2. vikomt Melbourne (1779-1845), MITCHELL, Leslie George, Lord Melbourne, 1779–1848. Oxford, 1997.

¹⁵ HIBBERT, Christopher, Královna Viktorie, Ostrava, 2004, str. 72-73; O vlivu lorda Melbournea na královnu a jejich vzájemné spolupráci píše v následující kapitole.

manžel“. Díky osvícenému intelektu, zápalu pro práci a zvláště tím, že Viktorie během krátké doby byla devětkrát těhotná, se Albert ujal zodpovědnosti za řádný chod královské domácnosti. Stál po boku královny, když udělovala audience svým ministrům, koncipoval návrhy k Viktoriiným memorandům i dopisům. Pomáhal jí se stylizací jejích prohlášení, což ho stavělo do role držitele skutečné moci, ačkoli neměl ze zákona právo na trůn.¹⁶

Nelze si však představit, že by se Viktorie vzdala svých pravomocí. Mezi lety 1790 až 1840 kvůli indisponovanosti krále Jiřího III. ztratila britská monarchie určité výsady v oblasti politických záležitostech. Přesto to Viktorie i její manžel díky své houževnatosti napravili. Dařilo se jim ovlivňovat chod domácí politiky a zasahovali i do rozhodnutí ohledně zahraniční politiky.¹⁷ Zatímco královna Viktorie s princem Albertem sympatizovali se svými příbuznými na evropských dvorech, Henry Temple vikomt Palmerston¹⁸, jako ministr zahraničí, veřejně podporoval liberální hnutí, která usilovně podkopávala existenci absolutistických monarchií. Královský pár mu nemohl přijít na jméno. Navíc svým neuváženým jednáním působil často nediplomaticky.¹⁹ Odesílal královniny depeše bez jejího schválení a princova obsáhla memoranda mnohokrát ignoroval. Kvůli přečinům lorda Palmerstona diskutovala se svým premiérem o jeho nemožném odvolání. Premiér to však dlouho odmítal z důvodu případné nefunkčnosti vlády.²⁰

¹⁶ CANNADINE, David, Dorothy, str. 42; SHOEN, Harriet, Prince Albert and the Application of Statistics to Problems of Government, Osiris, The University of Chicago Press on behalf of The History of Science Society, Vol. 5, 1938, str. 276; Harriet Shoen zde zdůrazňuje roli vzdělání v životě koburských princů Alberta a Ernesta.

¹⁷ JOHNSON, Paul, Dějiny anglického národa, Voznice, 2012, str. 279; O špatném duševním stavu Jiřího III. je psáno i v článku od Davida Craiga, který v něm líčí názory historičky Lindy Colley. Ta napsala ve svém článku: „(Jiří III.) ...byl prostoduchý v chování a věnování se soukromému životi...“ CRAIG, David, The Crowned Republic? Monarchy and Anti-Monarchy in Britain, 1760-1901, The Historical Journal, Vol. 46, No. 1, March, 2003, str. 171; COLLEY, Linda, The Apotheosis of George III: Loyalty, Royalty and the British Nation 1760-1820, Past & Present, Oxford University Press on behalf of The Past and Present Society, No. 102, February, 1984, str. 108; Thea Leitnerová popisuje stav Jiřího III.: „... (Jiří III.) trpěl vzácnou poruchou látkové výměny, která se projevovala na vlnách a způsobovala stále se zhoršující pomatení mysli.“ 6. února 1811 byl králův prvorozený syn Jiří jmenován regentem, protože „Jiří III. měl už několik dní takový záchvat zuřivosti, že mu museli dát svěrací kazajku. Když záchvat přešel, zůstal apatický, jen tiše sténal a nechal si se sebou dělat cokoli“. LEITNEROVÁ, Thea, Královské skandály, str. 192, 211; O výsadách koruny více v této kapitole.

¹⁸ Henry Temple 3. vikomt Palmerston (1784-1865), BROWN, David, Palmerston: A Biography, New Haven, 2010.

¹⁹ Kauzy týkající se boje o italskou nezávislost, přijetí Lajose Kossutha, aféry Dona Pacifica nebo Palmerstonova gratulace k převratu císaře Napoleona III; viz. druhá kapitola.

²⁰ HIBBERT, Christopher, Královna, str. 205-207; MAUROIS, André, Dějiny Anglie, Praha, 1993, str. 389-391; V roce 1848, kdy v Evropě probíhaly revoluce, utekl do Velké Británie francouzský král Ludvík Filip. Lord Palmerston žádal královnu Viktorii, aby „...pozice vlády Vašeho Veličenstva byla spíše pozorovací než činná, je žádoucí, aby se Anglie co nejvíce osvobodila od zbytečných závazků a zapletení...“. Dopis Palmerstona Viktorii, 18. dubna 1848, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), The Letters of Queen Victoria, Volume 2: 1844-1853, London, 1907, str. 203; Královna lordu Palmerstonovi napsala: „(královna) Nemůže před ním (Palmerstonem) zakrýt, že se stydí za politiku, kterou v této italské kontroverzi provádíme při špatném navádění, a to za účelem získání vlivu v Itálii (Soucit lorda Palmerstona byl s protirakouským hnutím v severní

Během dlouhé vlády byla Viktorie svědkem dvaceti změn v premiérském křesle. Ocitli se v něm premiéři jako lord Melbourne, Benjamin Disraeli hrabě z Beaconsfieldu²¹ či Archibald Philip Primrose hrabě z Rosebery²², s kterými královna komunikovala přívětivěji, ale i tací, kteří ji považovali za „instituci“, což byl příklad Williama Gladstonea.²³ V posledním desetiletí osmnáctého století Britové přijímali myšlenku vyvážené konstituce, v níž se o vládu dělili král, lordi a poslanci, což zabráňovalo zkorumpování kohokoli z trojice. Podle britského historika Davida Cannadinea Viktoriíným a Albertovým cílem nebylo rekonstruovat reformovanou parlamentní monarchii, nýbrž bylo uchovat co nejvíce ze stávajícího systému. Po zasnoubení usoudili, že aby zachovali vliv monarchie, musí mít nadstranické názory, ale nebýt mimo politiku. Byli přesvědčeni, že volební reforma oslabila vyhrazenou vládu monarchie, proto věřili v ideu, kdy by byl úřad panovníka přeměněn na „*stálého předsedu své ministerské rady... stálého premiéra, který se ujme hodnosti nad dočasnou hlavou kabinetu*“.²⁴ Albert chtěl, aby se panovník účastnil všech vládních výnosů a disponoval pravomocemi doporučovat či vetovat jmenování do úřadů a když by bylo potřeba, i propouštět. Kvůli jeho německému původu, a hlavně odlišným názorům britských politiků, se Albertovy sny nakonec nenaplnily.²⁵

Jednou z důležitých povinností královské rodiny byla charitativní činnost. Ačkoli několik novinářů a politiků takovou charitu považovalo za zbytečnou, Viktorie jí přičítala značný význam.²⁶ Albert i jeho syn princ z Walesu po celé zemi přebírali patronát nad různými akcemi či podniky, čímž dávali najevo, že se zajímají o život svých poddaných. Jejich dobročinnost a podpora působily dosti na veřejnost, v jejíž očích monarchie nabývala více na váženosti. Společně se celá rodina na veřejných slavnostech i malovaných obrazech či fotografiích pokoušela prezentovat jako běžná rodina, v níž rodiče pečují o své milované děti. Lidé si začali představovat ve své královně osobu s rozsáhlými pravomocemi. Začali jí donášet petice s požadavky. Počet takových petic či dopisů prosících o pomoc dosáhl roku 1854 počtu osmi

Itálii). “ Dopis Viktorie Palmerstonovi, 1. července 1848, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), The Letters, Volume 2: 1844-1853, str. 205.

²¹ Benjamin Disraeli 1. hrabě z Beaconsfieldu (1804-1881), KIRSCH, Benjamin Disraeli, Jewish Encounters. New York, 2008.

²² Archibald Philip Primrose 5. hrabě z Rosebery (1847-1929), MCKINSTRY, Leo, Rosebery: Statesman in Turmoil, London, 2005

²³ Dorothy Thompson vysvětluje, že po smrti prince Alberta se královna uzavřela do soukromí. Když se stal premiérem William Gladstone, snažil se ji přesvědčit, aby začala plnit své ceremoniální povinnosti, a proto „... s ní jednal jako s institucí“. CANNADINE, David, Dorothy, str. 43, 45; JENKINS, Roy, Gladstone, Portrét politika viktoriánské Anglie, Praha, 2000, str. 260-261; William Gladstone (1809-1898), JENKINS, Roy, Gladstone: A Biography, New York, 2011.

²⁴ Citováno z Craigova článku. CRAIG, David, The Crowned Republic? str. 176.

²⁵ CRAIG, David, The Crowned Republic? str. 175-176; Souhlasím s tvrzením, že se snažili neztratit moc v politice. Princip nadstranickosti musel přinést Albert, protože před zasnoubením královna „nadržovala“ whigům.

²⁶ CRAIG, David, The Crowned Republic? str. 173.

set a dále se ročně opakoval. Během revolučních let 1848-1849 ji poddaní vyzvali, aby své ministry propustila a vyhlásila nové volby, které by se konaly na základě podmínek předložené charty. Jejich požadavkům však nevyšla vstříc. Posledním britským panovníkem, který nechal své ministry propustit, byl její strýc Vilém IV. v roce 1834 a od tohoto roku se už propouštění ministrů neopakovalo.²⁷ Královský pár si sice přál mít větší kompetence v politice, ale pro cíle radikálů neměl pochopení.²⁸

1.2. Republikanismus, Bagehotovy pravomoci a Guedallaovi tři Viktorie

Po smrti prince Alberta se Viktorie stáhla do soukromí a téměř deset let se minimálně věnovala svým povinnostem. Bez přítomnosti svého manžela se nedokázala usilovně zabývat politickými záležitostmi. Nikdo ji nemohl spatřit mimo zdi Buckinghamského paláce, Windsoru a Osborne. Rezignovala na některé z reprezentačních povinností. Začaly se objevovat umírněné názory, že na sebe převzala roli vdovy, tudíž by měl na její místo usednout princ z Walesu, ale i radikální návrhy, že by měla monarchie být nahrazena republikou. Žádný z těchto postojů nezískal mnoho příznivců. Nevyhnutelně se však vyskytla vzrůstající nespokojenost s nedodržováním královských povinností. Parlament i obyvatelstvo považovaly monarchistický obřad za bezvýznamný a svým úsilím se pokoušely o snížení finančních výdajů. I samotná monarchie díky významné politické moci zápolila proti ryze obřadním podnikům.²⁹

O republikanismu se hovořilo i ve sněmovně. Když se v únoru 1863 plánovala svatba prince z Walesu s dánskou princeznou Alexandrou, prezentoval premiér lord Palmerston svůj názor na parlamentní monarchii. Připomínal: „...šťěstí, které nám přináší život v parlamentní monarchii. Obyvatelé této země... mají... příležitost ocenit její (parlamentní monarchie) hodnotu tím, že ji srovnávají s událostmi, které se šíří v jiných částech světa. Na východě vidíme některá zla, která se stávají předmětem nahodilé vlády. Na Západě jsme svědky rozšířené bídy a spouště, které jsou někdy tvořeny demokratickými a republikánskými institucemi. Užíváme si šťastný střed mezi extrémy těchto dvou forem vlády. Naše instituce poskytují nejen štěstí a klid lidem v těchto sférách, ale umožňují jim užívat si nejdokonalejší svobody myšlení, řeči, psaní a jednání nekontrolované ani edikty despotické

²⁷ Králi Vilémovi IV. se přičil příliš radikální John Russell, který byl navržen na pozici vůdce Dolní sněmovny. Král se proto rozhodl odvolat celý kabinet a svěřil moc toryovi Robertu Peelovi. MORGAN, Kenneth a kol., Dějiny Británie, Praha, 1984, str. 391; BLACK, Jeremy, George III and the Making of the Modern British Monarchy, George III, America's Last King, Yale University Press, 2006, str. 443.

²⁸ CRAIG, David, The Crowned Republic? str. 173, 177, 178, 179.

²⁹ Na webových stránkách digitální knihovny JSTOR jsem našel dva články od Davida Cannadine, které jsou úseky z knihy History in Our Time. Oba tyto úseky popisují situaci královny po ovdovění; CANNADINE, David, Constitutional Monarchy, History in Our Time, Yale University Press, 1998, str. 20; CANNADINE, David, Dorothy, str. 43; David Craig ve svém článku prezentuje Cannadineův názor, že: „...pro většinu devatenáctého století byl obřad... považován... za nedůležitý...“ Avšak po jubilejních rocích 1887, 1897 a 1901 se britští politici snažili úspěšně probudit v národu kladný vztah k monarchii. CRAIG, David, The Crowned Republic? str. 170.

*autority, ani Lynchovým zákonem nekontrolovatelného davu... jsem přesvědčen, že jejich (lidí) bedra budou plná nejlaskavějšího připoutání k tomuto panovníkovi a rodině, pod jejichž mírným a blahodárným vlivem, lidsky řečeno, byla tato požehnání udělena... obyvatelé této země byli vždy ochotni dát vše, co je nezbytné k zachování náležité důstojnosti, která je pro naše monarchistické instituce zásadní...*³⁰

Jedna z odpovědí na otázku, proč se tak důsledně prezentovala jako osamělá vdova, byla, že jí takové vystupování poskytlo jisté postavení, v němž mohla snadněji kontrolovat schůze s politiky, kteří měli mnohem více vědomostí než ona. Podle Dorothy Thompsonové „...ji (královnu) v nepřítomnosti svého milovaného a zkušeného Alberta skutečně vyhrožovali a zastrášovali“. Ona jako žena sice držela nejvyšší úřad v zemi, ale politický život byl kontrolován muži.³¹ Jakou moc však vůči svým ministrům Viktorie měla? Roku 1867 vydal britský novinář Walter Bagehot knihu³² zkoumající podrobnosti anglického ústavního systému. V tomto díle sice připustil, že panovnický pár se během čtyřicátých a padesátých let aktivně podílel na formování politiky, ale interpretoval v něm také své tvrzení, že „...panovník měl pouze tři práva: právo radit, právo podpořit a právo upozornit“. Každopádně Viktorie ani její ministři takové pasivní pravomoci nikdy nepřijali. Bagehot si myslel, že mezi povinnostmi koruny je „střežit a kontrolovat“ ministry, což by pro panovnici znamenalo převzít roli „královny demokratické monarchie“, proto to odmítla. Několik novinářů ve dvacátém století vyslovilo názor, že autor možná podceňoval kompetence monarchy.³³

³⁰ Hansard at Huddersfield Project 2020, [online]. 2020 Hansard at Huddersfield. University of Huddersfield. [Cit. 25.1.2021] Dostupné na: <https://hansard.hud.ac.uk/>; O republikánském citění mezi lidmi v Dolní sněmovně mluvili i Benjamin Disraeli a George Dixon 31. července 1871. Tehdy se řešila roční renta pro prince Artura, která podle George Dixona neměla překračovat 10 000 liber. V Dixonově řeči byla zmínka jak o republikánství, tak o královnině uzavření se do soukromí. „... okázalost, paráda a pohostinnost koruny... se od smrti prince-manžela podstatně zmenšily... odchod královny do důchodu... by neměl vést k politickému znevýhodnění země... myslím si, že ten republikánský pocit je toho nejnejasnějšího možného druhu...(republikáni) se domnívají, že republikánské instituce by byly méně nákladné než monarchie.“ Poté si vzal slovo Benjamin Disraeli, který vyvracel, že by monarchistický režim byl nákladnější než republika. Hansard at Huddersfield Project 2020, [online]. 2020 Hansard at Huddersfield. University of Huddersfield. [Cit. 25.1.2021] Dostupné na: <https://hansard.hud.ac.uk/>.

³¹ CANNADINE, David, Dorothy, str. 44-45; S názorem Cannadinea o zastrášování souhlasím. O jisté nátlaky na královnu se pokoušel sir Robert Peel, když v květnu 1839 byl pověřen sestavit kabinet. Peel tehdy od královny požadoval, aby vyměnila své dvorní dámy, jež měly vazby na stranu whigů (viz. druhá kapitola).

³² BAGEHOT, Walter, The English Constitution, London, 1867; Walter Bagehot (1826-1877), pocházel z rodiny patřící do střední třídy. Jeho otec byl provinčním bankérem. Po gymnáziu studoval na londýnské University College. Pracoval v bankovníctví, ale zajímal se i o politiku, o které psal do novin. Neúspěšně kandidoval do Dolní sněmovny. Přicházelo mu několik nabídek na post v administrativě. Ty však odmítal. LIVELY, Jack, Walter Bagehot and the English Constitution/Walter Bagehot e la Costituzione Inglese, Il Politico, Rubbettino Editore, Vol. 24, No. 3, Settembre, 1959, str. 514.

³³ CANNADINE, David, Constitutional Monarchy, str. 20-21; CRAIG, David, The Crowned Republic? str.167-171.

Robert Colls napsal, že Bagehot rozdělil státní aparát na dvě skupiny. První, ve které se nachází monarcha a peerové, nazývá „důstojnou“. Tato důstojná skupina ztrácela politickou moc od roku 1688. Na druhé straně však

Po smrti prince Alberta na ni politici začali naléhat, aby vystoupila na veřejnosti. Díky neobvyklému chování Benjamina Disraeliho, který královně lichotil a projevoval k ní jistý soucit, si Viktorie začala opět uvědomovat své povinnosti monarchy. Posiloval královniny antipatie vůči liberálnímu vůdci Gladstoneovi až z ní vytvořil „nástroj“ konzervativců.³⁴ Určité antipatie ke Gladstoneovi se však naskytly až během jeho prvního premiérství. Vždy k němu nechovala takovou nelibost. Když ještě žil Albert, těšil se Gladstone značné oblibě u dvora, dokonce větší než Palmerston či Disraeli. Podle názorů panovnického páru jeho intelekt výstižně vyhovoval britským požadavkům padesátých let devatenáctého století. Je však třeba říct, že jak Gladstone, tak i královna se v průběhu života změnili. Advokát Philip Guedalla v titulu *The Queen and Mr. Gladstone*³⁵ přišel s tvrzením, že ve skutečnosti vládly tři různé královny. Nejmladší nastoupila na trůn jako Viktorie I., která se poctivě učila o státnických záležitostech od lorda Melbourn. Po provdání začala panovat Viktorie II. pozměněná názory svého nadaného manžela, mezi jejíž politické oblíbence patřili Robert Peel, lord Aberdeen či Gladstone. Díky materiálnímu pokroku a liberálním myšlenkám se zformovala nová dvorská atmosféra. Vládu Viktorie III. Guedalla periodicky počítal až od roku 1874, kdy se začal vytrácet zármutek nad smrtí Alberta.³⁶

působila svou okázalostí na lid a tím je přesvědčovala, že systém zůstává stále stejný. Další byla takzvaná „efektivní“ skupina. Bagehot ji popsal jako „novou aristokracii buržoazních politiků“. Svou vládu prosazovali díky kabinetu. Bagehot říkal, že kvůli ztrátě moci panovníka se Velká Británie přeměnila ve skrytou republikou. COLLS, Robert, *The Constitution of the English*, History Workshop Journal, Oxford University Press, No. 46, Autumn, 1998, str. 99, 101.

³⁴ BROWN, Ford, *Victoria's Reign*, Reviewed Work(s): *Queen Victoria and Her Ministers* by John Marriott; *The Queen and Mr. Gladstone* by Philip Guedalla Review Source, *The Virginia Quarterly Review*, University of Virginia, Vol. 10, No. 4, October, 1934, str. 629; CANNADINE, David, Dorothy, str. 43; tvrdí se, že právě Disraeliho úspěšné vyjednání indické císařské koruny zapůsobilo na královnu tak, že začala preferovat konzervativní stranu. O tom píše jak Cannadine, tak Robert Rhodes James. JAMES, Robert Rhodes, *The British monarchy: it's changing constitutional role*, RSA Journal, Royal Society for the Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce, Vol. 142, No. 5448, April, 1994, str. 22.

³⁵ Sbírka korespondencí mezi královnou Viktorií a Williamem Gladstonem.

³⁶ JENKINS, Roy, Gladstone, str. 253-256; BROWN, Ford, *Victoria's Reign*, str. 629; V recenzi o Guedallově *The Queen and Mr. Gladstone* od Roberta Schuylera je vyličen důvod odcizení a vzájemný „vztah“ mezi Viktorií a Gladstonem. Gladstone se obával republikánských myšlenek, které začaly mezi obyvatelstvem nabývat na větším významu. Tento růst republikánství připisoval královně, protože po smrti Alberta přestala vystupovat ve společnosti. V létě 1871 požádal Viktorii, aby zůstala v Londýně, než skončí zasedání Parlamentu a neodjížděla na své letní sídlo do Balmoralu. Královna to považovala za „nesnesitelnou drzost“ a odmítla takové žádosti. Od tohoto okamžiku se královnin postoj ke Gladstoneovi změnil. Jejich vzájemnou spolupráci ještě více zhoršila „...otázka vhodného zaměstnání pro prince z Walesu“. V následující době se královnin názor na Gladstonea nezměnil, protože jeho strana (v té době v opozici) kritizovala politiku premiéra Disraeliho, který si častým lichocením Viktorii přivedl na svou stranu. SCHUYLER, Robert Livingstone, *The Queen and Mr. Gladstone*, by Philip Guedalla, *Political Science Quarterly*, *The Academy of Political Science*, Vol. 50, No. 1, March, 1935, str. 122-124.

1.3. Obraz královny Viktorie

Většina společnosti však po smrti prince Alberta stále královnin smutek chápala a cítila s ní. Když už se objevila mezi lidmi, měla na sobě jednoduché oblečení, žádné královské šaty či šperky ani královskou korunu, nýbrž skotský čepec, což jí dopomohlo si získat náklonnost různých sociálních skupin. Bylo to období, kdy ji ministerský předseda Disraeli obratně vyjednal nový titul „císařovna Indie“. Premiér tak svým počínáním dovršil novou Viktorii jako předtím princ Albert. Představovala nyní národní symbol, ikonu a nakonec i „matku vlasti“. Od císařské korunovace se z ní stal stoprocentní konzervativec. Při každých volbách „protizákonně“ podporovala stranu toryů a k opozičním liberálním politikům se chovala nepřátelsky.³⁷

Historik z Univerzity St Andrews Michael Bentley jednou konstatoval, že přelom Viktoriina řízení státu představovala sedmdesátá léta devatenáctého století, kdy se pevně stanovily její politické postoje, které měli prosazovat oblíbení premiéři jako Disraeli nebo lord Robert Cecil markýz ze Salisbury³⁸. Bohužel ale *Leaves from the journal of our life in the highlands*³⁹ a ani další prameny nevěnovaly mnoho záznamů o královniných postojích ve státnických záležitostech. Očekávala však, že ji budou ministři informovat o každodenním chodu vlády a budou požadovat její názory. Netolerovala, když ji Palmerston svými kroky v politice držel v nevědomosti. Svým jednáním možná chtěla přimět konzervativce, aby obnovili dřívější pravomoci panovníka. Disraeli se pokoušel o vybudování „svobodné monarchie“, jako to chtěl dříve Albert. Autorem takové myšlenky však nebyl ani jeden z nich, nýbrž David Urquhart⁴⁰, konzervativec, jenž „...argumentoval, že síla legislativního odvětví se stala nadměrná, a to umožnilo dominantní frakci převzít kontrolu nad exekutivou přes kabinet. Doporučil oživit soukromou radu monarchistickým ‚prezidentem‘ s pevnou kontrolou nad svými ministry“.⁴¹

Takové myšlenky neměly mnoho šancí na úspěch, ačkoli se nejeden konzervativní politik pokoušel o jejich obnovení. Přesto požadovala zvláštní kontrolu při ustanovování nových kabinetů. Byla si vědoma své pravomoci umožňující rozpuštění parlamentu, kterou

³⁷ CANNADINE, David, Dorothy, str. 43; CRAIG, David, *The Crowned Republic?* str. 173-174; BROWN, Ford, *Victoria's Reign*, str. 629; JENKINS, Roy, Gladstone, str. 255-256.

³⁸ Robert Cecil 3. markýz ze Salisbury (1830-1903), ROBERTS, Andrew, *Salisbury: Victorian Titan*, London, 2012.

³⁹ Deníky, které si královna Viktorie psala během cest do Skotska.

⁴⁰ David Urquhart (1805-1877), TAYLOR, Miles, Urquhart, David (1805-1877). *Oxford Dictionary of National Biography* (online ed.). Oxford University Press. doi:10.1093/ref:odnb/28017

⁴¹ CRAIG, David, *The Crowned Republic?* str. 175-177.

často hrozila Gladstoneovi. Dokonce v roce 1880, kdy se Disraeliho vláda chýlila ke konci a nebylo pochyby o vítězství liberálů, soustředila neúspěšně veškeré úsilí na přesvědčení Spencera Cavendishe markýze Hartingtona⁴² či Granvillea Georgea Leveson-Gowera hraběte Granville⁴³ o sestavení nového kabinetu, čímž by se zbavila Gladstonea jako hlavního strůjce volebního vítězství. V dubnu toho roku poslala dopis osobnímu tajemníkovi Henrymu Ponsonbymu⁴⁴: „... *královna dříve abdikuje, než si dá zavolat nebo jakýmkoli jiným způsobem osloví pološileného buřiče (Gladstonea), který by brzo všechno zničil a stal diktátorem. Jiní at' se jeho demokratickému režimu třeba podvolí, ale královna nikdy...*“ Ponsonby proti takové obstrukční politice vystupoval, jelikož se obával královnina stranického zasahování, které by mohlo narušit monarchii.⁴⁵

Do jaké míry na tyto tradice měla vliv Bagehotova studie o anglické konstituci, je otázkou. Dnes víme, že jeho postoje v *English Constitution* byly v roce 1867 rozšířené a působily na uspořádávání historiografie britské monarchie.⁴⁶ Pro pochopení pravomocí britského monarchy je důležité tvrzení významného historika z Kings College Vernona Bogdanora, který sice popisuje poviktoriánskou monarchii, ale je i důležité pro historii devatenáctého století, protože nám ukáže, jak uvolněně vládla královna Viktorie. Bogdanor uvedl, že: „...*podstatou parlamentní monarchie je to, že král (nebo královna) musí jednat na radu vlády a musí být veřejně neutrální při vyjadřování politických názorů.*“⁴⁷ Objevil však situace, kdy koruna začala jednat na hranici významu Bagehotových práv⁴⁸. Například při národních krizích monarcha začal fungovat jako konciliátor či rozhodčí, jehož snahou bylo ukončení politických bojů a sblížení rozhádaných státníků. Takové případy se naskytly třeba po neprosazení „lidového rozpočtu“ v horní komoře, řešení irské otázky nebo když premiér

⁴² Spencer Cavendish 8. markýz Hartington (1833-1908), HOLLAND, Bernard Henry, *The Life of Spencer Compton: Eighth Duke of Devonshire*, London, 1911.

⁴³ Granville George Leveson-Gower 2. hrabě Granville (1815-1891), PETTY-FITZMAURICE, Edmond George, *The Life of Granville George Leveson Gower: Second Earl Granville*, London 1905.

⁴⁴ Sir Henry Frederick Ponsonby (1825-1895), soukromý tajemník královny Viktorie, Arthur Ponsonby. Henry Ponsonby, *Queen Victoria's Private Secretary: His Life from His Letters*, London, 1943.

⁴⁵ JENKINS, Roy, Gladstone, str. 325-328; Dopis adresovaný Ponsonbymu je citován z Jenkinsonova díla. V edici královniných dopisů jsem toto přesné znění dopisu nenašel, ale objevil jsem korespondenci, výtahy z královnina deníku a memoranda, kde královna popisuje situaci kolem pověření Williama Gladstonea sestavením vlády, BUCKLE, George Earle (ed.), *The Letters of Queen Victoria*, Volume 6: 1879-1885, London, 1928, str. 73-80; Ponsonbymu píše: „...*s panem Gladstonem (královna) nemohla mít nic společného, protože považuje celé jeho chování od roku (18)76 za jednu sérii násilných, vášnivých urážek proti vládě lorda Beaconsfielda (Disraeliho)... a udělal všechno, aby se pokusil zabránit Anglii udržet si pozici, která se díky pevnosti lorda Beaconsfielda vrátila...Přeje si však podpořit novou vládu a ukázat jim důvěru, jak to dosud dělala všem svým vládám, ale musí to zcel záviset na jejich chování.*“ Dopis Viktorie Ponsonbymu, 8. dubna 1880, BUCKLE, George Earle (ed.), *The Letters*, Volume 6: 1879-1885, str. 75-76.

⁴⁶ Dějiny zkoumání historie britské monarchie; CRAIG, David, *The Crowned Republic?* str. 168.

⁴⁷ Citováno z Cannadineova článku. CANNADINE, David, *Constitutional Monarchy*, str. 21.

⁴⁸ „Právo radit, právo podpořit a právo upozornit“.

Ramsay MacDonald⁴⁹ sestavoval v roce 1931 národní radu. V britské historii by se mohlo najít několik složitých i kontroverzních scén, kdy panovník jednal bez souhlasu voličů a parlamentu jako v případě Jiřího V. při výběru Davida Lloyd George⁵⁰ či Jiřího VI. a Winstona Churchilla.⁵¹

⁴⁹ Ramsay MacDonald (1866-1937), HINKS, John, Ramsay MacDonald: the Leicester years (1906-1918), Leicester, 1996.

⁵⁰ David Lloyd George 1. hrabě Lloyd-George Dwyfor (1863-1945), PURCELL, Hugh, Lloyd George, The 20 British Prime Ministers of the 20th Century, London, 2006.

⁵¹ Winston Churchill (1874-1965), ARTHUR, Max, Churchill – The Life: An authorised pictorial biography, London, 2017; CANNADINE, David, Constitutional Monarchy, str. 21.

2. kapitola - Postoje královny Viktorie před smrtí prince Alberta

2.1. Nástup královny Viktorie

*„Zvonění velkého zvonu na hradě probudilo obyvatele Windsoru ve čtyři hodiny ráno k melancholickému zjištění, že jejich vynikající panovník už není... Některá očekávání byla nadšená, že naše mladá královna Viktorie – ať se její jméno stane znamením vítězné štěstěny – byla vyhlášena právoplatným panovníkem...“*⁵² Takto britské noviny *The Times* tehdy líčily nástup své nové královny. Po několika hodinách od smrti krále Viléma IV. dorazil do Kensingtonského paláce William Howley arcibiskup z Canterbury⁵³ doprovázený Francisem markýzem Conynghamem⁵⁴ s pověřením oznámit osmnáctileté Alexandrině Viktorii, že se stává britskou královnou.⁵⁵ Tato dívka byla jediným vlastním potomkem Eduarda Augusta vévody z Kentu, čtvrtého syna krále Jiřího III., který se oženil s Viktorií Sasko-Kobursko-Saalfeldskou. Princeznino dětství bylo velice obtížné. Vévoda zemřel rok po jejím narození a ovdovělá vévodkyně našla oporu v siru Johnu Conroyovi, jenž v Kensingtonu intrikoval a posilováním sporů mezi dcerou a matkou se pokoušel nabýt větší moci.⁵⁶

Conroy udržoval korespondenci s radikálním politikem Johnem Lambtonem hrabětem z Durhamu⁵⁷, v níž spolu diskutovali o princeznině vzdělání. Proti Conroyovi se však začali vymezovat vévodkynin bratr Leopold Sasko-Kobursko-Saalfeldský a princeznina vychovatelka baronka Louisa Lehzenová. Strýc Leopold zasvěcoval budoucí panovnici do dění na francouzském dvoře. Usiloval o prosazení svého synovce Alberta Sasko-Kobursko-

⁵² The Times 21 June, 1837, str. 4.

⁵³ William Howley arcibiskup z Canterbury (1766-1848), GERRARD, James, Archbishop Howley, The Archbishops of Canterbury Series, 1828-1848, London, 2015.

⁵⁴ Francis Conyngham 2. markýz Conyngham (1797-1876).

⁵⁵ Historická situace, kdy k Viktorii přišlo poselstvo se zprávou o úmrtí krále Viléma IV., se stala známou. Během bádání jsem tuto scénu objevil v několika biografiích a v jednom článku. Zjistil jsem, že česky psaná literatura se zmiňovala o příchodu lorda Conynghama, kdežto v anglicky psaném článku se psalo o lordu Chamberlainovi. Přišel jsem však na to, že oslovení „Lord Chamberlain“ se v tomto článku nepoužívalo jako jméno, ale jako pracovní titul „Lord Chamberlain of the Household“. Do českého jazyka se tento titul dá přeložit jako „nejvyšší komoří“. Královna Viktorie ve svém deníku o tomto muži psala jako o lordu Conynghamovi a do závorek poznamenala titul „the Lord Chamberlain“. Výtah z královnina deníku, 20. června 1837, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), The Letters of Queen Victoria, Volume 1: 1837–1843, London, 1907, str. 97; HIBBERT, Christopher, Královna, str. 57; WEBSTER, Charles Kingsley, The Accession of Queen Victoria, History: New Series, Wiley, Vol. 22, No. 85, June, 1937, str. 23; STRACHEY, Lytton, Královna Viktorie, Praha, 1993, str.47-48; PILÁT, Jan, Benjamin, str. 44-45.

⁵⁶ Sir John Conroy věděl, že kdyby Vilém IV. zemřel v době, kdy ještě Viktorie nebyla plnoletá, mohla by se vévodkyně z Kentu stát regentkou a on jako její favorit by mohl mít dalekosáhlý vliv; HIBBERT, Christopher, Královna, str. 32; WEBSTER, Charles Kingsley, The Accession, str. 16-17; CECIL, David, Lord Melbourne and the Young Victoria, The American Scholar, The Phi Beta Kappa Society, Vol. 23, No. 4, Autumn, 1954, str. 400-402.

⁵⁷ John Lambton 1. hrabě z Durhamu (1792-1840), REID, Stuart, Life and Letters of (John George Lambton) the First Earl of Durham 1792–1840, London, 1906.

Gothajského jako budoucího Viktoriina manžela, proti čemuž se postavil britský král Vilém IV. upřednostňující Alexandra prince oranžsko-nasavského. Ministerský předseda lord Melbourne nepreferoval ani jednoho a dával přednost princí Jiřímu vévodovi z Cambridge, kterého však příliš neznal, což dokazovalo, že v té době nevěnoval pozornosti osobnímu štěstí Viktorie jako později.⁵⁸

Před smrtí krále Viléma IV. poslal Leopold do Londýna svého sekretáře Christiana Friedricha barona Stockmara, jenž měl Viktorii radit při významných rozhodnutích. Baron Stockmar poučoval mladou dědičku o principech parlamentní monarchie pocházejících z jeho znalosti za vlády Jiřího IV. Jak její nový rádce, tak strýc Leopold jí vysvětlovali: „*že její moc byla opravdová, ačkoli musí být uplatňována s opatrností a diskrétností.*“⁵⁹ Leopold se snažil zabránit vzestupu radikalismu, protože si přál mít harmonické vztahy s Ruskem, Pruskem a Rakouskem. Nakonec s přičiněním whigů došlo k ustanovení nového belgického království, kterému začal vládnout právě Leopold. Proto později doporučoval Viktorii, aby začala spolupracovat s předsedou whigů lordem Melbournem.⁶⁰

2.2. Lord Melbourne

List *The Times* však názor královna strýce na lorda Melbournea nesdílel. Popisoval první setkání s radou, kde se královna při přečtení prohlášení „... *ponížila před členy její rady*“. Autorem tohoto prohlášení byl lord Melbourne, podle *The Times*: „...*whigovský otrok radikálního Josepha Humea*⁶¹ *a anti-saského papežence O'Connella*⁶² – *tentýž lord Melbourne, který za poslední dva roky uvalil otevřenou válku proti starodávným zákonům, základním institucím a protestantské monarchii Velké Británie...*“ *The Times* nadále vzpomínaly na krále Viléma IV., který podle tisku nechtěně musel schvalovat revoluční zákony Melbournova

⁵⁸ WEBSTER, Charles Kingsley, *The Accession*, str. 16, 18-20; O dvou skupinách lidí s rozdílnými názory na výchovu princezny Viktorie píše i historik David Cecil. CECIL, David, *Lord Melbourne*, str. 400; Leopoldovo úsilí provdat Viktorii za jejího bratrance Alberta je líčeno i v biografii královny Viktorie od Lyttona Stracheye. STRACHEY, Lytton, *Královna*, str. 84; Král Vilém IV. se snažil bránit příjezdů koburských princů Ernesta a Alberta do Kensingtonského paláce. Sám našel Viktorii vhodného manžela, kterým byl oranžský princ. STRACHEY, Lytton, *Královna*, str. 41-43; Dopis strýce Leopolda Viktorii, 13. května 1836, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), *The Letters, Volume 1: 1837–1843*, str. 60-61.

⁵⁹ Citováno z článku Charlese Webstera. WEBSTER, Charles Kingsley, *The Accession*, str. 21.

⁶⁰ WEBSTER, Charles Kingsley, *The Accession*, str. 21-22; Leopold Viktorii napsal dopis, jak by měla jednat a že instruoval barona Stockmara. Dopis Leopolda Viktorii, 25. května 1837, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), *The Letters, Volume 1: 1837–1843*, str. 87; Leopold poslal Viktorii dopis s radou, co má dělat, až se dozví o smrti krále Viléma: „*V okamžiku, kdy o tom (králově smrti) získáte oficiální sdělení, pověříte lorda Melbournea úřadem a zachování současné vlády...*“ Dopis Leopolda Viktorii, 17. června 1837, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), *The Letters, Volume 1: 1837–1843*, str. 93.

⁶¹ Joseph Hume (1777-1855), HUCH, Ronald, *Joseph Hume: The People's M. P.*, Philadelphia, 1985.

⁶² Daniel O'Connell (1775-1847), GEOGHEGAN, Patrick, *Liberator Daniel O'Connell: The Life and Death of Daniel O'Connell, 1830-1847*, Dublin, 2010.

kabinetu nazvaná jako „zlepšení“. Melbourne prý tato „zlepšení“ „...vnucuje Jejím Veličenstvu (Viktorii) jako stav věcí, který odpovídá touhám krále Viléma“. Tisk obávající se možného radikálního nátlaku na mladou královnu dále vyzýval lid: „*Apelujeme na konzervativního ducha a moudrost říše, aby se probudili a zachránili zákony a náboženství národů Anglie před zničením... (královna) má ve svých poddaných zralé poradce, kteří pro její ochranu obětují vše, co mají. My ve své skromné sféře budeme nebojácně konat svou povinnost.*“⁶³

Královna však potřebovala zkušeného rádce. Premiér po diplomaticky složitých jednáních s předešlým monarchou se odhodlal tuto roli převzít. V následujících letech si pravidelně dopisovali a nejméně dvakrát denně se setkávali. Svou moudrostí i laskavostí si premiér získal královnin obdiv.⁶⁴ Královnin postoj vůči lordu Melbourneovi líčí její popis korunovace v deníku. Premiéra zde nazývá „můj vynikající lord Melbourne“. Dále až romanticky popisuje Melbourneovo rozpoložení během korunovace: „*Když můj dobrý lord Melbourne poklekl a políbil mě na ruku, stiskl mi ruku a já jsem ho sevřela celým svým srdcem, na které vzhlédl s očima naplněnými slzami a zdálo se, že je hodně dojatý...*“⁶⁵

V důsledku neúspěchů v koloniální politice byl ministerský předseda v srpnu 1841 nucen rezignovat. Královnu vyzval, aby do paláce pozvala vůdce toryů Arthura Wellesleyho vévodu z Wellingtonu⁶⁶, u něhož se předpokládalo, že vytvoření nové vlády svěří siru Robertu Peelovi⁶⁷. Informoval ji o možné Peelově iniciativě propustit lidi napojené na whigy z její domácnosti. Nicméně Viktorie nehodlala propustit své dvorní dámy a vše, co se týkalo jejich osobních záležitostí, si chtěla rozhodnout sama. Lord Melbourne v dopisech královně doporučoval, aby pečlivě vyslechla všechny žádosti toryjských představitelů a nechala si čas na konečné rozhodnutí. Při další Peelově návštěvě oznámila, že se žádné dámy ve své blízkosti nevzdá, protože s nimi o politické situaci nikdy nedebatovala. Během zasedání stranických kolegů Peel vyslechl jejich neochotu pokračovat v případné vládě, pokud nevyřeší krizi v domácnosti panovnice. Lord Melbourne po tomto zjištění navrhl svolat kabinet a následující den zaslal královně dopis: „*Kabinet dosud jednal a po dlouhé diskusi, radí Vašemu Veličenstvu,*

⁶³ The Times 21 June, 1837, str. 4.

⁶⁴ CECIL, David, Lord Melbourne, str. 396, 402; o roli lorda Melbournea při školení královny i v článku od FORDA BROWNA a v knize MILESE TAYLORA. BROWN, Ford, Victoria's' Reign, str. 627; TAYLOR, Miles, Crown and Company, Empress, Queen Victoria and India, Yale University Press, 2018, str. 13.

⁶⁵ Výtah z královnina deníku, 28. června 1838, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), The Letters, Volume 1: 1837–1843, str.155-156.

⁶⁶ Arthur Wellesley 1. vévoda z Wellingtonu (1769-1852), RES, Daniel, Wellington, Praha, 2018.

⁶⁷ Robert Peel (1788-1850), HURD, Douglas, Robert Peel: A Biography, London, 2007

aby vrátilo následující odpověď siru Robertu Peelovi: „Královna poté, co zvážila návrh, který ji včera předložil sir Robert Peel, odvolat dámy její ložnice, nemůže souhlasit s přijetím tohoto průběhu, protože je v rozporu s užitím a je neslučitelné s jejími pocity.“⁶⁸ Celá krize utvrdila královnin negativní postoj vůči Peelovi. Jeho neúspěch nakonec umožnil pokračování lorda Melbournea v premiérském úřadu.

2.3. Princ Albert

Pro zachování budoucnosti dynastie se začalo uvažovat o vhodném manželovi pro královnu. Premiér Melbourne s jejím výběrem prince Alberta souhlasil, což velice potěšilo Viktoriina strýce Leopolda. I John Russell hrabě Russell⁶⁹, který vykonával úřad ministra války a kolonií v Melbourneově vládě, schvaloval koburského prince. Protože kdyby se podle něj královna vdala za manžela pocházejícího z významnějšího rodu Evropy, „...*zapletlo by to říši se spojenectvími a nepřáteli cizích království*“.⁷⁰ V Anglii však několik lidí podporovaných toryjskými poslanci, začalo proti Albertovi protestovat, poněvadž ho považovali za katolíka. Proto lord Melbourne požadoval po princovi soupis historie sasko-koburské rodiny a jejího postoje k protestantské víře. Královna se připojila k přesvědčení kabinetu, že by její budoucí choť neměl vlastnit titul peera, neboť se obávala případné žárlivosti anglického lidu, jenž byl proti jakékoli politické moci koburského prince.⁷¹

⁶⁸ Citaci jsem vybral z dopisu od lorda Melbournea královně Viktorii napsaného 10. května 1839, ale situace kolem krize dvorních dam v královnině domácnosti byla popisována v dopisové komunikaci mezi lordem Melbournem a královnou Viktorií ze dnů 7. – 9. května 1839 a výtahu z královnina deníku z 9. května 1839, Dopis Melbournea Viktorii, 10. května 1839, dopisová komunikace mezi Melbournem a Viktorií, 7.-9. května 1839, výtah z královnina deníku, 9. května 1839, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), *The Letters, Volume 1: 1837–1843*, str. 195-210; SAMPSON, Jennifer, "Sybil," or the Two Monarchs, *Studies in Philology* University of North Carolina Press, Vol. 95, No. 1, Winter, 1998, str. 99-100, 114; V Dolní sněmovně poté své kroky ospravedlňoval Robert Peel: „... *pokud... by dámy ministrů... které jsem právě nahradil, těch mužů, s nimiž jsem měl vstoupit do denního konfliktu jako s mými soupeři o moc, měli pokračovat v bezprostředním kontaktu s královnou, - pak jsme cítil... že to nebylo pro mou vlastní čest, ani pro veřejné zájmy, abych měl souhlasit s tím, že budu ministrem (premiérem) Anglie.*“ Hansard at Huddersfield Project 2020, [online]. 2020 Hansard at Huddersfield. University of Huddersfield. [Cit. 12.2.2021] Dostupné na: <https://hansard.hud.ac.uk/>.

⁶⁹ John Russell, 1. hrabě Russell (1792-1878), REID, Stuart, Lord John Russell, Glasgow, 2019.

⁷⁰ Russellova řeč ve sněmovně; Hansard at Huddersfield Project 2020, [online]. 2020 Hansard at Huddersfield. University of Huddersfield. [Cit. 12.2.2021] Dostupné na: <https://hansard.hud.ac.uk/>.

⁷¹ Královna psala o Albertovi v dopise strýci Leopoldovi 15. října 1839, na který Leopold odpovídal dopisem Viktorii 24. října 1839. O neudělení titulu peera psala Viktorie dopis Albertovi 21. listopadu 1839. Královna Viktorie zmiňovala žárlivost anglického lidu na prince Alberta v dopise strýci Leopoldovi z 26. listopadu a Albertovi z 27. listopadu 1839. Dopis Viktorie Leopoldovi, 15. října 1839, dopis Leopolda Viktorii, 24. října 1839, dopis Viktorie Albertovi, 21. listopadu 1839, dopis Viktorie Leopoldovi, 26. listopadu 1839, dopis Viktorie Albertovi, 27. listopadu 1839, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), *The Letters, Volume 1: 1837–1843*, str. 238-240, 248, 251-252; Ministr zahraničí lord Palmerston ve svém projevu ve sněmovně bral za naprosto zbytečné, aby královna ospravedlňovala Albertovo náboženství, protože „... *byla tato skutečnost (že je protestant) notoricky známá celému světu*...“. Hansard at Huddersfield Project 2020, [online]. 2020 Hansard at Huddersfield. University of Huddersfield. [Cit. 13.2.2021] Dostupné na: <https://hansard.hud.ac.uk/>.

Ve sněmovně začali poslanci řešit Albertovu roční rentu. Lord Melbourne nabídl částku ve výši 50 000 liber, tedy stejnou apanáž, jakou získal manžel anglické královny Anny princ Jiří Dánský. Opoziční poslanci ale tuto částku zamítli a jako kompromis schválili 30 000 liber. Joseph Hume ospravedlňoval nižší částku tím, že kdyby se schválilo 50 000 liber, „... *postavil by prince Alberta před královské vévody, kteří byli syny králů a bratry králů, a proč by princ Albert ... měl být z hlediska příjmu umístěn tak vysoko nad královské vévody...*“.⁷² Názor královny na jednotlivé politické strany v době projednávání vyličila v dopise Albertovi: „*Toryové... dělají vše, co je v jejich silách, aby ke mně byli osobně hrubí... Whigové jsou jediní bezpeční a věrní lidé a radikálové se také shromáždili okolo královny, aby ji ochránili před tory... (Toryové) dělali vše, aby v očích lidí ponížili svého mladého panovníka.*“⁷³

Baron Stockmar sdělil královně možnou pravomoc, podle které mohla jejímu choti předat rozhodující slovo nad všemi záležitostmi kromě těch, jež spadaly do kompetencí samotné tajné rady. Královna mu tuto pravomoc chtěla svěřit, ale nepřála si, aby získal její moc parlamentního monarchy. Preferovala jeho postavení jako manžela královny, čímž zavrhl možný partnerství s rovnocennými kompetencemi. Souhlasím s názorem Charlese Webstera, který zjistil, že hlavním důvodem, proč Albert přijmul takové postavení, bylo spíše jeho úsilí nabytí moci než oddané city k Viktorii. Královna po svatbě získala v princ Albertovi nejbližšího soukromého tajemníka, jehož postavení následující události započaly postupně pozměňovat. Díky doporučení lorda Melbournea obdržoval depeše zpravující o zahraničních záležitostech. Ještě více uznání dosáhl, když mu parlament slíbil při případném královnině úmrtí při porodu titul regenta. S příchodem prince Alberta do královnina života skončila jedna epocha vlády královny Viktorie a započala nová společenského panování královského páru, jež byla charakterizována odlišnými přístupy.⁷⁴

⁷² Hansard at Huddersfield Project 2020, [online]. 2020 Hansard at Huddersfield. University of Huddersfield. [Cit. 13.2.2021] Dostupné na: <https://hansard.hud.ac.uk/>; situaci ve sněmovně ohledně princovy renty líčí i Christopher Hibbert. HIBBERT, Christopher, Královna, str. 118-119; Na počátku sedmdesátých let William Gladstone dohodl svatební věno pro princeznu Luisu v hodnotě 30 000 liber, což v přepočtu na libry v roce 2000 bylo 1,5 milionů liber. Jedna libra v devatenáctém století se rovnala 2 500 korunám českým v roce 1993. Roční mzda duchovního za vlády královny Viktorie činila přibližně 100 liber. „Lepší“ sloužící kromě ubytování, oděvu a stravy si za rok vydělal 10 liber a tkadlecův týdenní příjem činil 4 - 6 šilinků, přičemž jedna libra se rovnala 20 šilinkům. V té době stálo dvanáct kuřat 9 šilinků a jedna ovce byla k dostání za 12 šilinků. A například za vola musel kupující zaplatit 6 liber. JENKINS, Roy, Gladstone, str. 268; LEITNEROVÁ, Thea, Královské skandály, str. 194.

⁷³ Citováno z dopisu královny Viktorie Albertovi. Dopis Viktorie Albertovi, 21. ledna 1840, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), The Letters, Volume 1: 1837–1843, str. 268.

⁷⁴ Princovy pravomoci byly celkem významné. Jeho pozici se pokoušela vysvětlit brožura od neznámého autora sepsaná v roce 1840. „*Princ Albert jako manžel královny se nerovná Jejímu Veličenstvu v politické moci, ale rovná se jí v královské důstojnosti... (Princ Albert) stojí před zemí jako manžel Veličenstva a má podle svých svatebních práv nárok na odpovídající posouzení a rozhodnutí.*“ Precedency of His Royal Highness Prince Albert, King-Consort, de jure, of Great Britain and Ireland, Bristol Selected Pamphlets, University

2.4. Robert Peel

Rozhodujícím momentem Viktoriina postoje k politickým stranám a premiérům se staly nové všeobecné volby, jež přivedly k moci torye vedené sirem Robertem Peelem. Ještě před jejich nástupem princ Albert taktně a obratně diskutoval s hlavním představitelem o otázce královniných dam. Ujednali, že po vzniku nové toryjské vlády odejdou z Viktoriiny domácnosti společníci vázané na whigy a na jejich místa nastoupí ty, o kterých rozhodne Peel. Královna se nemohla přimět k jednání se sirem Robertem a stále udržovala písemný kontakt s lordem Melbournem. Přijímala od něj rady při jmenování jedinců do funkcí i řešení otázek veřejného zájmu. Nicméně zásahem sekretáře prince Alberta George Ansona vzájemné konzultace o státních záležitostech ustávaly.⁷⁵

Peel jako vůdce toryů vyhrál volby v roce 1841 z části díky slibu hájení ideje obilných zákonů. Nespokojení držitelé půdy požadovali ochranná cla na importované obilí, což jim roku 1815 zajistila vláda premiéra Roberta Jenkinsona hraběte z Liverpoolu⁷⁶ přijmutí obilných zákonů. Z nich však nejvíce profitovali vlastníci půdy a aristokracie. Chudší vrstvy dělníků i průmyslníků považovaly nové zákony za vykořisťovací.⁷⁷ Během funkčního období Peel odhalil, jaké potíže představují obilné zákony a rozhodl se je zrušit i za cenu sebeobětování. Uvědomoval si, že kvůli nárůstu obyvatelstva si Británie nevystačí během války s domácími zdroji. Po celé zemi se začal formovat spolek proti obilným zákonům vedený radikálním poslancem Johnem Brightem⁷⁸ či hokynářem z Manchesteru Richardem Cobdenem⁷⁹. Protestující proti obilným zákonům pocházeli v první řadě ze středních tříd.⁸⁰

Královnino stanovisko vůči Peelovi bylo na počátku toryjského funkčního období negativní. Příchodem prince Alberta, který s nimi jednal přívětivěji, se však královnin názor na Peela začal měnit k lepšímu. Velký podíl na tom mělo uznání princovy pozice parlamentem i

of Bristol Library, 1840, str. 18-19, 26; STRACHEY, Lytton, Královna, str. 107, WEBSTER, Charles Kingsley, *The Accession*, str. 32-33;

⁷⁵ STRACHEY, Lytton, Královna, str. 108-110; Královna během vlády lorda Melbournea se k toryům stavěla nepřátelsky, což lze vidět na krizi při výběru královniných dam. Po nástupu Roberta Peela a díky Albertově roli královna na toryjskou stranu změnila názor.

⁷⁶ Robert Jenkinson, 2 hrabě z Liverpoolu (1770-1828), HAY, William Anthony, *Lord Liverpool: a political life*, Woodbridge, 2018.

⁷⁷ MORGAN, Kenneth, a kol., *Dějiny*, str. 388-389; vysvětlení principu obilných zákonů, jejichž vznik se datoval ještě před nástup královny Viktorie, pomůže pochopit spory kolem obilných zákonů.

⁷⁸ John Bright (1811-1889), CASH, Bill, *John Bright: Statesman, Orator, Agitator*, 2011.

⁷⁹ Richard Cobden (1804-1865), EDSALL, Nicholas, *Richard Cobden, Independent Radical*, Harvard University Press, 2014.

⁸⁰ MAUROIS, André, *Dějiny*, str. 384-385; WASSON, Ellis, *Dějiny*, str. 179-180.

jeho jmenování do královské komise, u kterého se přičinil nový premiér.⁸¹ Peelova politika vůči Irsku na královnu pozitivně zapůsobila. Viktorie byla panovnicí i několika milionů katolíků, ke kterým projevovala toleranci.⁸² Společně s Albertem podporovaly Peelovy snahy o „...*založení základních škol, nové irské univerzity v Belfastu, Corku a Galway, které by byly přístupné všem kvalifikovaným žadatelům bez ohledu na náboženské rozlišení. Vyšší vzdělání na ostrově již neměla být monopolizována zavedenou protestantskou církví v Irsku*“.⁸³

S Peelovými názory na obilné zákony souhlasil i královnin manžel, což způsobilo, že i panovnice samotná začala v soukromí orodovat striktně konstitučně za jejich zrušení. Na konci roku 1845 sepsal princ Albert memorandum, v němž informoval o situaci z listopadu, kdy si sir Robert Peel „... *svolal svůj kabinet a předložil před jeho členy zprávy irských komisařů, Dr. Bucklanda, Dr. Playfaira a Dr. Lindleyho o stavu plodin brambor, což mělo za následek, že polovina brambor byla zničena hnilobou a že nikdo nemůže zaručit zbytek...*“. Peel se chtěl inspirovat Nizozemskem, Belgií, Švédskem a Dánskem, kde tamní vlády musely zpřístupnit přístavy a nakoupit obilí, protože chudší vrstvy přišly kvůli bramborové plísni o běžnou stravu. Premiér se tak rozhodl zpřístupnit anglické přístavy zahraničním komoditám a odstranit obilné zákony. Z jeho kolegů však hlasovali pro zrušení pouze tři členové kabinetu. Konečné rozhodnutí tak sir Robert odložil na delší čas, avšak jestli chtěl obilné zákony zrušit, nemohl se spolehnout na svou stranu. Pomoc mohl získat jen od peerů ve Sněmovně lordů, opozičních whigů a Ligy proti obilným zákonům.⁸⁴

⁸¹ STRACHEY, Lytton, Královna, str. 121; v královské komisi se Albert velmi činil, když se řešila světová výstava v roce 1851. AUERBACH, Jeffrey, Obstacles, The Great Exhibition of 1851, A Nation on Display, Yale University Press, 1999, str. 32-34; Jmenování prince do královské komise pochvaloval i lord Melbourne. Dopis Melbournea Viktorii, 1. října 1841, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), The Letters, Volume 1: 1837-1843, str. 419-420.

⁸² Královna za svého života několikrát přehodnotila svůj postoj vůči římsko-katolické církvi. V letech před a na počátku panování zastávala kladné stanovisko ke katolické emancipaci. Když však v letech 1850-1851 proběhla papežská agrese (způsobená jmenováním biskupů katolickou církví), královna se chovala ke katolicismu nepřátelsky. Na konci vlády se však s katolicismem zase smířila. ARNSTEIN, Walter, Queen Victoria and the Challenge of Roman Catholicism, The Historian, Taylor & Francis, Vol. 58, No. 2 Winter, 1996, str. 296-297.

⁸³ Královna s Albertem podporovali Peelovo úsilí pro schválení Maynoothského zákona. ARNSTEIN, Walter, Queen, str. 299; William Gladstone hlasoval pro Maynoothský zákon. Po schválení však rezignoval na post ministra obchodu, protože principy tohoto zákona se neztotožňovaly s jeho přesvědčením. QUINAULT, Roland, Gladstone and Disraeli: A Reappraisal of their Relationship, History, Wiley, Vol. 91, No. 4, 304, October, 2006, str. 558-559.

⁸⁴ O stavu obilných zákonů informoval premiér Peel královnu Viktorii dopisem 1. prosince 1845, v memorandu prince Alberta ze 7. prosince 1845 je popsána situace kolem obilných zákonů a role Peela. Dopis Peela Viktorii, 1. prosince 1845, memorandum prince Alberta, 7. prosince 1845, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), The Letters of Queen Victoria, Volume 2: 1844-1853, London, 1907, str. 56-57, 84; Viktorie s Albertem považovali myšlenku volného obchodu za velmi důležitou. Pro volný obchod však bylo potřeba zrušit obilné zákony. Proto Peelovi říkali, „...*že je zachráncem vlasti*“. MAUROIS, André, Život, str. 137; LUSZTIG, Michael, Solwing Peel's Puzzle: Repeal of the Corn Laws and Institutional Preservation, Comparative Politics, Comparative Politics, Ph.D. Programs in Political Science, City University of New York, Vol. 27, No. 4, July,

Královnin postoj vůči obilným zákonům vypovídal z jejího rozčarování nad Peelovými spolustraníky vévodou z Wellingtonu, Edwardem Smith-Stanleyem hrabětem z Derby⁸⁵ i Benjaminem Disraelim, kteří začali jednat proti premiérovi. Když lord Stanley podal demisi, Viktorie mu napsala: „*Královna samozřejmě velmi lituje, že lord Stanley nemohl souhlasit v názorech sira Roberta Peela na téma tak důležité pro zemi. Lord Stanley si však může být jistý, že královna dává plné uznání objektivním motivům, které vedly k chování lorda Stanleyho.*“⁸⁶ Odchodem lorda Stanleyho a dalších politiků byl sir Robert vystaven situaci, kdy už nemohl zastávat premiérský úřad. Královna tedy musela poslat pro lorda Johna Russella, aby sestavil nový kabinet. Podle Michaela Lusztiga však Russell „...zjevně neměl v úmyslu převzít odpovědnost za zrušení zákonů ... vzhledem ke složení Sněmovny lordů sotva mohl uspět“. V memorandu tak princ Albert oznamoval, že se lord John Russell musel vzdát úkolu sestavení vlády i kvůli pozici lorda Palmerstona.⁸⁷

Po Russelově neúspěšném pokusu přešlo sestavení kabinetu na Peela. Ve sněmovně musel čelit útokům a obviněním svých dřívějších stoupenců lorda George Bentincka⁸⁸ a Benjamin Disraeliho. Toryjská aristokracie se vyslovovala proti jakýmkoli preventivním agrárním zajištěním, což se projevilo i při hlasování, kdy Peelovo zrušení zákona podpořilo jen 112 členů vládní strany. Nakonec díky whigům, v jejichž programu stálo zrušení obilných zákonů, se v červnu 1846 ukázalo, že odstranění obilných cel dopadne dobře a zákon bude úspěšně prosazen ve Sněmovně lordů.⁸⁹ Peel královně napsal: „*(Peel) Je hluboce vděčný*

1995, str. 400; V Irsku se obilí nepěstovalo pro obživu, ale pro peníze. Námezdní dělníci si často za práci brali radši kousky půdy než peníze. Na této půdě poté nejvíce pěstovali brambory. Irská populace se stala na produkci brambor tolik závislá, že když přišla bramborová plíseň, znamenalo to pro Irsko pohromu. MOODY, Theodore, MARTIN, Francis a kol., Dějiny Irska, Praha, 2012, str. 190-198.

⁸⁵ Edward Smith-Stanley 14. hrabě z Derby (1799-1869), HAWKINS, Angus, The Forgotten Prime Minister – The 14th Earl of Derby Volume I Ascent: 1799–1851, Oxford, 2007; HAWKINS, Angus, The Forgotten Prime Minister: The 14th Earl of Derby: Volume II: Achievement, 1851–1869, Oxford, 2007.

⁸⁶ Dopis Viktorie Stanleymu, 12. prosince 1845, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), The Letters, Volume 2: 1844-1853, str. 65; z tohoto telegramu lze vyčíst povinnou nestrannost britské královny.

⁸⁷ Královna Viktorie napsala dopis vévodovi z Wellingtonu 12. prosince 1845 o Peelově neschopnosti dále vládnout. Russellovy problémy sestavit kabinet byly líčeny v memorandu prince Alberta z 20. prosince 1845, královna Viktorie v dopise Johnu Russellovi z 20. prosince 1845 psala, že Robert Peel se ujme opět vlády. Robert Peel napsal Viktorii 21. prosince 1845, že oznámil svým spolustraníkům rozhodnutí sestavit kabinet. Dopis Viktorie Wellingtonovi, 12. prosince 1845, memorandum prince Alberta, 20. prosince 1845, dopis Viktorie Russellovi, 20. prosince 1845, dopis Peela Viktorii, 21. prosince 1845, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), The Letters, Volume 2: 1844-1853, str. 65. 69-74; MAUROIS, André, Život, str. 137; PILÁT, Jan, Benjamin, str. 74; citováno z Lusztigova článku, LUSZTIG, Michael, Solwing Peel's Puzzle, str. 401; o postavě lorda Palmerstona se zmiňuje jak Albertovo memorandum, tak Michael Lusztig. Důvodem, proč Russell nemohl sestavit kabinet, bylo odmítnutí lorda Graye být členem kabinetu, ve kterém by lord Palmerston zastával úřad ministra zahraničí.

⁸⁸ Lord William George Frederick Cavendish-Scott-Bentinck (1802-1848), DISRAELI, Benjamin, Lord George Bentinck, A Political Biography, London, 1852.

⁸⁹ HIBBERT, Christopher, Královna, str. 202, WASSON, Ellis, Dějiny, str. 180.

Vašemu Veličenstvu a princovi za laskavý zájem, který jste projeвили během postupu tohoto namáhavého boje, který, jak nyní sám věří, se blíží k úspěšnému konci.“⁹⁰

Po úspěšném odhlasování zrušení obilných zákonů, však byl Robert Peel poražen seskupením whigů a ochranářů při zamítnutí výjimečných opatření v Irsku. Konzervativní strana se rozštěpila a moc musela přejít na liberály lorda Johna Russella. Strana ochranářů vedená formálně Georgem Bentinckem, která měla na rozpadnutí toryů vlastní podíl, se nicméně k moci nedostala. Nové seskupení přívrženců Roberta Peela nazývané „peelovci“ nechtělo dovolit, aby do nové vlády vstoupil teoretický vůdce ochranářů Benjamin Disraeli. Ten byl královnou a zejména Albertem považován za „... *ctížádostivce bez zásad, který ještě ke všemu týral jejich... drahého sira Roberta (Peela)*...“.⁹¹ Viktorie, stejně jako kdysi v případě lorda Melbournea, snášela odchod ministerského předsedy s těžkostmi. V jejích dopisech Peelovi i strýci Leopoldovi líčila znepokojení nad ztrátou důležité osoby jak pro ni, tak pro její zemi. Novou vládu podceňovala a o lordu Johnu Russellovi tvrdila, že nedokáže své spolupracovníky udržet pohromadě.⁹²

Poslední Peelovu roli jsem zpozoroval při řešení světové výstavy. Princ Albert, který zastával funkci prezidenta Královské společnosti umění, usiloval s několika komisaři⁹³ o prezentaci pokroku lidstva v rámci mezinárodní spolupráce a zobrazení Británie na světové špičce v šíření civilizace. Odhodlali se proto postavit velkou budovu pro světovou výstavu. Samotnou přípravou stavby se zabýval princ Albert, v praxi však celkovou realizaci měl na starosti tajemník Společnosti umění Henry Cole. Během příprav a stavby budovy musel čelit několika potížím. Princ měl však silného spojence v Robertu Peelovi. Peel, ačkoli už nezastával

⁹⁰ Citováno z dopisu Roberta Peela královně Viktorii. Dopis Peela Viktorii, 22. června 1846, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), *The Letters, Volume 2: 1844-1853*, str. 94; velký vliv na schválení zrušení obilných zákonů měl i vévoda z Wellingtonu, který po obnovení Peelovy vlády změnil názor. Wellingtonův postoj se tedy stal v horní komoře rozhodující. (LUSZTIG, Michael, *Solving Peel's Puzzle*, str. 401)

⁹¹ Citováno z životopisu Andre Mauroise. MAUROIS, André, *Život*, str. 145.

⁹² MAUROIS, André, *Život*, str. 143-145, královna Viktorie napsala Peelovi: „... *(královna) vyjádřila své hluboké znepokojení nad ztrátou jeho (Peelových) služeb, což lituje stejně pro Zemi i pro sebe a pro prince.*“, strýci Leopoldovi Viktorie oznámila rozloučení s Peelem, Viktorie Leopoldovi dále napsala dopis, ve kterém vylíčila svou nedůvěru ke schopnostem premiéra lorda Johna Russella. Dopis Viktorie Peelovi, 1. července 1846, dopis Viktorie Leopoldovi, 7. července 1846, dopis Viktorie Leopoldovi, 14. července 1846, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), *The Letters, Volume 2: 1844-1853*, str. 100, 103, 105; PILÁT, Jan, Benjamin, str. 75-76; JENKINS, Roy, Gladstone, str. 81-82.

⁹³ Mezi komisaři kromě Alberta bylo i několik politiků (členem byl i Robert Peel) či prezidenti Královské společnosti a Královské akademie. CANTOR, Geoffrey, *Anglo-Jewry in 1851: the Great Exhibition and political emancipation*, *Jewish Historical Studies*, Jewish Historical Society of England, Vol. 44, 2012, str. 105, 106.

premiérský úřad, se stále těšil významné vážnosti, kterou využíval při orodování za světovou výstavu v parlamentu.⁹⁴

Nejvíce se společnost bouřila kvůli pozemku. Koruna povolila komisi, aby postavila budovu výstavy v Hyde Parku. Hyde Park však bylo místo, kde lidé často pořádali plesy a rozmanité zahradní slavnosti. Tisk a veřejnost se stavěly vůči princovi Albertovi nepřátelsky. Nejvíce proti výstavě protestovali vysocí konzervativní ochranáři z řad církve⁹⁵. Ti říkali, že pořadatelé ji chtěli uspořádat za účelem získání podpory pro volný obchod. Někteří se dokonce obávali příchodu revolucionářů, kteří mohli zavraždit královnu a rozvrátit anglikánskou církev. Když v červenci 1850 při nehodě na koni zemřel Robert Peel, Albert upadal do beznaděje. Napsal tehdy svému bratrovi Ernestovi: „*Peel je ztráta pro celou Evropu, hrozná ztráta pro Anglii, nenapravitelná ztráta pro korunu a pro nás osobně! ... The Times, jehož právní zástupce koupil dům poblíž Hyde Parku je hrubý... dnes večer má být učiněno rozhodnutí. Peel, který se obrany ujal, už není, takže budeme pravděpodobně poraženi a budeme se muset celé výstavy vzdát.*“⁹⁶

Peelova smrt však změnila názor několika odpůrců ve sněmovně. Po přijetí plánu Křišťálového paláce Josepha Paxtona změnil postoj i list *The Times*. Na počátku května 1851 byla světová výstava zahájena. Celé slavnosti se účastnilo téměř 25 000 diváků. Výstava znamenala mimořádný triumf pro prince Alberta a do podzimu, do kdy byla otevřena, ji navštívilo téměř šest milionů lidí. Viktorie několik dnů po zahájení výstavy děkovala rakouskému císaři za zapůjčení výjimečných průmyslových i uměleckých předmětů a politovala, že musela být jediným panovníkem, jenž byl svědkem tak impozantní scény. Chrám světového průmyslu oslavoval mezinárodní rivalitu všech národů a učinil tuto epochu civilizace za nezapomenutelnou.⁹⁷

⁹⁴ STRACHEY, Lytton, Královna, str. 125, HIBBERT, Christopher, Královna, str. 218, AUERBACH, Jeffrey, *The Great Exhibition*, str. 33; o rozdělení rolí mezi Albertem a Henrym Colem se zmiňuje Geoffrey Cantor. CANTOR, Geoffrey, *Anglo-Jewry*, str. 104.

⁹⁵ Překlad z anglického výrazu „High Church Tory protectionists“.

⁹⁶ Citováno z článku Jeffreje Auerbacha. AUERBACH, Jeffrey, *The Great Exhibition*, str. 42-46; CANTOR, Geoffrey, *Anglo-Jewry*, str. 106; Příprava Velké výstavy byla poslední událost, kterou zažil Robert Peel. Při vyjednávání ve sněmovně se ukázala důležitost Peelovy osobnosti.

⁹⁷ AUERBACH, Jeffrey, *The Great Exhibition*, str. 46, 52; v *The Times* novináři vylíčili celou slavnost. Popsali i radost lidí, když královna vstoupila do Křišťálového paláce. *The Times*, 2 May, 1851, str. 4-6; Ani Viktoriin strýc a belgický král Leopold se výstavy neúčastnil. 3. května 1851 mu Viktorie napsala: „*Přála bych si, abyste mohl být svědkem 1. května 1851, největšího dne v naší historii, nejkrásnější a nejimpozantnější vyprahlé podívané...*“ Dopis královny rakouskému císaři, 5. května 1851, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), *The Letters*, Volume 2: 1844-1853, str. 338, 384-385, *The Times*, 2 May, 1851, str. 5-6; Velká výstava se těšila velkému zájmu od společnosti. RUSSELL-COBB, Trevor, *Prince Albert: His Life and Work* by Hermione Hobhouse; *The Cult of the Prince Consort* by Elisabeth Darby and Nicola Smith, *Journal of the Royal Society of*

2.5. Palmerstonova politika

Při sestavování Russellova kabinetu se v létě 1846 úřadu ministra zahraničí potřetí ujal lord Palmerston. Jeho zahraniční politika několikrát doslova pobouřila královský pár. Poprvé při řešení otázky španělských manželství. Velká Británie a Francie se diplomaticky střetly při výběru vhodného manžela pro španělskou královnu Isabelu II. Královna Viktorie jako vhodného manžela preferovala svého bratrance prince Leopolda Sasko-Kobursko-Kohárského. Francouzský král Ludvík Filip zase upřednostňoval Isabelina bratrance Františka vévodu z Cádizu a tajně naplánoval oženit svého nejmladšího syna Antonína Orleánského za Isabelinu sestru Luisu Fernandu. Při případném bezdětném manželství Isabely by tak na trůn nastoupili potomci Antonína a Luisy Fernandy. Britská strana se ale o těchto plánech Ludvíka Filipa dozvěděla. Nastalou krizi se tehdejšímu britskému ministrovi zahraničí Georgeovi Hamilton-Gordonovi hraběti z Aberdeenu⁹⁸ za přispění Viktorie a Alberta podařilo vyřešit. Přislíbil, že Leopolda nepodpoří a Ludvík Filip oznámil, že se jeho syn s Luisou Fernandou ožení až bude mít Isabela potomka.⁹⁹

Po nástupu do funkce však lord Palmerston opět otevřel otázku španělských manželství, když poslal vyslanci v Madridu depeši informující o vhodných manželích. Francouzská strana to považovala za porušení dohod a začala jednat. Král Ludvík Filip nalhal Isabelině matce královně Marii Kristýně, že se Angličané pokoušejí prosadit prince Leopolda a smýšlí vůči Španělsku nepřátelsky. Pro vyřešení nastalé krize přesvědčil španělskou královnu, aby se uskutečnila již dříve naplánovaná manželství Isabely s vévodou z Cádizu a Antonína s Luisou Fernandou.¹⁰⁰ Královna Viktorie byla francouzskými kroky pobouřena. Ačkoli k odeslání upravené depeše neměla žádné připomínky, přičítala neúspěch britské politiky Palmerstonovi. Strýci Leopoldovi napsala: „*V Madridu to lord Palmerston určitě nezvládl... pokud by náš*

Arts, Royal Society for the Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce, Vol. 132, No. 5331, February, 1984, 212.

⁹⁸ George Hamilton-Gordon, 4. hrabě z Aberdeenu (1784–1860), BUTCHER, Samuel J., Lord Aberdeen and Conservative Foreign Policy, 1841-1846, PhD Diss. University of East Anglia, 2015.

⁹⁹ STRACHEY, Lytton, Královna, str. 138-141; Lord Aberdeen vyličil Robertu Peelovi v dopise 8. září 1845 jednání v zámku d'Eu. Napsal, že mu Ludvík Filip i francouzský ministr zahraničí François Guizot řekli, „...že dokud se královna (Isabela) nevdá a nebude mít děti, měly by za infantku považovat právě její sestru (Luisu Fernandu) a že jakékoli manželství s francouzským princem by zcela nepřicházelo v úvahu“. Dopis Aberdeema Peelovi, 8. září, 1845, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), The Letters, Volume 2: 1844-1853, str. 51-53.

¹⁰⁰ STRACHEY, Lytton, Královna, str. 141; Docent historie Gavin Henderson ve svém článku popisoval politiku lorda Palmerstona a neopomněl vyličit jeho postoj k orleánské Francii. HENDERSON, Gavin, Historical Revision: LXXXIV. – The Foreign Policy of Lord Palmerston, History, Wiley, New Series, Vol. 22, No. 88, March, 1938, str. 337; Viktorie napsala Johnu Russellovi dopis, ve kterém zmiňovala úpravy depeše, jež měla být poslána panu Bulwerovi do Madridu. Dopis Viktorie Russellovi, 7. srpna 1846, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), The Letters, Volume 2: 1844-1853, str. 113-114.

drahý Aberdeen byl stále ve svém úřadě (ministra zahraničí), celá věc by se nestala... (Palmerston) se choval vůči Francii nejotevřeněji a nejspravedlivěji... ¹⁰¹ Palmerston se snažil omezit francouzský vliv na španělskou politiku, což se mu až do neúspěchu ve španělských manželstvích dařilo. ¹⁰²

Avšak neúspěch ve Španělsku nepřivodil britské straně takové potíže, protože ve Francii v únoru 1848 vypukla revoluce a Ludvík Filip byl sesazen z trůnu. Italové, Maďaři a Poláci se začali bouřit proti cizím nadvládám. Podle historika Gavina Hendersona revoluce v letech 1848-1849 způsobily změnu v myšlení lorda Palmerstona. Začal prosazovat spojení Lombardie se Sardinským královstvím, aby mohl vzniknout nový nárazníkový stát, který by zabránil Francii vstoupit do oblasti severní Itálie. Svou protirakouskou politikou si ale poštval královský pár i mnoho politiků. Královna například nesouhlasila s Palmerstonovým rozhodnutím jednat s podle ní protiprávně ustanovenou francouzskou vládou o společné italské politice. Palmerstonovo úsilí vytvořit nárazníkový stát nicméně ukončily porážky Sardinského království u Custozy a Novary. Dokázal však pro tentokrát s přispěním několika faktorů zamezit převaze francouzské moci v severoitalském prostoru. ¹⁰³

Další svízelnou situaci musela Velká Británie zažít, když vyvrcholila aféra Dona Pacifica. V dubnu 1847 se v Aténách vloupal rozlícený dav do domu britského poddaného Davida Pacifica a vyplenil jej. Don Pacifico požadoval řeckou vládu, aby mu zaplatila ztráty, ale do konce roku 1849 nedošlo k žádné náhradě. Lord Palmerston proto nařídil britské středomořské flotile blokádu Pireu, čímž donutil Řecko požádat o pomoc ruskou a francouzskou vládu. V Evropě tak nastala patová situace, která mohla propuknout ve válku. Řecko nakonec náhrady splatilo, ale proti Palmerstonovi se v parlamentu kvůli jeho jednání zvedla vlna odporu. Po úspěšném většinovém odhlasování ve Sněmovně lordů putoval návrh na vyslovení nedůvěry vládě do Dolní sněmovny. Zde si slovo vzal Palmerston a přes čtyři

¹⁰¹ Citováno z dopisu Viktorie strýci Leopoldovi, 14. září 1846, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), *The Letters*, Volume 2: 1844-1853, str. 121-123; o dva roky později se královna o vině lorda Palmerstona při neúspěchu ve španělských manželstvích zmínila ve svém memorandu. Memorandum královny Viktorie, 19. září 1848, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), *The Letters*, Volume 2: 1844-1853, str. 232

¹⁰² HENDERSON, Gavin, *Historical Revision*, str. 337.

¹⁰³ HENDERSON, Gavin, *Historical Revision*, str. 337-338.; Historici Darwin Bostick s Guy Townsendem se ve svém článku zabývali spojenectvím mezi lordem Palmerstonem a tiskem. Během první italské války za nezávislost například *The Globe* po žádostech lorda Palmerstona vydával protirakouské články. (BOSTICK, Darwin, TOWNSEND, Guy, *Palmerston and the "Globe"*, *Victorian Periodicals Newsletter*, The Johns Hopkins University Press on behalf of the Research Society for Victorian Periodicals, No. 18, Vol. 5, No. 4, December, 1972, str. 33-34); Francie žádala, aby se Rakušané stáhli a schválili sjednocení Lombardie s Piemontem a uznali samostatnou Benátskou republiku. Dopis Viktorie, Palmerstonovi, 24. července 1848, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), *The Letters*, Volume 2: 1844-1853, str. 220-221.

hodiny obhajoval svou zahraniční politiku. Tehdy pronesl jedno z nejvýznamnějších prohlášení: „*Jestli, jako Říman se za starých časů uchovával bez ponižení, když mohl říci Civis Romanus sum, tak i britský poddaný, ať už je v jakékoli zemi, bude mít jistotu, že ho pozorné oko a silná paže Anglie ochrání před nespravedlností a zlem.*“ Sklidil obrovský potlesk a zachránil tím postavení vlády i sebe.¹⁰⁴

Zajímavý pohled lze spatřit i v Palmerstonově politice vůči Maďarům. Ačkoli byl přesvědčen o důležitosti propojení Uher s Rakouskem, podporoval maďarské volání po liberálnějším fungování státu. Po porážce u Világoše v srpnu 1849 sice jeho podpora Maďarů ochabla, v následujících dvou letech však učinil dva kroky, které opět poznamenaly smýšlení královny i několika politiků. V září 1850 napadli pracovníci londýnského pivovaru rakouského generála Julia svobodného pána von Haynau¹⁰⁵, známého krutým potlačováním revolucí v Habsburské monarchii. Podle Gavina Hendersona Palmerston poslal rakouskému velvyslanci omluvný dopis obsahující pasáž, jež urážela Rakousko. Toto Hendersonovo tvrzení podpírají i dopisy královny Viktorie, kde se zmínka o urážce Rakouska také objevuje. Viktorie byla z jednání ministra zahraničí opět rozčilená. Navíc se jí nelíbilo, že jí dopis předem neposlal.¹⁰⁶

Následující rok lord Palmerston plánoval pozvat maďarského revolucionáře Lajose Kossutha¹⁰⁷ na ministerstvo zahraničí. Královna prosila premiéra, aby to Palmerstonovi nedopustil, poněvadž se obávala reakce v zahraničí. Při setkání kabinetu premiér podal prohlášení, po kterém se nakonec Palmerston rozhodl ustoupit od přijetí Kossutha. Uvítal však na ministerstvu zahraničí delegaci radikálů. Ta mu zde předložila svou zprávu, ve které označili panovníky Ruského impéria a Rakouské monarchie za „odporné a hrozné vrahy“.¹⁰⁸ Ani aféra

¹⁰⁴ Citováno z Hyamsonova článku. HYAMSON, Albert, Don Pacifico, Transactions Jewish Historical Society of England, Jewish Historical Society of England, Vol. 18, 1953-55, str. 1-39; HENDERSON, Gavin, Historical Revision, str. 338-339; BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), The Letters, Volume 2: 1844-1853, str. 299-300; HIBBERT, Christopher, Královna, str. 214-215.

¹⁰⁵ Julius svobodný pán von Haynau (1786-1853).

¹⁰⁶ Historici Bostick s Townsendem se dokonce zmiňují, že lord Palmerston požádal noviny *The Globe*, aby změnilly své původní stanovisko, ve kterém odsuzovaly pracovníky pivovaru. A místo toho odsoudily Haynauovo chování a jeho příjezd do Londýna. BOSTICK, Darwin, TOWNSEND, Guy, Palmerston, str. 34; HENDERSON, Gavin, Historical Revision, str. 339; Dopis Palmerstona Viktorii, 8. října 1850, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), The Letters, Volume 2: 1844-1853, str. 319-321; Viktorie Palmerstonovi napsala, že své osobní pocity měl lord Palmerston napsat „... v soukromém dopise, kde... nemohly být zaměněny za názory královny a její vlády. Královna (nemůže) schvalovat zavedení Lynchova zákona v této zemi, stejně jako násilné obviňování, z nichž lord Palmerston obviňuje a odsuzuje veřejné muže v jiných zemích...“. Dopis Viktorie Palmerstonovi, 12. října 1850, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), The Letters, Volume 2: 1844-1853, str. 322.

¹⁰⁷ Lajos Kossuth (1802-1894), Deák, István. Lawful Revolution: Louis Kossuth and the Hungarians 1848-1849, Phoenix, 2001.

¹⁰⁸ Královna Viktorie se v dopise Johnu Russellovi z října roku 1851 zmiňuje o návštěvě Lajose Kossutha. O měsíc později píše Russellovi i o delegaci radikálů, které lord Palmerston přijal. Dopis Viktorie Russellovi, 24. října a 20. listopadu 1851, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), The Letters, Volume 2: 1844-

kolem Lajose Kossutha však nedonutila Palmerstona podat demisi. A tak poslední podnik na ministerstvu zahraničí představovalo až jeho schválení převratu Ludvíka Napoleona. Královna napsala premiérovi v prosinci 1851: „... *takový souhlas udělený lordem Palmerstonem by byl v naprostém rozporu s linií přísné neutrality a pasivity, kterou královna vyjádřila ve svém přání... a která byla schválena vládou...*“ Palmerstona tak nahradil hrabě Granville.¹⁰⁹

Příčinou, proč se Palmerston tak dlouho udržel ve svém úřadě, byla jeho významná popularita ve společnosti. Musím souhlasit s tvrzením Hendersona, jenž prohlásil: „*Čím provokativnější bylo Palmerstonovo chování, tím více se z toho veřejnost těšila.*“ Protože ačkoli při aféře Dona Pacifica přivedl Anglii na pokraj války, svým projevem *Civis Romanus sum* si získal celou zemi. Podobně když došlo k lynčování generála Haynaua a hrozilo ochlazení mezinárodních vztahů mezi Velkou Británií a Rakouskem, veřejnost se, stejně jako Palmerston, postavila na stranu pracovníků pivovaru, kteří rakouského generála napadli. Královna kvůli ministrovým přešlapům žádala premiéra, aby lordu Palmerstonovi svěřil méně důležité ministerstvo. Premiér však nedokázal najít vhodnou osobu, která by úřad ministerstva zahraničí mohla převzít.¹¹⁰

2.6. Krymská válka

O období vlády královny Viktorie lze mluvit jako o téměř stoletém období míru. Avšak několika válek se Velká Británie v devatenáctém století účastnila. Občas posílala své vojenské oddíly do konfliktů v Číně, Afghánistánu i Africe, nicméně asi s největším protivníkem se střetla v krymské válce. Francouzský císař Napoleon III. se tehdy prohlásil za zastávce katolické víry, čímž začal ohrožovat pozici ruského cara Mikuláše I., který u tureckého sultána usiloval o pozici ochránce křesťanského obyvatelstva v Osmanské říši. Po odmítnutí Mikuláš obsadil podunajská knížectví, jejichž suverénním panovníkem byl sultán. Při nastalém jednání

1853, str. 392; 397-398; TAYLOR, Antony, Palmerston and Radicalism, 1847-1865, Journal of British Studies, Cambridge University Press on behalf of The North American Conference on British Studies, Vol. 33, No. 2, April, 1994, str. 176; STRACHEY, Lytton, Královna, str. 51-52.

¹⁰⁹ BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), The Letters, Volume 2: 1844-185, str. 412.

¹¹⁰ HENDERSON, Gavin, Historical Revision, str. 339; HYAMSON, Albert, Don Pacifico, str. 37; V memorandu prince Alberta se lze dočíst, že královna žádala, aby na místo lorda Palmerstona nastoupil lord Clarendon. Premiér oznámil, že „...*změna ministra by neměla vést ke změně obecné linie politiky, kterou považoval za zcela správnou...* (premiér) *považoval lorda Clarendona za velmi protifrancouzského...*“. Memorandum prince Alberta, 3. března 1850, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), The Letters, Volume 2: 1844-185, str. 270.

Velká Británie, Francie, Prusko a Rakousko žádalo o kompromisní řešení, což ale Turci zavrhli a v říjnu 1853 vstoupili do válečného stavu s Ruskem.¹¹¹

Vzrůstající moc Ruska začala stále více představovat nebezpečí pro Indii, což donutilo Anglii se postavit za osmanského sultána. Avšak v té době se představitelé britské zahraniční politiky neshodovali, jestli má Velká Británie vstoupit do války. Ministerstvo zahraničí i ministerský předseda lord Aberdeen si přáli mír. Ani panovnice se k takovému konfliktu nestavěla optimisticky. Proti nim se nicméně postavilo veřejné mínění. Lord Palmerston považoval za důležité vyhlásit Rusku válku, protože se obával rozvrácení Osmanské říše. V Dolní sněmovně 16. srpna 1853 prohlásil: „*At' už tedy máme Turecko považovat za spotřebitele nebo průplav, kterým procházejí naše výrobky do Asie, v obou ohledech má pro obchodní zájmy Anglie velký význam, aby Turecko zůstalo nezávislé... Říkám, že zachování integrity Turecka je nejen žádoucím cílem, ale také stojí za to o něj bojovat... Rusko, (které) by se rozšířilo do Turecka... není přáním britského národa...*“ Po potopení tureckých lodí ruskou flotilou u Sinope a vstupu ruských vojsk do Turecka královna Viktorie neochotně souhlasila s vysláním svého vojska, načež 28. března 1854 vyhlásila carovi válku. Parlamentu zaslala zprávu, kde tento krok ospravedlňovala nevyprovokovanou agresí Ruska na turecké říši, která byla britským spojencem a porušováním rovnováhy mocí.¹¹²

Královna v tradici otcova působení v armádě přistupovala k panovnickým pravomocem v rámci ozbrojených sil svědomitě. Avšak hlavní slovo nechávala vrchnímu veliteli vévodovi z Wellingtonu. Ten před svým odchodem v roce 1850 přesvědčoval královnu, aby velení armády přetrvalo v pravomoci panovníka a nepřešlo tak na parlament. Navrhoval pro funkci vrchního velitele prince Alberta, který ale toto doporučení odmítl, protože neměl dostatek zkušeností s fungováním ozbrojených sil. Velení vojska se tedy ujal Viktoriin bratranec vévoda z Cambridge. Počáteční úspěchy v krymské válce vystřídala fiaska. Zničení spojeneckých

¹¹¹ ARNSTEIN, Walter, *The Warrior Queen: Reflections on Victoria and Her World*, Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies, The North American Conference on British Studies, Vol. 30, No. 1, Spring, 1998, str. 2, BRIGGS, Asa, *Crimean Centenary*, The Virginia Quarterly Review, University of Virginia, Vol. 30, No. 4, Autumn, 1954, str. 544; SAAB, Ann Pottinger, *Foreign Affairs and New Tories: Disraeli, "The Press", and the Crimean War*, The International History Review, Taylor & Francis, Ltd, Vol. 19, No. 2, May, 1997, str. 293.

¹¹² MAUROIS, André, *Dějiny*, Praha, 1993, str. 390-391, O premiérovu odmítání válečného stavu píše kromě André Mauroise i Walter Arnstein. ARNSTEIN, Walter, *The Warrior* str. 8-9, BRIGGS, Asa, *Crimean Centenary*, str. 544-545; O rozhádanosti na politické scéně se zmiňuje Benjamin Disraeli v dopise lady Londonderryové. Zmínil, že „...jsou všichni whigové pro válku, protože si myslí, že takovou politikou se mohou zbavit peelovců... z různých okolností usuzuji, že (královský) dvůr je pro mír...“. Dopis Disraeliho lady Londonderryové, 10. července 1854, WIEBE, Melvin George, MILLAR, Mary, ROBSON, Ann (eds.), *Benjamin Disraeli letters: Volume 6, 1852-1856*, Toronto, 1997, str. 343; citováno z webových stránek Hansard at Huddersfield Project 2020, [online]. 2020 Hansard at Huddersfield. University of Huddersfield. [Cit. 12.3.2021] Dostupné na: <https://hansard.hud.ac.uk/>.

zásobovacích lodí, neúspěšné obléhání Sevastopolu a působení cholery přivodily bojujícím mužům útrpná strádání, o kterých poprvé informoval tisk. List *The Times* seznamoval společnost s každodenním utrpením vojáků i neschopností či arogancí velitelů. Výbuch hněvu mezi britským lidem započal politickou krizi, jejíž dopadem byla porážka Aberdeenovy vlády při hlasování o návrhu výboru pro vyšetřování průběhu války.¹¹³

Královna musela povolat lorda Derbyho z konzervativní strany, aby vytvořil nový kabinet. Derby věděl, že si lid žádal na toto místo Palmerstona, kterému se chtěla panovnice vyhnout kvůli zkušenostem z let, kdy zastával úřad ministra zahraničí. Derby se nakonec kvůli neschopnosti získat do vlády členy od peelovců vzdal úkolu na sestavení nové vlády. Královna tedy po neúspěšných pokusech dalších kandidátů lorda Lansdowna a Johna Russella byla povinna zavolat Palmerstona.¹¹⁴ Noviny *The Times* psaly, že by jeho předchůdce s bývalým ministrem války a kolonií Henrym Pelham-Clintonem vévodou z Newcastle¹¹⁵ neměli být členy nové vlády. Koneckonců sám Aberdeen naznačil, že byl rozhodnutý nepřijmout žádné místo v kabinetu, protože by jeho jméno kvůli špatnému vedení války nové vládě přitížilo. Tisk věřil, že Palmerston díky svým vědomostem a energii ukončí krymskou válku britským triumfem.¹¹⁶

Nová vláda byla tedy pouze rekonstrukcí té původní. V novém kabinetu zůstali všichni ministři kromě lorda Aberdeena a vévody z Newcastle. Královna v únoru 1855 v dopise strýci Leopoldovi vyjadřovala jisté znepokojení nad tím, co Palmerstonovo jméno způsobí v zahraničí.¹¹⁷ Proti panovnickému páru se začali v průběhu války ozývat i kritici. Jedni útočili přímo na prince Alberta, jehož považovali za agenta ruského cara a druhým zase vadila přílišná královnina důvěřivost k vládám evropských zemí. Mezi oběťmi kritiků byl i nově zvolený ministerský předseda, kterého uskupení Davida Urquharta obviňovalo z podplácení Ruskem.¹¹⁸

Avšak královský pár i ministerský předseda se pokoušeli pro vítězství Británie přispět svým dílem. Královna kromě dopisování s panovníky žádala o pravidelné informování od nového ministra války Foxe Maule-Ramsayho hraběte z Dalhousie¹¹⁹. Dále královna psala soustrasti vdovám po britských významných generálech, opakovaně navštěvovala s dalšími

¹¹³ ARNSTEIN, Walter, *The Warrior*, str. 4, 6, 9-10, 15; MAUROIS, André, *Dějiny*, str. 391; BRIGGS, Asa, *Crimean Centenary*, str. 550-552.

¹¹⁴ Memorandum královny Viktorie, 31.ledna 1855, memorandum prince Alberta, 2. února 1855, dopis Viktorie Palmerstonovi, 4. února 1855. BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), *The Letters of Queen Victoria, Volume 3: 1854-1861*, London, 1907, str. 80, 102-103; 108-109, 122.

¹¹⁵ Henry Pelham-Clinton, 5. vévoda z Newcastle (1811-1864).

¹¹⁶ *The Times*, 6 February, 1855, str. 6.

¹¹⁷ BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), *The Letters, Volume 3: 1854-1861*, str. 128.

¹¹⁸ BRIGGS, Asa, *Crimean Centenary*, str. 548-549, 553.

¹¹⁹ Fox Maule-Ramsay, 11. hrabě z Dalhousie (1801- 1874).

členy své rodiny vojenské nemocnice, kde poslouchala osobní příběhy raněných vojáků. Byla si vědoma nedostatečného počtu špitálů, a proto se přičinila o otevření impozantní *Victoria Hospital*. Mimořádně se zajímala o počínání zdravotních sester, a dokonce na Florence Nightingaleovou pohlížela „jako na svého osobního zástupce na bojišti“. Princ Albert požadoval vojenské reformy už před válkou. Upozorňoval na závažnost změny miličního zákona i zvýšení rozpočtu na vojenskou sféru. Britové poprvé od porážky Napoleona Bonaparta zřídili vojenský tábor, jenž byl později přestěhován do Hampshire, kde princ založil *Prince Consort's Library*. Dal též podnět k vytvoření společnosti, která zabezpečovala vzdělání pro syny důstojníků z východoindické společnosti nebo královny armády.¹²⁰

Po nástupu Alexandra II. na carský trůn se začala řešit otázka mírového jednání. Dne 31. března 1856 list *The Times* uveřejnil pro veřejnost podrobné informace o jednání, které završili zplnomocnění zástupci evropských zemí svými podpisy. Ačkoli se Palmerstonovi nepodařilo Rusko při mírovém jednání více oslabit, vzrostla jeho reputace.¹²¹ Krymská válka způsobila překvapivý výsledek. Podobné stanovisko vůči Rusku přimělo prince Alberta změnit postoj k lordu Palmerstonovi. Princ se obával zapletení Velké Británie do italské války o nezávislost. Podle Gavina Hendersona byl královský pár prorakouský. Nicméně princova myšlenka sjednoceného Německa s konstitučním zřízením, kterému by vládl pruský panovník, podlé mého názoru nebyla v souladu s prorakouskou politikou. Albert však věřil, že by takový stát mohl zamezit případnému růstu moci francouzského císaře Napoleona III., ke kterému nechoval důvěru. Německá politika u ministerského předsedy nezastávala příliš důležité místo, takže se rozhodl nepřístupovat Albertovu návrhu negativně. Panovnický pár se tedy rozhodl spojit sňatkem anglickou a pruskou královskou rodinu. Pro svou prvorozenou dceru princeznu Viktorii vybrali pruského korunního prince Fridricha.¹²²

¹²⁰ ARNSTEIN, Walter, *The Warrior*, str. 7-8, 11-13.

¹²¹ *The Times*, 31 March, 1856, str. 9; Lord Palmerston usiloval, aby v Evropě vzniklo Polské království a přál si, aby Rusko nemělo přístup k Černému moři. HENDERSON, Gavin, *Historical Revision*, str. 340-341; TAYLOR, Antony, *Palmerston*, str. 163-164; Dopis lorda Clarendona Viktorii sděluje podepsání míru a důvod, proč Velká Británie nemohla dále pokračovat ve válce. Dopis lorda Clarendona Viktorii, 30. března 1856, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), *The Letters*, Volume 3: 1854-1861, str. 201, 233-234; MAUROIS, André, *Dějiny*, str. 391; BRIGGS, Asa, *Crimean Centenary*, str. 546.

¹²² Gavin Henderson ve svém článku zmínil, že se v otázce italské politiky střetl triumvirát, který tvořili Russell, Palmerston a Gladstone, s prorakouským královským dvorem. HENDERSON, Gavin, *Historical Revision*, str. 341; Lytton Strachey však líčí Albertovu ideu sjednoceného Německa, která se neshodovala s prorakouskou politikou. STRACHEY, Lytton, *Královna*, str. 177-178; Důvodem, proč se Albert obával moci Francie, mohl být i dopis ministra zahraničí Clarendona poslaný Albertovi. V něm Clarendon píše, že: „*Francie byla jedinou zemí v Evropě, která mohla Anglii ublížit, a na druhé straně byla Anglie jedinou zemí, která mohla Francii ublížit...*“. Dopis Clarendona Albertovi, 20. května 1857, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), *The Letters*, Volume 3: 1854-1861, str. 295; Stracheyho tvrzení o Albertově myšlence sblížení s Německem lze obhájit dopisy pruské královny Viktorii. Pruská královna Augusta Sasko-Výmarská prosila královnu Viktorii: „... *prosila*

Po princezně Viktorii královna vyhledávala vhodnou nevěstu i pro svého prvorozeného syna prince Alberta Eduarda. Jako nejvhodnější se zdála dcera Kristiána Dánského princezna Alexandra Šlesvicko-Holštýnská. Svatební plány ale zatemnělo nachlazení prince Alberta, které přerostlo revmatickým záchvat. Královna zpravovala strýce Leopolda o postupném zlepšení zdravotního stavu svého manžela téměř každý den. Její choť však 14. prosince zemřel. Nicméně v následujícím roce činila dostatek úsilí, aby dokončila výchovu prince z Walesu v souladu s ustanoveními jejího zesnulého manžela. Ministerský předseda lord Palmerston jí obeznámil, že je nejžádanější, aby se její prvorozený syn co nejdříve oženil a schválil princeznu Alexandru, protože očekával, že to politickou situaci neovlivní.¹²³

bych, abyste se nikdy nevzdali přímé a osobní komunikace, kterou Albert tak dobře provozoval, která má pro současné i budoucí vztahy mezi Anglií a Německem takový význam...“. O měsíc později napsala pruská královna Viktorii: „...slovanský vliv i dánské spojení v budoucnu odcizí Rusko od Německa, a proto by se vztahy s Anglií měly v našem společném zájmu přiblížit. Toto je a zůstává přirozenou a správnou politikou pro obě země a Albert se jím vždy řídil.“ V říjnu 1873 se královna v dopise korunní princezně Viktorii opět zmínila o přání jednotného Německa, které si královna s princem Albertem přáli. Napsala však tehdy: „Oba jsme si to (sjednocené Německo) vážně přáli, pro jednu hlavu, jednu armádu a jednu diplomacii; ale ne za to, že sesadí ostatní knížata a vezme si jejich soukromé vlastnictví a paláce.“ Dopis Augusty Viktorii, 25. září 1870, 26. listopadu 1870, dopis Viktorie princezně Viktorii, 1. října 1873, BUCKLE, George Earle (ed.), The Letters of Queen Victoria, Volume 5: 1870-1878, London, 1926, str. 72, 88, 283; HIBBERT, Christopher, Královna, str. 246, 256.

¹²³ HIBBERT, Christopher, Královna, str. 280; Dopisy Viktorie strýci Leopoldovi, 4., 6., 9., 11., 12. a 20. prosince 1861, BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), The Letters, Volume 3: 1854-1861, str. 598-603; BUCKLE, George Earle (ed.), The Letters of Queen Victoria, Volume 4: 1862-1869, London, 1926, str. 1, 14-15.

3. kapitola – Spolupráce královna Viktorie s Benjaminem Disraelim a Williamem Gladstonem

3.1. Počátky politické kariéry

O Benjaminu Disraelim a Williamu Gladstoneovi se mluví jako o dvou největších protivnících britské politické scény. Oběma se dostalo rozdílného vzdělání. Na rozdíl od Disraeliho Gladstoneovi bylo poskytnuto studium na prestižních školách, jako byly Eton a Oxford. Zatímco Gladstoneův otec byl úspěšný obchodník, Isaac D'Israeli byl spisovatelem.¹²⁴ Ačkoli nechal Isaac své děti pokřtít v anglikánské církvi v jejich dětských letech, musel Benjamin kvůli svému židovskému původu čelit výpadům v Dolní sněmovně. Například v roce 1835 se dostal do konfliktu s významným irským poslancem Danielem O'Connellem, na jehož útok s klidem odpověděl: „*Ano, jsem Žid, a když předci čestného gentlemana byli brutálními divochy na neznámém ostrově, byli moji kněží v Šalamounově chrámu.*“¹²⁵ S problematikou přijetí židů britskou společností jsem se seznámil při výzkumu světové výstavy. Tehdy byl jmenován jedním z pokladníků baron Lionel de Rothschild. Obyvatelé City of London tohoto židovského bankéře a podnikatele zvolili v roce 1847 do parlamentu. Sněmovna lordů však během projednávání několikrát zablokovala zákon, který by mu umožnil ujmout se poslaneckého křesla. Antisemitské projevy například nastaly, když v roce 1876 přicházely zprávy o bulharských zvěřstev. Disraeli a další židé se tehdy stali cílem několika útoků během veřejných shromáždění či v karikaturních listech.¹²⁶

Oba měli odlišný vstup do politiky. Gladstone během studií vystupoval v Debatní společnosti, kde díky svému rétorickému umění začal upoutávat pozornost syna Henryho Pelham-Clintona vévody z Newcastleu¹²⁷. Gladstone a vévoda z Newcastleu zastávali stejný negativní postoj k reformnímu zákonu. Vévoda mu nakonec přidělil obvod Newark, ve kterém úspěšně kandidoval do parlamentu. V únoru 1833 se tedy stal toryjským poslancem Dolní

¹²⁴ Když byl Gladstone ve středním věku, zastupoval Oxfordskou univerzitu několik let v parlamentu. JENKINS, Roy, Gladstone, str. 19; QUINAULT, Roland, Gladstone, str. 560; PILÁT, Jan, Benjamin, str. 20.

¹²⁵ KALMAR, Ivan, Benjamin Disraeli, Romantic Orientalist, Comparative Studies in Society and History, Cambridge University Press, Vol. 47, No. 2, April, 2005, str. 355; Na této odpovědi lze vidět jeho výjimečné řečnické schopnosti i chladný přístup, kterým dokázal své protivníky rozčítit. Disraeliho řečnické schopnosti na počátku padesátých let obdivoval i Gladstone. QUINAULT, Roland, Gladstone, str. 560.

¹²⁶ CANTOR, Geoffrey, Anflo-Jewry, str. 103; O situaci kolem Lionela de Rothschilda psal i britský historik Richard Davis. DAVIS, Richard, Disraeli, the Rothschilds, and Anti-Semitism, Jewish History, Vol. 10, No. 2, Fall, 1996, str. 9, 13-14.

¹²⁷ Henry Pelham-Clinton 4. vévoda z Newcastleu (1785-1851), GAUNT, Richard, Unrepentant Tory: Political Selections from the Diaries of the Fourth Duke of Newcastle-under-Lyne, 1827-38, Woodbridge, 2006.

sněmovny.¹²⁸ Disraeli na svůj vstup do vrcholné politiky musel vynaložit více úsilí i píce. Dá se říci, že reformní zákon uvítal, protože umožnil kandidaturu do nových volebních obvodů. Ale na druhou stranu podle Clydea Lewise viděl whigovskou oligarchii, jež byla autorem reformního zákona, jako bezprostřední nebezpečí. Dával jim za vinu, že jejich opatření podlomila principy tradiční konstituce a usnadnila vzestup revolučního proudu. Disraeli apeloval za navrácení víry v tradiční anglické systémy, mezi které řadil monarchii, církev, obecné právo i starou agrární komunitu.¹²⁹

Disraeliho první pokus o zvolení do parlamentu se konal v High Wycombe, kde rezignoval jeden ze zástupců. Byla to poslední volba před schválením reformního zákona. Disraeli se pokusil kandidovat jako nezávislý. Nicméně i přes mimořádný proslov namířený proti whigům prohrál s plukovníkem Charlesem Greyem, synem tehdejšího premiéra. Brzy následovaly nové volby, ve kterých lidé volili dva kandidáty ze tří. Znovu došlo ke střetnutí mezi Disraelim a Charlesem Greyem. Po sečtení hlasů Disraeli opět prohrál. Během dalšího pokusu se Disraeli začal přibližovat k toryjským principům, avšak znovu vstupoval do voleb jako nezávislý. Dostavilo se další selhání, jež mělo ale veliký význam. Přivedlo ho k myšlence, že jestli chce pomýšlet na vítězství, musí vstoupit do politické strany. V dubnu 1835 vstupoval do voleb jako toryjský kandidát v Tauntonu. Musel se smířit se čtvrtou porážkou. Po dvou letech nastoupila na anglický trůn nová panovnice a byly vypsané všeobecné volby. Disraeli se rozhodl pro kandidaturu ve čtvrti Maidstone, kde konečně dosáhl vítězství.¹³⁰

Disraeli a Gladstone tedy vstoupili během jednoho desetiletí do dolní sněmovny za stejnou politickou stranu i s obdobným politickým smýšlením. Intenzivně obhajovali monarchii a bojovali proti světskému liberalismu radikálů, protože se obávali, že by takový liberalismus mohl podkopat systém církve a státu.¹³¹ Během politické kariéry se Disraeli musel smířovat s častou kritikou, že měnil názory podle vlastních ambicí. To Clyde Lewis vyloučil, poněvadž

¹²⁸ JENKINS, Roy, Gladstone, str. 32-33, 44; O roli lorda z Newcastleu při vstupu Gladstonea do politiky píše i Jan Pilát. PILÁT, Jan, Benjamin, str. 30-31.

¹²⁹ LEWIS, Clyde, Theory and Expediency in the Policy of Disraeli, Victorian Studies, Indiana University Press, Vol. 4, No. 3, March, 1961, str. 240; Disraeli ve sněmovně několikrát hovořil o reformním zákonu z roku 1832 a předkládal roli toryjské strany, která byla proti tomuto zákonu. Hansard at Huddersfield Project 2020, [online]. 2020 Hansard at Huddersfield. University of Huddersfield. [Cit. 22.2.2021] Dostupné na: <https://hansard.hud.ac.uk/>; Když konzervativci v roce 1867 schválili reformní zákon, tvrdili, že „... byli už dlouho nespokojeni s reformou z roku 1832. Konkrétně měli pocit, že volební obvody, které mají sklon volit whigy nebo liberály, mají v parlamentu příliš velké zastoupení na úkor konzervativnějších křesel z venkovských hrabství“. WASSON, Ellis, Dějiny, str. 189.

¹³⁰ CLINE, C. L., Disraeli at High Wycombe: The Beginning of a Great Political Career, Studies in English, University of Texas Press, No. 22, 1942, str. 124-142; LEWIS, Clyde, Theory, str. 241; Jan Pilát věnuje Disraeliho cestě do parlamentu jednu kapitolu. (PILÁT, Jan, Benjamin, str. 27-46)

¹³¹ QUINAULT, Roland, Gladstone, str. 558.

podle něj Disraeli své zájmy měnil podle dobové situace. Konec čtyřicátých let znamenal přelom v Disraeliho vnímání politiky. Do té doby prosazoval obnovení základů tradiční konstituce. Následně přehodnotil své stanovisko a započal defenzivní boj proti ničivým silám reprezentovaným liberalismem a socialismem.¹³²

Při sestavování druhého kabinetu sira Roberta Peela se oběma poslancům dostalo odlišné pozornosti. Ačkoli na seznamech případných ministrů bylo zapsáno i Disraeliho jméno, nepřišel mu žádný dopis, kterým by ho Peel povolal do svého kabinetu. Na druhou stranu Gladstone získal post náměstka ministra obchodu a roku 1843 ho Peel jmenoval ministrem obchodu.¹³³ Pobouřený Disraeli zaslal ministerskému předsedovi rozhořčený dopis: „*Přiznám se, že být bez povšimnutí v tento moment od Vás se mi zdá být zdrcující a apeluji na Vaše srdce – na tu spravedlnost a tu velkodušnost, které považuji za Vaše vlastnosti – aby mě zachránily před nesnesitelným ponížením.*“¹³⁴ Důvodem, proč Peel Disraelimu nesvěřil žádný resort, nebylo žádné premiérovo opovržení, nýbrž námitky lorda Stanleyho, který nechtěl zasedat ve stejné vládě s takovým „dobrodruhem“.¹³⁵

Disraeliho premiérovo opomenutí velice překvapilo, protože během krize při jmenování královních dvorních dam podporoval Peelovy snahy v přesvědčování panovnice. Mary Anne Lewisovou¹³⁶ informoval o whigovských intrikách v královnině domácnosti. Očekával však, že se královna bude muset vzdát svých dam a tím věnovat svou důvěru toryům.¹³⁷ Disraeli chtěl Peelovi pomoci, a proto napsal do *The Times* otevřený dopis královně. Doufal, že za svou snahu pomoci Peelovi bude odměněn ministerstvem. Peel však při přesvědčování královny neuspěl, a tak Disraeliho úsilí vyšlo vniveč. Tato krize nicméně velmi poznamenala Disraeliho smýšlení. Odkryla postavení monarchie, kterou chtěla takzvaná Mladá Anglie obnovit v její původní síle. V této skupině mladých absolventů prestižních britských škol působil i Benjamin Disraeli. Nastalé poměry ho přiměly napsat nový román *Sybil*, kde hlavní hrdinku přirovnává ke královně

¹³² LEWIS, Clyde, *Theory*, str. 237-238, 241; Ivan Kalmar zase píše, že Disraeli byl nazýván oportunistou, protože měnil strany podle větší šance úspěchu, psal knihy, aby splatil dluhy a oženil se s o dvanáct let starší Marií Annou Lewisovou. S vdovou, která zdělila po manželovi dům a rentu, spíše pro peníze než lásku. KALMAR, Ivan, Benjamin, str. 352.

¹³³ MAUROIS, André, *Život*, str. 113; Podle Jenkinse Peel zklamal Gladstonea, když mu nabídl pozice na ministerstvu obchodu. Gladstone měl totiž zájem o ministerstvo pro Irsko a ministerstvo obchodu nepovažoval za tak zajímavé. JENKINS, Roy, Gladstone, str. 64-65; Gladstone vstoupil na podzim 1841 do funkce náměstka ministerstva obchodu. V anglickém překladu se tato funkce píše „Vice-Presidents of the Board of Trade“.

¹³⁴ Dopis Disraeliho Robertu Peelovi, 5. září 1841, WIEBE, Melvin George a kol. (eds.), Benjamin Disraeli Letters, Volume 3, 1838-1841, Totonto, 1987, str. 356.

¹³⁵ MAUROIS, André, *Život*, str. 115; PILÁT, Jan, Benjamin, str. 56.

¹³⁶ Viz. pozn. 9.

¹³⁷ Dopis Disraeliho Marry Anne Lewisové, 10. května 1839, WIEBE, Melvin George a kol. (eds.), Benjamin, Volume 3, 1838-1841, str. 174.

Viktorii a apeluje na podporu monarchie, lidu i církve. Radí zde panovníci, jak by se měla chovat, aby ji lid obdivoval. Ačkoli do dokončení románu se Disraeli setkal s královnou pouze jednou, panovnice byla s jeho tvorbou seznámena.¹³⁸

Disraeli byl zklamaný, když se v srpnu 1848 zhroutil systém, ve kterém soupeřily o moc dvě politické strany. Společně s Williamem Gladstonem pochopili, že aby se sestavila silná účinná vláda, bude potřeba jej opět obnovit. Disraeli viděl hlavní poslání toryjské strany v prosazování „národní vůle a charakteru“. Toto poslání mělo zabráňovat hrozbám, které mohly uškodit anglické kultuře. Proto své liberální protivníky a jejich program v pozdějších letech označoval jako protinacionální.¹³⁹ Když politici v parlamentu jednali o zrušení obilných zákonů, Gladstone již nezastával ministerský úřad ani post poslance, a tak se nemusel účastnit vnitrostranických bojů. Disraeli a několik členů vidělo v Gladstoneovi schopného vůdce, který by byl v budoucnu schopen sjednotit rozhádané toryjské státníky do jedné strany bez Peela. Nebylo to nereálné, protože ačkoli Gladstone obhajoval zrušení obilných zákonů, kritizoval několikrát i Peelův postup. Překvapila ho Peelova slabá sebeobrana při Disraeliových útocích. Nicméně se k Disraelimu stavěl s pochybami, poněvadž jeho chování považoval za bezzásadové, což byl jeden z důvodů, proč se nakonec nepřidal k protekcionistům a zůstal liberálním konzervativcem ve skupině peelovců.¹⁴⁰

Gladstone s Disraelim měli stejný kladný postoj k zákonu o židovské emancipaci, díky kterému mohlo několik židů vstoupit do parlamentu. Souhlasili s novou parlamentní reformou a prosazovali veřejnou ekonomiku založenou na vyvážených rozpočtech. Nicméně během

¹³⁸ SAMPSON, Jennifer, „Sybil“, str. 98-100, 113-115; Disraeli kromě *Sybil* napsal ještě další dva romány, *Coningsby* a *Tancred*. Dohromady byla tato tři díla nazývána jako „politická trilogie“. Disraeli do těchto děl vnášel své principy konzervatismu, podle kterých se po Peelově pádu snažil řídit. BIVONA, Daniel, *Disraeli's Political Trilogy and the Antinomic Structure of Imperial Desire*, Novel: A Forum on Fiction, Duke University Press, Vol. 22, No. 3, Spring, 1989, str. 305-306; Jennifer Conary ve svém článku psala o Mladé Anglii: „... (*Členové Mladé Anglie*) se těšili překvapivě velké známosti pro svou idealistickou politickou agendu, která zahrnovala návrat Anglie do jakési osvícené feudální společnosti, ve které by společně pracovala velkorysá aristokracie a loajální rolnictvo pro vzájemný prospěch. Mezi další jejich nápady na reformu Anglie patřilo oživení tradičních anglických svátků a slavností, stejně jako návrat k rituálnějším praktikám vysokých církví v anglické církvi.“ CONARY, Jennifer, "Dreaming over an Unattainable End": Disraeli's "Tancred" and the Failure of Reform, *Victorian Literature and Culture*, Cambridge University Press, Vol. 38, No. 1, 2010, str. 77.

¹³⁹ PARRY, Jonathan, Philip, *Disraeli and England*, *The Historical Journal*, Cambridge University Press, Vol. 43, No. 3, September, 2000, str. 708; Disraeli se stavěl proti nacionálním bouřím devatenáctého století. Jediné nacionální proudy, o které měl zájem, byly proudy anglický a židovský. Disraeli, hrdý na svůj židovský původ, usiloval během své politické kariéry o zrovnoprávnění britských židů. SICHERMAN, Harvey, *Disraeli's Secret*, *The National Interest*, Center for the National Interest, No. 67, Spring, 2002, str. 50; KALMAR, Ivan, Benjamin, str. 364.

¹⁴⁰ QUINAULT, Roland, Gladstone, str. 557-559; Gladstone se kvůli stanovisku ohledně odstranění obilných zákonů stavěl do opozice vůči svému otci. JENKINS, Roy, Gladstone, str. 77; Disraeli v dopise Georgovi Mathewovi píše: „Někdo si myslí, že Gladstone... má být budoucím vůdcem konzervativní strany a že se všichni musíme shromáždit pod jeho praporem a nechat Peela v úzkých...“ Dopis Disraeliho Mathewovi, WIEBE, Melvin George a kol. (eds.), *Benjamin Disraeli Letters*, Volume 4, 1842-1847, Toronto, 1989, str. 252.

sestavování kabinetu lorda Derbyho v roce 1852 došlo k ochlazení jejich vzájemných vztahů, protože na místo ministra financí byl jmenován zadlužený Disraeli. Gladstone věděl o jeho nedostatečných znalostech v oblasti financí a poznamenal, že „*Disraeli nemohl být horše umístěn než ve státní pokladně*“. Oba se nicméně shodli v kritice vůči krymské i opiové válce.¹⁴¹

3.2. Volební reforma a Disraeliho první premiérský úřad

Mezi lety 1866 a 1868 zasáhla Británii ekonomická, sociální i politická krize. Riziko selhání ekonomiky a časté chyby, kterých se dopouštěli měšťané, zhoršovaly živobytí společnosti na britských ostrovech. Konzervativní vláda lorda Derbyho pochopila, že aby nedošlo k lidovým bouřím, bude muset řešit novou volební reformu. V květnu 1867 byla uspořádána masová demonstrace v londýnském Hyde Parku, která přesvědčila politiky o důležitosti udělení volebního práva i mezi dělnické třídy. Reformní organizace mimo parlament výrazně ovlivnily i Benjamina Disraeliho. Ten v té době zastával pozici vůdce konzervativců v Dolní sněmovně a musel s ministerským předsedou čelit tlakům i od samotné královny Viktorie, která si nepřála žádné parlamentní hádky v otázce reformy. Mnoho členů sněmovny se obávalo případné politické krize a rozpuštění parlamentu, kdyby reformní zákon neprošel, a proto slibovali přes odpor stranických vůdců své hlasy. Jako rozumné řešení navrhl Disraeli rozšířit volební právo i na majitele domu. Zkoncipoval návrh zákona tak, aby ho podpořili whigovští, toryjští i umírněně liberální členové horní komory. Jeho návrh „*zahrnoval volební právo pro domácnost, omezenou dvouletým trvalým pobytem, osobní platbou nízkých sazeb a dvojím hlasem pro ty, kteří vlastnili důkaz o majetku a bohatství*“. Po úspěšném odhlasování přibyl k celkovému počtu voličů další milion, což ukázalo, že v britské třiceti milionové populaci držely volební právo nejméně dva miliony obyvatel.¹⁴²

Celkově konzervativní vláda očekávala od reformního zákona mimořádné výsledky. Když objevila nadšení dělnických tříd pro říši, začala podle Disraeliho přesvědčení jednat jako

¹⁴¹ QUINAULT, Roland, Gladstone, str. 560-561, 563, 564, 575; Gladstone v Dolní sněmovně 16. prosince 1847 vyjádřil v projevu souhlas se zákonem, který umožňoval vstup židům do parlamentu. Hansard at Huddersfield Project 2020, [online]. 2020 Hansard at Huddersfield. University of Huddersfield. [Cit. 14.3.2021] Dostupné na: <https://hansard.hud.ac.uk/>; Gladstone 8. dubna 1840 pronesl řeč, ve které odsoudil opiovou válku Hansard at Huddersfield Project 2020, [online]. 2020 Hansard at Huddersfield. University of Huddersfield. [Cit. 14.3.2021] Dostupné na: <https://hansard.hud.ac.uk/>; Ann Saab líčil Disraeliho chování během krymské války. SAAB, Ann Pottinger, Foreign Affairs, str. 286-311; WASSON, Ellis, Dějiny, str. 185.

¹⁴² HARCOURT, Freda, Disraeli's Imperialism, 1866-1868: A Question of Timing, The Historical Journal, Cambridge University Press, Vol. 23, No. 1, March, 1980, str. 91, 108; LEWIS, Clyde, Theory, str. 252-253; citováno z článku Alberta Tuckera. TUCKER, Albert, Disraeli and the Natural Aristocracy, The Canadian Journal of Economics and Political Science/Revue canadienne d'Economie et de Science politique, Canadian Economics Association, Vol. 28, No. 1, February, 1962, str. 9-11, 13; KALMAR, Ivan, Benjamin, str. 365.

národní strana. Přihlašování se k loajalitě a vlastenectví usilovala o vytvoření vlastních spojenců z těchto dělnických vrstev.¹⁴³ Královnin postoj k reformnímu zákonu lze vyvodit jak z její korespondence, tak z korespondence Benjamina Disraeliho. Panovnice na počátku roku odpovídala ministerskému předsedovi: „... (Královna) *schvaluje postup, ve kterém její ministři hodlají pokračovat v důležité otázce parlamentní reformy. Je to postup, jak se jí zdá, diktovaný zdravým rozumem a který se všem, kteří upřímně touží vidět otázku vyřešenou a kteří ji nepoužívají jako pouhou zbraň stranické války, jeví povinni ji podporovat. Královna věří, že vlastenectví vůdců liberální strany je přiměje, aby poctivě a upřímně zvážili návrhy její vlády.*“¹⁴⁴

Disraeli královnu během celého roku, kdy parlament rokoval o jednotlivých rezolucích zákona, pečlivě informoval. V únorovém dopise adresovaném panovnici vyjádřil spokojenost se vzdáním opozice se námitek vůči usnesením. O několik dní později vylíčil nadšení lorda Derbyho z královnina zájmu a podpory určené jeho vládě. V korespondenci z konce března popsal rozhodnutí Williama Gladstonea nehlasovat s vládou při druhém čtení. Na Gladstoneovu promyšlenou řeč ve sněmovně zareagoval Gathorne Hardy hrabě z Cranbrooku¹⁴⁵ duchaplným projevem, čímž sjednotil stanovisko konzervativní strany i výrazné části Dolní sněmovny. Na počátku dubna však vládní poslanci očekávali politický boj a porážku vládního kabinetu. Disraeli nicméně Viktorii informoval, že opozice byla se svými ustanoveními neúspěšná a zákon i díky podpoře královniných poradců zůstává zabezpečen.¹⁴⁶

V únoru roku 1868 donutil lorda Derbyho špatný zdravotní stav odstoupit z premiérské funkce a královna tedy jmenovala novým ministerským předsedou Benjamina Disraeliho. Sloupky *The Times* tehdy seznamovaly veřejnost s nastalou situací i s pohledem na nového předsedu vlády. S údivem sledovaly, jak se navzdory svému židovskému původu, nevystudování prestižních škol, společenskému postavení a nedůvěře několika jeho spolustraníků stává nejmočnějším mužem konzervativní strany i britské politiky. Členství v konzervativní straně, jež byla považována za stranu významných anglických gentlemanů, obhajoval svým postavením „gentlemana tisku“. Do této doby zastával ministerský úřad

¹⁴³ HARCOURT, Freda, Disraeli's Imperialism, str. 104-105.

¹⁴⁴ Dopis Viktorie hraběti z Derby, 12. ledna 1867, BUCKLE, George Earle (ed.), The Letters, Volume 4: 1862-1869, str. 390.

¹⁴⁵ Gathorne Gathorne-Hardy 1. hrabě z Cranbrooku (1814-1906), JOHNSON, Nancy (ed.), The Diary of Gathorne Hardy, later Lord Cranbrook, 1866-1892, New York, 1981.

¹⁴⁶ Dopisy Disraeliho královně Viktorii, 15. a 19. února, 21. a 25. března a 8. dubna 1867, PHARAND, Michael, HAWMAN, Ellen, MILLAR, Mary, DEN OTTER, Sandra, WIEBE, Melvin George (eds.), Benjamin Disraeli Letters, Volume: 9, 1865-1867, Toronto, 2013, str. 244, 246-247, 278, 285, 294.

v konzervativních kabinetech třikrát. Přestože v nich nevykonával nejvyšší post, veřejnost ho považovala za duševního vůdce vlád lorda Derbyho. Především mu přisuzovala nejvyšší zásluhy při úspěšném prosazení reformního zákona, během kterého projevil mimořádnou připravenost, povahu i odvahu.¹⁴⁷

Právě v tomto období započala Gladstoneova politika orientovaná na problémy Irska, které se do konce své kariéry nevzdal. Po odchodu lorda Johna Russella do důchodu v něm liberální strana objevila nového vůdce, jenž na přední místo jejich programu zapsal irskou reformu. Právě irská reforma byla alfou a omegou prvního Disraeliho jednoletého premiérského období. Gladstone usiloval o odloučení irské církve od anglikánské. Nepopulární státní církev uznávalo v Irsku jen malé procento. Většinu populace tvořili katolíci, kteří nyní získali podporu od anglikánských liberálů, whigů i radikálů. Liberální vůdce předložil „...návrh pozastavit všechna další jmenování na výnosná místa v irské církvi“.¹⁴⁸ Návrh po úspěšném průchodu Dolní sněmovnou sice Sněmovna lordů zamítla, ale ukázalo se, že zde byla soustředěna široká opozice proti Disraeliho vládě. V konzervativním kabinetu začaly převažovat myšlenky o rezignaci, nicméně jak lord Derby, tak královna Viktorie se stavěli k jakýmkoli odstoupením zamítavě.¹⁴⁹

Disraeli pro udržení své vlády využil autoritu královny, která projevovala souhlas s jeho politikou. Ponechala ho a všechny další ministry v jejich úřadech se zdůvodněním, že nemohla schválit nové volby, protože by se konaly stále podle starého volebního zákona, což by pro tehdejší poměry nebylo vhodné. Vidina případného předání vlády Gladstoneovi závislému kvůli svému menšinovému postavení na koalici liberálních, radikálních a irských politiků donutila ministry setrvat na jejich pozicích a Disraeliho přijmout rétoriku, že je se svým kabinetem povinen zůstat s britským monarchou v době závažného nebezpečí. Po zbytek roku pracoval na jmenování biskupů, děkanů, kanovníků i canterburského arcibiskupa. Pro posílení pozice své strany se pokoušel královně navrhopvat muže s konzervativními postoji, což několikrát způsobilo vzájemné třenice, protože na rozdíl od něj byla Viktorie dobře informovaná o kvalifikaci jednotlivých členů z řad duchovenstva. Společné dohadování

¹⁴⁷ The Times, 26 February, 1868, str. 8; Generál Charles Grey, který vykonával post osobního tajemníka královny Viktorie napsal premiérovi lordu Derbymu: „*Vaše jméno je věží síly vaší strany... (Disraeli) královnu dobře informoval o všem, co prošlo v různých kabinetech, a ona (královna) si myslí, že... můžete jej (Disraeliho) bezpečně nechat, aby vzal dělnické veslo do jednání vlády...*“ Dopis Greye Derbymu, 8. února 1868, BUCKLE, George Earle (ed.), The Letters, Volume 4: 1862-1869, str. 493-494.

¹⁴⁸ Citováno z Jenkinsovy knihy. JENKINS, Roy, Gladstone, str. 226.

¹⁴⁹ JENKINS, Roy, Gladstone, str. 216, 225-226, PILÁT, Jan, Benjamin, str. 138; Gladstone zahájil kampaň nazvanou „spravedlnost pro Irsko“. MOODY, Theodore, MARTIN, Francis a kol., Dějiny, str. 202-203.

vyvrcholilo na podzim, kdy byl ministerský předseda kvůli pobytu v Balmoralu vzdálený od svých spolustraníků. Právě dopisy z tohoto období dokazují, jaký osobní „vztah“ se mezi Disraelim a Viktorií vyvinul. Vzájemné porozumění v jejich jednáních nakonec umožnilo najít kompromis. Disraeliho dopisy královně obsahovaly často vypravěčský styl a výrazy, které u předešlých i následujících státníků chyběly.¹⁵⁰

Disraeli na počátku roku 1875 psal královně dopis o církevních záležitostech, ve kterém lze nalézt prvky jeho psacího stylu. „*Disraeli s jeho pokornou povinností vůči vašemu Veličenstvu: S velkým zájmem si přečetl církevní přílohu v milostivém dopise Vašeho Veličenstva... Pan Disraeli se neustále snaží jednat stejným způsobem jako Vaše Veličenstvo, a to nejen z pocitu loajality, ale proto, že má velkou důvěru v úsudek a politické zkušenosti Vašeho Veličenstva...*“¹⁵¹ V dopise z února 1876, kdy se řešil nákup Suezského kanálu Disraeli napsal Viktorii: „*Egyptská temnota včerejška zabránila jeho odeslání do Windsoru... Pokud bude dosaženo tohoto dobrého praktického porozumění s Německem, postaví to naše vnější vztahy na skálu a Anglie znovu uplatní ten vliv, který v posledních letech tak bolestně a záhadně zmizel... Lord Derby... je, jak ví pan Disraeli, velmi ovlivněn názorem Vašeho Veličenstva na zahraniční záležitosti, a opravdu oceňuje informace a úsudek Vašeho Veličenstva. Pan Disraeli nemusí opakovat své vlastní city k této hlavě. Věří, že je Vašemu Veličenstvu zcela rozumí, a může skutečně říci, že pracuje s dvojítm zápallem, když ví, že má sympatie a pomoc Vašeho Veličenstva k jeho podpoře... Pokud bude mít ministerstvo velkou většinu (při hlasování), zlomí se krk zasedání...*“¹⁵²

3.3. Gladstoneův první premiérský úřad

Nové volby dopadly pro liberály nad očekávání dobře. Díky počtu voličů, kterých bylo něco přes milion, se z liberálů stala na další roky vládnoucí strana. Disraeli nechtěl čekat na schůzi parlamentu, kde by demonstrativně odstoupil se svým kabinetem, a proto se odhodlal podat rezignaci, již královna přijala. V Anglii byla tradice, že když ministerskému předsedovi skončilo funkční období, panovník ho měl povýšit do peerského stavu. V tomto případě však k

¹⁵⁰ O'KELL, Robert, Benjamin Disraeli Letters: 1868, Vol. X by Michael W. Pharand, Ellen L. Hawman, Mary S. Millar, Sandra den Otter, and M. G. Wiebe, Victorian Studies, Indiana University Press, Vol. 58, No. 1, Autumn, 2015, str. 138-139; Výtah z královnina deníku z dat 20. a 22. září 1868, 27. září 1868 si královna zapsala do deníku, že „(Disraeli) Určitě projevuje větší ohled na mé pohodlí než kterýkoli z předešlých předsedů vlád od Roberta Peela a lorda Aberdeena“. BUCKLE, George Earle (ed.), The Letters, Volume 4: 1862-1869, str. 537, 539.

¹⁵¹ Dopis Disraeliho Viktorii, 26. ledna 1875, BUCKLE, George Earle (ed.), The Letters, Volume 5: 1870-1878, str. 373-374.

¹⁵² Dopis Disraeliho Viktorii, 12. února 1879, BUCKLE, George Earle (ed.), The Letters, Volume 5: 1870-1878, str. 444-445.

tomu nedošlo, protože Disraeli odmítl vstoupit do Sněmovny lordů, kde by jako vůdce opoziční strany měl oslabenou pozici. Místo toho navrhl královně, aby šlechtický titul nabídla jeho manželce, s čímž souhlasila. Od té doby se mohla Mary Anne Disraeliová podepisovat jako vikomtka Beaconsfieldová.¹⁵³

Královna se k odluce irské církve nestavěla příznivě, ale její povinnosti ji přinutili poslat pro hlavního představitele tohoto zákona, aby mu svěřila úkol sestavit kabinet.¹⁵⁴ Gladstoneovi udělila audienci, při níž projednávali personální otázky. Panovnice mu vysvětlila svůj negativní postoj k případnému jmenování lorda Clarendona ministrem zahraničí. Přes veškerá jednání a přemlouvání však lord Clarendon do úřadu nastoupil.¹⁵⁵ V následujících dnech stále udržovala odmítavé stanovisko k odluce irské církve i když se Gladstone optimisticky vyjadřoval, že její pohled svým přesvědčováním začal postupně měnit. S blížícím hlasováním ve Sněmovně lordů se však královna rozhodla přiklonit k vládnímu zákonu. Zákon byl schválen a oddělil tak anglikánskou církev od státu.¹⁵⁶

V následujícím roce musela vláda zahájit další složitá jednání. V červenci totiž vypukla válka mezi Pruskem a Francií. Britská veřejnost i královna Viktorie se na rozdíl od ministerského předsedy přikláněly k Prusům. Gladstoneův postoj k válce byl zdrženlivý. Pohlížel sice na Francii jako na válečného štváče, ale osobně zachovával stejný postoj jak hraběti Otto von Bismarckovi, tak Napoleonovi III. Britský premiér se obával vtažení Británie do tohoto konfliktu, proto při jednáních prosazoval neutralitu jak své země, tak i Belgického království, které mělo strategický význam. Antimilitaristický Gladstone dokonce vydal nařízení připravit vojsko pro obranu této malé země a přesvědčil ministry, aby nabídli válčícím stranám smlouvu, jež opravňovala Británii se přidat na stranu toho, kdo bojuje proti narušiteli belgické neutrality. Po okamžitém odsouhlasení Pruska na návrh přistoupila i Francie. Po pruském

¹⁵³ V memorandu královny Viktorie byla zmíněna Disraeliho rezignace. V dopise od generála Greye královně Viktorii bylo zmíněno udělení titulu paní Disraeliové. Memorandum královny Viktorie, 22. listopadu 1868, dopis Greye Viktorii, 23. listopadu 1868, BUCKLE, George Earle (ed.), *The Letters*, Volume 4: 1862-1869, str. 556-558; PILÁT, Jan, Benjamin, str. 138, 140-141.

¹⁵⁴ O královnině názoru na odluku irské církve píše Roy Jenkins v Gladstoneově biografii i generál Grey ve svém memorandu. Když Grey mluvil s Gladstonem, řekl mu, že „...*pan Gladstone musí být připraven, že shledá královnu, která má velmi silný názor ve prospěch irské církve*“. JENKINS, Roy, Gladstone, str. 228; Memorandum generála Greye, 4. prosince 1868, BUCKLE, George Earle (ed.), *The Letters*, Volume 4: 1862-1869, str. 562.

¹⁵⁵ Dopis generála Greye královně Viktorii, který nebyl datován, vyjadřoval královnino znepokojení nad možným jmenováním lorda Clarendona ministrem zahraničí. Královna ve svém memorandu vyjádřila důvody, proč si nepřije lorda Clarendona na ministerstvu zahraničí. Královně vadil jeho temperament a nedostatek diskrétnosti. Nicméně Gladstone Clarendona do vlády jmenoval. Dopis Greye Viktorii, Memorandum královny Viktorie, 3. prosince 1868, BUCKLE, George Earle (ed.), *The Letters*, Volume 4: 1862-1869, str. 555, 564-566, 568.

¹⁵⁶ JENKINS, Roy, Gladstone, str. 232-233; MOODY, Theodore, MARTIN, Francis a kol., *Dějiny*, str. str. 203.

vítězství chtěl Gladstone přesvědčit země, které si během války zachovaly neutralitu, aby se postavily proti pruskému zisku Alsaska a části Lotrinska. Ospravedlňoval svůj odpor tím, že je pro takovou anexi důležité získat souhlas místního obyvatelstva, což německý kancléř neučinil. Nicméně v jeho kabinetu vznikl ohledně této otázky nesoulad, který ho nakonec donutil rezignovat na takovou iniciativu.¹⁵⁷

Po úspěšném schválení zákona o irské církvi a pozemkové reformě připravil Gladstone další návrh zákona o zvýšení počtu irských univerzit. Aby však tento nepopulární zákon prošel, musel ministerský předseda uvalit několik omezení na takové univerzity. Například nesměly obsahovat teologickou, filozofickou ani novověce historickou katedru. Zákon neměl dlouhého trvání, protože církevním hodnostářům se nelíbilo případné sjednocení světské a církevní moci ve vzdělávacím systému. Parlament nakonec návrh zamítl, čímž uštědřil liberální vládě zdrcující porážku. Mezi vládními ministry došlo k rozhodnutí o rezignaci. Plány jim však překazil Benjamin Disraeli, který k utvoření konzervativního kabinetu zastával z taktických důvodů odmítavé stanovisko. Gladstone požádal královnu za účelem přemluvení opozičního vůdce ke složení nové vlády, ale panovnice to odmítla. Ustavená vláda tedy pokračovala až do všeobecných voleb v roce 1874. Tyto volby skončily nejhorší porážkou, jakou whigové (liberálové) od Melbourneova pádu zažili. Během audience u královny podal Gladstone rezignaci a důrazně odmítl šlechtický titul. Na další léta odešel z nejvyšší pozice liberální strany.¹⁵⁸

3.4. Disraeliho druhý premiérský úřad – kanál, koruna, východ

The Times 20. února informovaly veřejnost o pokračování formování konzervativního kabinetu. O Benjaminu Disraelim se vyjádřily, že „...je natolik dokonalým pánem situace, že šepot nejodvážnějších mizí při jeho přístupu“. Ospravedlňovaly vítězství nového ministerského předsedy a poznamenávaly názory skeptiků, kteří v jeho úspěšné kampani viděli pouze náhodu

¹⁵⁷ JENKINS, Roy, Gladstone, str. 245-248; Ve svém deníku královna vylíčila Gladstoneův postoj k Francii: „... i když (Gladstone) měl vždycky velmi rád Francouze, myslel si, že z Bonaparte na trůnu vždycky měl trochu nejistoty a nebezpečí.“ Královniny sympatie k Prusku byly navíc posíleny tím, že pruskou korunní princeznou byla její dcera Viktorie. Královna považovala německé země za svůj „druhý domov“ a především domov jejího zesnulého manžela. Královna napsala své dceři princezně Viktorii: „Musíme být neutrální, jak jen můžeme, ale nikdo zde nezakrývá svůj názor na... neospravedlnitelné chování Francouzů!“ O Alsasku-Lotrinsku Gladstone napsal královně v říjnu 1870. Výtah z královnina deníku, 9. srpna 1870, dopis Viktorie lordu Granvilleovi, 20. července 1870, dopis Viktorie princezně Viktorii, 20. července 1870, dopis Gladstonea Viktorii, 5. října 1870, BUCKLE, George Earle (ed.), *The Letters*, Volume 5: 1870-1878, str. 43-44, 55, 74.

¹⁵⁸ JENKINS, Roy, Gladstone, str. 286-293; 13. února 1873 měl Gladstone na téma rozšíření univerzitního vzdělání v Irsku dlouhou řeč. (Hansard at Huddersfield Project 2020, [online]. 2020 Hansard at Huddersfield. University of Huddersfield. [Cit. 14.3.2021] Dostupné na: <https://hansard.hud.ac.uk/>); Proti univerzitnímu zákonu byli jak katolíci, tak protestanti. Porážka při prosazování tohoto zákona liberály velmi oslabil. MOODY, Theodore, MARTIN, Francis a kol., *Dějiny*, str. 203.

a omyly liberálů. Nicméně i tyto noviny o něm jízlivě psaly jako o „objektu naší nedůvěry a averze“. Naopak ve Williamu Gladstoneovi viděly osobnost nových impulsů. Jeho pětileté premiérství charakterizovaly jako období významných událostí a myšlenek budících v lidech silné národní pocity. Nyní však musely přijmout novou konzervativní vládu, v jejímž středu našly muže, na které hleděly pozitivně a s úctyhodným respektem. Například v Edwardu Stanleyovi hraběti z Derby¹⁵⁹ objevily oporu správy a dědice konzervativních schopností vévody z Wellingtonu a Roberta Peela.¹⁶⁰

Podle amerického historika a politologa Harveyho Sichermana se Disraeliho zájmy soustředily hlavně na vnitrostátní politiku. Nicméně věnoval se i zahraniční politice, která odpovídala jeho vlastenectví. Kritizoval Gladstoneovo vystupování během francouzsko-pruského konfliktu, protože dovolil Rusku porušit pařížské úmluvy z konce krymské války. Navíc připomínal špatné počínání liberálního ministerského předsedy při pomalém budování námořnictva. Disraeli svou zahraniční politiku utvářel za pomoci ministra zahraničí lorda Derbyho. Oba ministři pohlíželi s nedůvěrou na nově ustavený Spolek tří císařů. Kvůli podezření připravovaného německého útoku na Francii však došlo v tomto uskupení k několika hádkám mezi Rusy a Němci. Na rozdíl od váhajícího lorda Derbyho se Disraeli přikláněl ke spojení Ruska s Británií, což oba muže v zahraniční politice poprvé rozkmotřilo.¹⁶¹

Toto rozkmotření však nepřekazilo Disraeliho vládě nákup akcií Suezského průplavu od egyptského chedíva. Nákup podílu neměl znamenat rozšíření britských zájmů, nýbrž měl pomoci uhájit stávající pozice. Ve druhé polovině devatenáctého století vzrostly zájmy evropských mocností v Egyptě a v sedmdesátých letech se Británie začala obávat své zranitelnosti před Ruskem a Francií. Hlavním důvodem, proč Británie zahájila intervenci, bylo vyhlášení bankrotu osmanské říše. *The Pall Mall Gazette* obeznámil Lorda Derbyho s chedívoým zamýšlením prodat několikaprocentní podíl Francouzům. Po vyjednávání

¹⁵⁹ Edward Henry Stanley 15. hrabě z Derby (1826-1893), WILSON, Keith (ed.), *British foreign secretaries and foreign policy: from Crimean War to First World War*, London, 1987.

¹⁶⁰ *The Times*, 20 February, 1874, str. 9.

¹⁶¹ SICHerman, Harvey, *Disraeli's Secret*, str. 47-48; Profesor moderní britské historie Jonathan Parry tvrdil, že „Disraeliho zahraniční politika byla také ovlivněna domácí politikou“. A podle Clydea Lewise Disraeli došel k zjištění, „že domácí problémy by mohly být vyřešeny, pokud by lidé mohli zůstat nerušení vnějšími vlivy“. To vysvětluje, že Disraeli se velmi zajímal o domácí situaci a podle ní vytvářel zahraniční politiku. PARRY, Jonathan, Philip, *Disraeli*, str. 722; LEWIS, Clyde, *Theory*, str. 247; Freda Harcourt zase líčí Disraeliho pojetí Británie, když vstoupil v roce 1874 do premiérského úřadu. Disraeli chtěl ukázat Velkou Británii jako imperiální mocnost a námořní říši. Což vykazuje, že Disraeli kladl velký důraz i na zahraniční politiku. HARCOURT, Freda, *Disraeli's Imperialism*, str. 96; O Disraeliho odporu spolku tří císařů píše jak Sicherman, tak Alexis Heraclides s Adou Diallyou. HERACLIDES, Alexis, DIALLA, Ada, *Humanitarian Intervention in the Long Nineteenth Century, Setting the Precedent, The Bulgarian atrocities: a bird's eye view of intervention with emphasis on Britain, 1875-78*, Manchester University Press, 2015, str. 149.

s ministerským předsedou lord Derby předložil vládě otázku koupě akcií, kterou nakonec schválila. Egyptský chedív Ismail Britům nabídl 44 procent podílu za 4 miliony liber. Pokud chtěla vláda podíl koupit, musela rychle jednat, protože parlament v tu dobu nezasedal. Disraeli však s mimořádnou rychlostí získal finanční výpomoc od bankéřské rodiny Rothschildů a nabídl konečnou transakci, jež předčila francouzskou.¹⁶²

Postoj královny Viktorie lze vyčíst z jejího deníku, kde si poznamenala: „*Obdržela jsem truhlu od pana Disraeliho s velmi důležitou zprávou, že vláda nakoupila akcie egyptského místokrále v Suezském průplavu za 4 miliony liber, což nám poskytuje úplnou bezpečnost pro Indii a celkově nás staví do velmi bezpečné pozice! Ohromná záležitost. Je to výhradně dílo pana Disraeliho. Teprve před třemi nebo čtyřmi dny jsem o nabídce slyšela a okamžitě jsem ho podpořila a povzbudila, v době, kdy se to zdálo pochybné, vše pak bylo uspokojivě vyřešeno.*“ Následující den pokračovala: „*Krátce po šesté hodině jsem viděla pana Disraeliho, který zůstal hodinu a byl plný svého velkého úspěchu. Řekl, že lord Derby byl zpočátku hodně proti plánu, stejně tak sir Northcote¹⁶³, Lord Salisbury ho však podporoval a moje podpora byla velkou výpomocí. Je to samozřejmě velký krok a může mít dalekosáhlé důsledky.*“¹⁶⁴

Podle historika Charlese Reeda se díky úsilí koloniálních úředníků vzbudila ve Spojeném království představa o královně Viktorii jako spravedlivé imperiální matce. Během návštěvy Indie v letech 1875 a 1876 dosáhl princ z Walesu mimořádných úspěchů, kterých chtěla Viktorie využít pro své jmenování indickou císařovnou. Disraeli z pozice ministerského předsedy ji toto přání mohl splnit.¹⁶⁵ Kanadský profesor Ivan Kalmar zjistil, že jak premiér, tak královna považovali Indii za mimořádně významnou oblast britského impéria. Již během velkého indického povstání v roce 1857 hlásal Disraeli osaměle v parlamentu, aby se Britové

¹⁶² HICKS, Geoffrey, Disraeli, Derby and the Suez Canal, 1875: Some Myths Reassessed, History, Wiley, Vol. 97, No. 2, 326, April, 2012, str. 183-184, 187, MAUROIS, André, Život, str. 213; 8. února 1876 Benjamin Disraeli obeznamoval Dolní sněmovnu o koupi akcií Suezského průplavu. Ospravedlňoval nákup: „...*Anglie by nikdy nebyla uspokojena, kdyby všechny akcie Suezského průplavu vlastnila zahraniční společnost (francouzská Société Générale)... šlo o nákup, který byl nezbytný pro udržení impéria, a který upřednostňoval v každém stupni politiku, kterou by tato země měla udržovat.*“ Hansard at Huddersfield Project 2020, [online]. 2020 Hansard at Huddersfield. University of Huddersfield. [Cit. 14.3.2021] Dostupné na: <https://hansard.hud.ac.uk/>.

¹⁶³ Stafford Henry Northcote 1. hrabě z Iddesleighu (1818-1887), LANG, Andrew (ed.), Life, Letters, and Diaries of Sir Stafford Northcote, First Earl of Iddesleigh, London, 1890.

¹⁶⁴ Výtah z královnina deníku, 24. a 25. listopadu 1875, BUCKLE, George Earle (ed.), The Letters, Volume 5: 1870-1878, str. 427-428.

¹⁶⁵ REED, Charles V., Royal tourists, colonial subjects and the making of a British world, 1860–1911, British royals at home with the empire, Manchester University Press, 2016, str. 1-2; FERGUSON, Niall, Britské impérium: Cesta k modernímu světu, Praha, 2016, str. 228. O Viktorii jako o matce píše Duncan Bell. „... *byla Viktorie figurativní matkou všech národů globálního národa.*“ BELL, Duncan, The Idea of a Patriot Queen? The Monarchy, the Constitution, and the Iconographic Order of Greater Britain, 1860–1900, Reordering the World, Essays on Liberalism and Empire, Princeton University Press, 2016, str. 163.

v Indii chovali „... jako osvoboditelé od ‚tyranie‘ a ochránci náboženství a původního obyvatelstva.“ V této době však byl svědkem obecného výsměchu. Nicméně o několik let později to byl právě on, kdo ziskem císařské koruny pro Viktorii zorganizoval zákon pro „Commonwealth of Association“.¹⁶⁶

Na druhou stranu žila královna Viktorie v šedesátých letech v domněnání, že již císařovnou je. Disraeli, aniž by řádně informoval opozici, žádal zmínění návrhu Zákona o královských titulech při královnině řeči na zahájení nového zasedání parlamentu. Jeho očekávání o krátkém průběhu ale byla překažena tříměsíčním vyjednáváním plným roztržek a útoků na svou osobu. Největší potíže prezentoval nový titul královny, proti němuž protestoval William Gladstone s dalšími liberálními politiky i veřejnosti. Ministerský předseda žádal pro Viktorii titul „císařovna královna“. Odpůrci však namítali, že v případě jejich země bylo impérium závislým územím, a proto by císařský titul neměl stát před královským. Politický nesouhlas zazněl i při návržení císařského titulu pro všechny země pod kontrolou britské koruny.¹⁶⁷

Královnu odpor opozice velmi rozlítl. Zákon prošel úspěšně až do Sněmovny lordů, kde byl navzdory několika námitkám přijat. Rozruch však pokračoval. Na veřejnosti se o Británii nově mluvilo jako o zemi despotismu. Antisemitské útoky na Disraeliho dosáhly svého vrcholu. Veškeré antipatie přispěly k rozhodnutí, že by měl být Zákon o královských titulech upřesněn několika prohlášeními, které by říkaly, jaký titul, v jakých zemích bude užíván. Do deníku si královna ke konci dubna poznamenala, co jí při návštěvě vysvětlil premiér Disraeli: „... (císařský) titul neměl být používán ve výnosech a jiných právních věcech v Anglii nebo v běžných zápisech, ale měl by být v pověřeních v armádě, protože důstojníci sloužili v Indii stejně řádně jako v Anglii, také ve všech zahraničních dohodách a komunikacích se zahraničními panovníky. V těchto případech bych se měla podepisovat Victoria R. & I. (Victoria Regina et Imperix).“¹⁶⁸ Na první den v novém roce uskutečnili Indové v Dillí obrovské slavnosti, při kterých vyhlásili nový Viktoriin titul. Indická veřejnost očekávala od nové císařovny mnohé reformy a také slibné příležitosti ze vzájemné spolupráce s evropskou

¹⁶⁶ Citováno a parafrázováno z článku Ivana Kalmara. KALMAR, Ivan, Benjamin, str. 370.

¹⁶⁷ TAYLOR, Miles, Queen Victoria and India, 1837-61, Victorian Studies, Papers from the Inaugural Conference of the North American Victorian Studies Association, Indiana University Press, Vol. 46, No. 2, Winter, 2004, str. 264; TAYLOR, Miles, Queen-Emress, Empress, Queen Victoria and India, Yale University Press, 2018, str. 169; QUINAULT, Roland, Gladstone, str. 567; O problematice titulu Disraeli informoval královnu, dopis Disraeliho Viktorii, 11. ledna 1876, BUCKLE, George Earle (ed.), The Letters, Volume 5: 1870-1878, str. 439.

¹⁶⁸ Citováno z královnina deníku. Výtah z královnina deníku, 25. dubna 1876, BUCKLE, George Earle (ed.), The Letters, Volume 5: 1870-1878, str. 452.

velmocí. Naopak Britové se na celkové sblížení říší dívali s nedůvěrou, protože se obávali možného ovlivnění jejich starodávného politického systému absolutistickými prvky. Líbilo se jim sice, že jsou vládci obrovské říše, ale nevyhovovalo jim označení „imperiální lidé“.¹⁶⁹

Benjamin Disraeli představoval zastávce britské říše spojující západ i východ světa pod suverenitou britské koruny. Ve svých spisech často obhajoval orientalismus a podporu Turecka proti řeckým a ruským agresorům. Když nastoupil do premiérského úřadu, jeho pro-turecké názory nabíraly na intenzitě. V roce 1875 byl svědkem povstávání balkánských Slovanů proti nadvládě sultána. Stejně jako mnoho britských významných politiků před ním se i on obával možného zániku bankrotující Osmanské říše, která byla mimořádně důležitá pro ochranu Indie.¹⁷⁰ Rakousko-Uhersko znepokojovala situace na Balkáně, protože se strachovalo o své jižní provincie. Rakousko-uherský ministr zahraničí hrabě Gyula Andrassy proto po konzultaci s Německem a Ruskem sepsal nótu žádající několik reforem pro Bosnu a Hercegovinu. Britský ministerský předseda Andrassymu nedůvěřoval, jelikož podezříval celý Spolek tří císařů ze snahy izolovat Británii. Přes jeho protesty nakonec Turci nótu přijali, ale žádné úspěchy jim ani nikomu dalšímu nepřinesla. Když bylo uspořádáno Berlínské memorandum naléhající na Turecko, aby slíbilo reformy a podepsalo příměří, poslala Británie k dardanelskému průlivu flotilu, což Turky povzbudilo tak, že memorandum odmítli.¹⁷¹

Disraeliho situace se velice zkomplikovala, když do Anglie dorazily informace o bulharských masakrech. Nepospíchal s odsouzením bulharských masakrů, protože čekal na důkazy od svých konzulů a velvyslance v Osmanské říši. V Dolní sněmovně 26. června 1876 vysvětloval, že „*v té době turečtí vládci neměli v Bulharsku žádné pravidelné jednotky...*“. 10. července téhož roku ve sněmovně řekl: „*... ani na okamžik jsem nechtěl popřít, že v Bulharsku nebo na jiných zmíněných místech došlo ke zvěrstvům...*“ A však prohlásil, že když se ho sněmovna zeptala, „*... zda bylo tisíc bulharských dívek prodáno do otroctví a deset tisíc obyvatel mučeno nebo uvězněno...*“, tak takové zprávy od svého velvyslance nezískal. Navíc pochyboval nad počtem deseti tisíc uvězněných obyvatel, protože takové množství se do vězení nemohlo vejít. 17. července informoval sněmovnu o původu Čerkésů, „*... kteří bezpochyby*

¹⁶⁹ TAYLOR, Miles, Queen-Empress, str. 170-171, 190; O slavnosti v Indii píše místokrál pro Indii. Dopis lorda Lyttona Viktorii, 1. ledna 1877, BUCKLE, George Earle (ed.), The Letters, Volume 5: 1870-1878, 513-514.

¹⁷⁰ O špatné situaci Osmanské říše a Disraeliho roli píší podobně Ivan Kalmar i Harvey Sicherman. KALMAR, Ivan, Benjamin, str. 353, 367, SICHERMAN, Harvey, Disraeli's Secret, str. 48-49.

¹⁷¹ HERACLIDES, Alexis, DIALLA, Ada, Humanitarian Intervention, str. 148-149; Disraeli se k důležitosti existence Osmanské říše vyjádřil 11. srpna 1876 v Dolní sněmovně. Prohlásil tehdy: „*Jsem si však jistý, že dokud v Anglii budou vládnout anglické strany, které chápou principy, na nichž je naše impérium založeno... na náš vliv v této části světa (v Turecku) nelze nikdy pohlízet lhostejně.*“ Hansard at Huddersfield Project 2020, [online]. 2020 Hansard at Huddersfield. University of Huddersfield. [Cit. 23.3.2021] Dostupné na: <https://hansard.hud.ac.uk/>.

*spáchali velká zvěrstva... Čerkésové jsou ve veřejných novinách popisováni... jako nepravdivé jednotky turecké vlády, ale faktem je, že se nejedná o nepravdivé jednotky turecké vlády ani žádné jiné vlády“.*¹⁷²

Královna Viktorie důrazně odsoudila vraždění bulharského lidu. Viděla ve východní krizi opakování krymské války. Disraeli jí v červenci 1877 řekl: „*Krise začala a já budu potřebovat veškerou podporu Vašeho Veličenstva.*“ Panovnice ho povzbuzovala při boji s nepřáteli vlády v parlamentu a žádala, aby byla Británie připravena vyhlásit válku Rusku, pokud se zmocní Konstantinopole. Začátkem roku 1878 pověřila ministerskému předsedovi, že si nepřála, „... *zůstat panovníkem země, která se snižuje k líbání nohou velkých barbarů... kdyby královna byla muž, chtěla by jít a dát těm Rusům... takový výprask*“! Královna nakonec během krize sehrála významnou roli. Důrazně přesvědčovala vládní kabinet, aby vyslal flotilu na ochranu Konstantinopole a také se velmi přičinila při vyřešení rezignací ministrů Derbyho a Henryho Herberta hraběte z Carnarvonu.¹⁷³

Po neúspěšné konferenci v Konstantinopoli na přelomu let 1876 a 1877 poslal kníže Alexandr Michajlovič Gorčakov¹⁷⁴ hraběte Nikolaje Pavloviče Ignat'jeva¹⁷⁵ na cestu po Evropě, aby se naposledy pokusil přemluvit evropské dvory k sjednocení pro vyřešení balkánské otázky. V Londýně byl přijat protokol vyzývající Turky zavést reformy a rozpustit vojska. To však sultán odmítl a tím donutil Rusko, které se považovalo za ochránce křesťanských obyvatel v Osmanské říši, k vyhlášení války. Británie byla rozdělena mezi podporovatele a odpůrce Ruska. Na Gladstonea se ukazovalo jako na ruského agenta, veřejnost při jeho přítomnosti syčela a někdo mu dokonce vysklil okno. Na druhé straně stál premiér s královnou jako zastánci takzvaného „jingoismu“, což byl termín označující „hurávlástenectví“. Na počátku roku 1878 bylo podepsáno příměří. Ruské mírové podmínky se měly podepsat v San Stefanské smlouvě,

¹⁷² Hansard at Huddersfield Project 2020, [online]. 2020 Hansard at Huddersfield. University of Huddersfield. [Cit. 23.3.2021] Dostupné na: <https://hansard.hud.ac.uk/>.

¹⁷³ ARNSTEIN, Walter, *The Warrior*, str. 22-23; Výťah z královnina deníku informuje o Disraeliho žádosti královniny podpory. Dopis Viktorie Disraelimu informuje o situaci kolem hraběte Derbyho. Výťah z královnina deníku, 13. července 1877, Dopis Viktorie Disraelimu, 5. března 1878, BUCKLE, George Earle (ed.), *The Letters*, Volume 5: 1870-1878, str. 547, 606-607; Dopis královny Disraelimu, 10. ledna 1878, MONYPENNY, William Flavelle, BUCKLE, George Earle (eds.), *The Life of Benjamin Disraeli, Earl of Beaconsfield*, Volume VI, 1876-1881, New York, 1920, str. 217; Henry Herbert 4. hrabě z Carnarvonu (1831-1890).

¹⁷⁴ Kníže Alexandr Michajlovič Gorčakov (1798-1883), SPLIDSBØEL HANSEN, Flemming, *Past and Future Meet: Aleksandr Gorchakov and Russian Foreign Policy*, Europe-Asia Studies, Taylor & Francis, Ltd, Vol. 54, No. 3, May, 2002, str. 377-396,

¹⁷⁵ Hrabě Nikolaj Pavlovič Ignat'jev (1832-1908).

kteřá dala souhlas ke vzniku velkého autonomního Bulharska se značným egejským pobřežím.¹⁷⁶

Smlouva ze San Stefana narušením balkánské rovnováhy sil vzbudila odpor u jiných států. Londýn i Vídeň začaly Rusku hrozit válkou, pokud nedorazí k návratu předsmluvních poměrů. K úplnému vyřešení východní krize byl uspořádán Berlínský kongres, kde britské zájmy zastupoval ministerský předseda Benjamin Disraeli a nový ministr zahraničí markýz Salisbury. Přítomní zástupci sepsali smlouvu zaručující vznik několika nezávislých balkánských států a rozdělení Bulharska na Bulharské knížectví a Východní Rumélii. Británie žádala nějakou državu, kterou by mohla oponovat ruskému vlivu ve východním Středomoří. Po dohodě se sultánem získal Disraeli Kypr, čímž si zajistil Bismarckův obdiv. Německý kancléř i britský premiér zde zjistili, že toho mají hodně společného, zvláště společný odpor ke Gladstoneovi.¹⁷⁷

Je otázkou, jak významnou roli měl Disraeli na Berlínském kongresu, protože podle markýze Salisburyho byl příliš hluchý a ani francouzštinu jako diplomatický jazyk moc neuměl. A přece mu po návratu na ostrovy bylo dopřáno mimořádného uvítání. Během své cesty do Londýna prohlašoval, že přinesli „mír se ctí“. V Londýně ho čekalo obrovské množství lidí včetně četného shromáždění politických i významných osobností.¹⁷⁸ Mezi hlavním odpůrcem „míru se ctí“ a především úmluvy o Kypru byl Gladstone. Disraeli královnu ujišťoval, že Kypr umožní těsné spojení Británie s Indií. Již v *Tancredu* psal o důležitosti tohoto ostrova. Historik John Headlam-Morley viděl v obsazení Kypru šanci na získání Palestiny a Sýrie. Podle Benjamin Jaffeho kyperská otázka nebyla podnikem přímo ministerského předsedy, ale několika dalších jednotlivců, mezi nimiž bylo několik vojenských odborníků, velvyslanec v Konstantinopoli i markýz Salisbury. V následujících letech se ukázaly Gladstoneovy protesty za opodstatněné, protože Kypr pro Brity nebyl takovou ideální oblastí, jak očekávali.¹⁷⁹

¹⁷⁶ HERACLIDES, Alexis, DIALLA, Ada, *Humanitarian Intervention*, str. 158-160; SICHERMAN, Harvey, *Disraeli's Secret*, str. 51.

¹⁷⁷ HERACLIDES, Alexis, DIALLA, Ada, *Humanitarian Intervention*, str. 160-161; SICHERMAN, Harvey, *Disraeli's Secret*, str. 53-54; Královně Disraeli napsal dopis: „... bylo nutné zajistit námořní stanici ve východní části Středomoří, a že za tímto účelem bylo nutné zmocnit se a obsadit ostrov Kypr...“ Dopis Disraeliho Viktorii, 9. dubna 1878, MONYPENNY, William Flavelle, BUCKLE, George Earle (eds.), *The Life*, Volume VI, 1876-1881, str. 273-274.

¹⁷⁸ SICHERMAN, Harvey, *Disraeli's Secret*, str. 55-56; *The Times* 17 July, 1878, str. 5.

¹⁷⁹ JAFFE, Benjamin, *A Reassessment of Benjamin Disraeli's Jewish Aspects*, *Transactions & Miscellanies* (Jewish Historical Society of England), Jewish Historical Society of England, 1978-1980, Vol. 27, str. 118; QUINAULT, Roland, Gladstone, str. 569; TAYLOR, Miles, *Queen-Empress*, str. 185-186; Gladstone nesouhlasil se získáním Kypru. 30. července 1878 prohlásil: „... pozměnili jsme smlouvu z roku 1856, za zády Evropy, vytvořením jediného protektorátu a samostatně právem intervence v asijském Turecku a převzetím správy a

Disraeli během svého druhého premiérského období nevěnoval mnoho pozornosti Jižní Africe. Zdejší politiku přenechal lordu Carnarvonovi, který se moc nezajímal o konfederaci místních států. Když zahájil v roce 1877 sir Theofilus Shepstone anexi Transvaalu, zaslal Disraeli Carnarvonovi telegram: „*Ve všech těchto věcech vám musím věřit a vy jste osoba, ve které mám hodně důvěry. Udělejte, co si myslíte, že je nejmoudřejší.*“¹⁸⁰ Disraeli tím zahájil řadu problémů pro svou vládu. Po vystřídání lorda Carnarvona Michaellem Hicks Beachem¹⁸¹ vyprovokoval britský komisař sir Henry Bartie Frere válku se Zulským královstvím. V lednu 1879 utrpěli Britové u Isandlwany katastrofální porážku, která odstartovala v britské společnosti protiimperialistické smýšlení. Disraeliho zájem se soustředil hlavně na Evropu a Asii, kde usiloval o převládající vliv britské koruny.¹⁸² Nicméně ani v Asii nezažívala vláda ke konci svého volebního období úspěchy. V roce 1878 Rusko rozšiřovalo svou moc směrem k Indii. Vyslalo do Afghánistánu své diplomaty, kteří podepsali se Šér Alim smlouvu. Když se to dozvěděla britská strana, pověřila též své diplomaty, aby se setkali s afghánským emírem. Z důvodu jejich zastavení mu Britové následně zaslali ultimátum. Emír ho ale neakceptoval, čímž zahájil anglicko-afghánskou válku.¹⁸³

3.5. Gladstoneův návrat a Disraeliho konec

Politika konzervativní vlády donutila Williama Gladstonea k odložení svého odchodu do důchodu a zahájit kampaň pro nové volby. Nelíbilo se mu špatné finanční hospodaření vlády, protože viděl, jak přebytek z jeho předešlé vlády zmizel a nahradil ho několikamilionový schodek. Dále odsoudil akce Disraeliho kabinetu v zahraničí, především byl proti zulské a afghánské válce.¹⁸⁴ Královna byla s Gladstoneovým přístupem velice rozhořčena. Své přítelkyni markýze z Ely jednou před volbami napsala: „*Doufám, a věřím, že vláda bude po*

okupací ostrova Kypr.“ Hansard at Huddersfield Project 2020, [online]. 2020 Hansard at Huddersfield. University of Huddersfield. [Cit. 23.3.2021] Dostupné na: <https://hansard.hud.ac.uk/>.

¹⁸⁰ Citováno ze Stembridgeova článku. STEMBRIDGE, Stanley, Disraeli and the Millstones, Journal of British Studies, Cambridge University Press on behalf of The North American Conference on British Studies, Vol. 5, No. 1, November, 1965, str. 136.

¹⁸¹ Michael Edward Hicks-Beach 1. hrabě ze St Aldwyn (1837-1916).

¹⁸² STEMBRIDGE, Stanley, Disraeli, str. 134-137; Carnarvonovo úsilí v oblasti jižní Afriky lze nalézt v dopisu, který hrabě Carnarvon poslal soukromému tajemníkovi královny, generálovi Ponsonbymu: „*Setkání z Transvaalu jsou velmi důležité. Setkání s Holand'any se již konalo za účelem nabídnutí postoupení země a vlády... Navrhuji vyslat... sira T. Shepstonea... aby přijal vládu za určitých podmínek. To je zásadní z důvodu politiky a k odvrácení možnosti domorodé války.*“ Hrabě Carnarvon žádal královnin souhlas, který ještě v ten den obdržel. Dopis Carnarvona Ponsonbymu, 20. září 1876, BUCKLE, George Earle (ed.), The Letters, Volume 5: 1870-1878, str. 479-480.

¹⁸³ Lord Lytton napsal královně Viktorii dopis o šíření ruské moci a ruské delegaci. Výtah z královnina deníku líčí královnino rozpoložení po odmítnutí britské delegace. Dopis Lyttona Viktorii, 31. srpna 1878, výtah z královnina deníku, 6. října 1878, BUCKLE, George Earle (ed.), The Letters, Volume 5: 1870-1878, str. 585, 636-639, 641.

¹⁸⁴ JENKINS, Roy, Gladstone, str. 315; STEMBRIDGE, Stanley, Disraeli, str. 136-137.

volbách pokračovat... ale pokud by neměla, přála bych si, aby hlavní členové opozice věděli, že existují určité věci, s nimiž nikdy nemůžu souhlasit. 1. Jakékoli snížení postavení této země tím, že se Rusko dostane na východ, nebo tím, že se pustí do naší říše v Indii a koloniích. To se dělo za pana Gladstonea... 2. Že bych nikdy neustoupila skotské církvi... To jsou body, s nimiž bych se nikdy nemohla potýkat... Naše postavení v Indii a v koloniích je třeba potvrdit... nikdy znova jsem nemohla přijmout pana Gladstonea nebo pana Lowea jako své ministry, protože jsem nikdy NEMOHLA mít sebemenší důvěru v pana Gladstonea po jeho násilném, zlomyslném a nebezpečném chování za poslední tři roky...“¹⁸⁵

Navzdory královniým přáním vyšel z nových voleb v roce 1880 vítězně William Gladstone a liberální strana. Královna se musela rozloučit s oblíbeným premiérem. Disraeli zbylé měsíce života strávil ve Sněmovně lordů jako vůdce konzervativní strany. V březnu následujícího roku nastydnul. Doktoři mu tehdy diagnostikovali zánět průdušek a astma. Dne 19. dubna bylo oznámeno úmrtí konzervativního ministerského předsedy. Gladstone jako premiér přišel s nabídkou státního pohřbu. Pozůstalí nicméně jeho nabídku odmítli, protože Disraeli si žádal být pohřben v Hughendenu u své ženy. Gladstone se obřadu neúčastnil, ale očekával, že jeho hrob navštíví v budoucnu. Později připustil, že ačkoli měli odlišné názory v politice, byl Disraeli „...v mnoha ohledech nejpozoruhodnější v naší parlamentní historii...“¹⁸⁶

Od Disraeliho smrti utvořil Gladstone ještě další dva vládní kabinet. Během následujících let se stal autorem několika návrhů zákonů. Zasloužil se například o novou volební reformu, díky níž stoupl počet voličů na pět milionů. Nejvýznamnější událost se nicméně stala, když Gladstone neprosadil zákon udělující Irsku samosprávu. Místo samosprávy pro Irsko však způsobil rozdělení liberální strany. Královna neustále žádala vůdce opozice markýze Salisburyho o rady, co by měla dělat, aby irská samospráva neprošla. Gladstone byl rozkmotřen s několika spolustraníky již od irských pozemkových zákonů, avšak v roce 1886 se proti němu postavilo 93 liberálů. Vznikla tím nová Liberální unionistická strana pod vedením lorda Hartingtona a Josepha Chamberlaina¹⁸⁷. Naposledy se pokusil udělit Irsku samosprávu, když nastoupil do svého posledního premiérského úřadu. Tehdy se ale proti zákonu postavila Sněmovna lordů. V roce 1894 si uvědomil, že mu zdravotní stav již neumožní dále vykonávat funkci. Královna mu sice za jeho službu nepoděkovala, ale nabídla mu formálně šlechtický

¹⁸⁵ BUCKLE, George Earle (ed.), The Letters of Queen Victoria, Volume 6: 1879-1885, London, 1928, str. 47-48.

¹⁸⁶ MAUROIS, André, Život, str. 258-259; QUINAULT, Roland, Gladstone, str. 572-573; TAYLOR, Miles, Queen-Empress, str. 187-188; JENKINS, Roy, Gladstone, str. 342.

¹⁸⁷ Joseph Chamberlain (1836-1914), CROSBY, Travis, Joseph Chamberlain: A Most Radical Imperialist, London, 2011.

titul, ačkoli očekávala, že ho odmítne. Za další čtyři roky při jeho úmrtí neprojevila moc lítosti a vyčínila principi z Walesu, že patřil mezi nosiče rakve s jeho tělem.¹⁸⁸

¹⁸⁸ JENKINS, Roy, Gladstone, str. 368; HIBBERT, Christopher, Královna, str. 383, 385-387; STEELE, David, Gladstone and Ireland, Irish Historical Studies, Cambridge University Press, Vol. 17, No. 65, March, 1970, str. 59-62, 68-70; MOODY, Theodore, MARTIN, Francis a kol., Dějiny, str. 211-212.

Závěr

Během svého bádání jsem získal důvěryhodné poznatky, které mi umožnili zobrazit postoje královny Viktorie k ministerským předsedům, a především Benjaminu Disraelimu a Williamu Gladstoneovi. Práci jsem si rozdělil do několika částí analyzující politiku a názory britské královny. V první kapitole byla mou základní otázkou, jaké předepsané pravomoci měla monarchie a parlament. Zjistil jsem, že počínání britských králů od dob Jiřího III. zapříčinilo posílení pozice parlamentu. Královna si přála udržet vliv monarchie, a proto si byla vědoma, že si musí udržet svou autoritu v politickém rozhodování Británie a zároveň nesmí preferovat jednu či druhou politickou stranu. Při studiu jsem však přišel na to, že královna si určitou stranickost udržovala, poněvadž si během své vlády oblíbila premiéry z rozdílných politických stran.

Královnina nestrannost se projevila jen v období, kdy jí radil princ Albert. Albert měl na Viktoriinu vládu nezanedbatelný vliv. Pokoušel se přeměnit panovníka na „stálého premiéra“, který by se účastnil vládních schůzí. Zjistil jsem však, že se princovy plány neuskutečnily, protože je britští politici neakceptovali. Proto bylo důležité analyzovat zbývající významné pravomoci královské rodiny, jako byly jejich charitativní činnosti. Především Albert s princem z Walesu se stali patrony několika akcí v Británii. Princ z Walesu v rámci reprezentace navštívil několik britských kolonií, kde osobně zastal roli své matky, která hranice Evropy nikdy neopustila. Například před císařskou korunovací navštívil Indii, v níž ho tamní obyvatelé velkolepě přivítali.

Pro mou práci se stala velmi přínosnou zmínka o novináři Walteru Bagehotovi a jeho knize *English Constitution* z roku 1867. Ačkoli královna jeho tři předepsané panovníkovy pravomoci, práva radit, podpořit a upozornit, považovala za velmi pasivní, objevil jsem příklady, kdy přesně tato práva využila. Podpořila například lorda Melbournea během krize v její domácnosti nebo Peela, když jednal o zrušení obilných zákonů. Dále nesouhlasně upozorňovala lorda Palmerstona při jeho agresivní politice či Gladstonea, který si přál ve své první vládě lorda Clarendona na ministerstvu zahraničí. A našel jsem i příklad, kdy radila Disraelimu při jmenování duchovních do církevního úřadu. Po porážce konzervativní strany v roce 1880 však překročila Bagehotovy sepsané pravomoci. Viktorie se tehdy pokusila zamezit jmenování Gladstonea ministerským předsedou a usilovně přemlouvala jeho dva kolegy z liberální strany markýze Hartingtona a hraběte Granvillea, aby sestavili novou vládu.

K pochopení kompetencí britské monarchie mi pomohla přínosná práce Vernona Bogdanora. Ten uvedl příklady, kdy se panovník stal zprostředkovatelem či usmiřovatelem. Po prostudování jsem tedy přišel na to, že ačkoli monarcha nevytváří zákony či nařízení, přispívá svou mocí při jejich uznání. Drží se tří Bagehotových základních práv, a navíc během národních krizí může i rozhodnout, jakým směrem se má stát dále řídit.

Ve druhé kapitole jsem se snažil zanalyzovat, jak se královniny postoje vyvíjely do smrti prince Alberta. Královna nastoupila na trůn v době, kdy byl ministerským předsedou lord Melbourne. Ačkoli ji list *The Times* před ministerským předsedou ze strany whigů varoval, stal se Melbourne jejím osobním rádcem. V následujících letech mezi sebou udržovali pravidelnou korespondenci, z které bylo možné vyčíst královnin postoj k premiérovi. Viktorie podporovala jeho i whigy, i když byli v parlamentu poraženi. Podle tradice poslala pro představitele opozice, sira Roberta Peela. Nedovolením výměny svých dvorních dam však překazila jeho úsilí a umožnila pokračování vlády whigů.

Zpozoroval jsem tedy, že se Viktorie na počátku své vlády zachovávala stranicky a nepřála si jednat s nikým jiným než s lordem Melbournem. Když ministři jeho vlády schválili prince Alberta za královnina manžela, naskytla se ve sněmovně diskuse nad jeho vírou a původem. Viktorie byla rozhněvaná na tory, kteří se stavěli k jejímu budoucímu choti negativně. K poskytnutí obrazu královniných postojů jsem v práci odcitoval znění jejího dopisu, v němž líčí své názory na jednotlivé politické strany. Zastávala tehdy úplně jiné názory než v době, kdy byly premiéry William Gladstone a Benjamin Disraeli. S příchodem prince Alberta nicméně význam ministerského předsedy u královny upadal. Novým rádcem a pomocníkem se stal královnin manžel. Albert jednal s Peelem, který byl jmenován dalším ministerským předsedou, přívětivěji než Viktorie. Když však parlament s přispěním toryjského premiéra uznal pozici Alberta, začala královna na Peela měnit názor.

Získal jsem informace, které vypovídaly o podpoře královského páru k Peelovu úsilí založení nových škol v Irsku i při zrušení obilných zákonů. Královna nesouhlasila s chováním toryjských politiků jednajících proti ministerskému předsedovi. Mezi nejvýznamnějšími odpůrci stáli hrabě z Derby, Benjamin Disraeli a z počátku i vévoda z Wellingtonu. Když Peel poprvé rezignoval, zažila královna poprvé bezvýsledné sestavování vlády. Po Russelově neúspěchu musela Viktorie pověřit Peela, aby opět jmenoval novou vládu. Podobná situace, kdy se během krátké doby vystřídalo několik kandidátů na ministerského předsedu, nastala během krymské války. Peelovo znovuoobnovené vládní období ale netrvalo dlouho. Po

prohraném hlasování musel podat demisi. Královna byla tehdy znepokojena jeho odchodem, což mě přivedlo k přínosnému zjištění.

Přišel jsem na to, že Viktorie měnila názory na lidi až po dlouhé době, kdy je důkladně poznala. Našel jsem zmínky o tom, že se královna původně nechtěla vdát, avšak po poznání Alberta změnila názor. A když v roce 1861 zemřel, změnil se Viktoriin postoj k vládnutí. Královna se, podobně jako v případě Alberta, stavěla k osobě sira Roberta Peela. Ačkoli na počátku jeho premiérského období se k němu Viktorie nestavěla moc přívětivě, po jeho demisi psala v dopisech o svém znepokojení nad jeho ztrátou. Další postavou, ke které se královna zpočátku nestavěla příliš vlídně, byl Disraeli. Jak jsem již zmínil, vadily jí jeho útoky na Peela během parlamentních jednání o zrušení obilných zákonů. Na druhé straně, ale toto chování nebylo vidět v případě Gladstonea. Gladstonea si totiž ještě v době, kdy žil Albert, vážila. Svůj postoj k němu změnila, až když byl ministerským předsedou Disraeli a v následujících letech ho už nikdy nezměnila.

Za mimořádně přínosnou považuji analýzu královnina chování během funkčního období ministra zahraničí lorda Palmerstona. Například během krize způsobené výběrem vhodného manžela pro Isabelu II. přičítala vinu svému ministru zahraničí. Další Palmerstonovy skutky, jako byly jeho protirakouská politika, aféra Dona Pacifica či přivítání Lajose Kossutha, způsobily královskému páru nejedno zklamání. Královna několikrát neúspěšně žádala tehdejšího premiéra lorda Johna Russella, aby Palmerstonovi předal jiné ministerstvo nebo ho dokonce vyloučil ze své vlády. Palmerston nicméně na svém postu vydržel a musel tak opustit Russelovu vládu až v roce 1851, kdy bez svolení panovnice a kabinetu schválil převrat francouzského prezidenta Ludvíka Napoleona. Jeho vrchol kariéry však nastal až za tři roky, kdy byl pověřen sestavením vlády.

Ve své práci jsem řešil i královnin postoj ke krymské válce. Zjistil jsem, že na počátku konfliktu se s tehdejším ministerským předsedou lordem Aberdeenem nestavěli příliš optimisticky. Královninu roli během války jsem zjistil z odborného článku od amerického historika z Illinoiské univerzity Waltera Arnsteina. Arnstein líčil Viktoriinu i Albertovu činnost, která zahrnovala charitativní akce, vítání vojáků i návštěvy nemocnic. Osobně mě překvapilo, že se Viktorie zajímala o zdravotní sestry a věděla o práci Florence Nightingaleové. Svou roli taky využila při otevření nové nemocnice. Princ Albert se pokoušel pomoci Británii svými reformami. Kromě zdokonalení armády, založil i společnost, jež měla poskytnout vzdělání důstojnickým dětem.

Jestli princ Albert choval k lordu Palmerstonovi určité antipatie, změnil po krymské válce názor. Premiérovi nevadila Albertova idea sjednoceného Německa a nesnažil se ho přemluvit během jeho úsilí provdat princeznu Viktorii za pruského prince Fridricha. Získal jsem poznámky, z kterých vycházelo, že se Albert obával vzrůstajícího vlivu Napoleona III. Nezjistil jsem, do jaké míry svými názory ovlivnil královnu, a však když v roce 1870 začala prusko-francouzská válka, stála královna na straně Pruska. Toto Viktoriino rozhodnutí nicméně nemuselo mít s její zahraniční politikou nic společného, protože se mohla rozhodnout pro podporu Pruska kvůli přítomnosti své prvorozené dcery na tamním královském dvoře.

Druhou kapitolu jsem ukončil smrtí prince Alberta. Již jsem zmínil, jaký vliv měla jeho přítomnost na královniny postoje a chování. Po princově smrti se Viktorie uzavřela do soukromí. Nicméně po nějaké době i s přispěním Disraeliho se začala zajímat o státnické záležitosti. V poslední kapitole jsem porovnával Viktoriiny postoje jak k Disraelimu, tak ke Gladstoneovi. Nejdříve jsem ale musel popsat jejich rozdílné počátky politických kariér. V případě Disraeliho jsem potřeboval zjistit, proč se postavil proti siru Robertu Peelovi, poněvadž se od té doby jeho politický život vyvíjel až ke královninu pověření ujmoutí se premiérského úřadu. Když jsem si dal za cíl zanalyzovat Viktoriiny postoje k ministerským předsedům, zajímal mě i názor Disraeliho na monarchii. Zjistil jsem, že se přidal ke skupině Mladá Anglie, která usilovala o to, aby se monarchie vrátila do původního postavení.

Benjamin Disraeli byl nejen politikem, ale i spisovatelem. Do svých románů se pokoušel zanést své názory na tehdejší dobu. Zjistil jsem, že se v románu *Sybil* například dovolával, aby lidé začali podporovat monarchii. První výjimečnou roli Disraeliho, kterou jsem ve své analýze vylíčil, byla jeho práce při volební reformě v roce 1868. Ačkoli v té době ještě nebyl předsedou vlády, stal se hlavním tvůrcem politiky konzervativců. Zohlednil jsem i roli samotné královny, jež žádala poklidné odhlasování nové reformy bez parlamentní rozepří. Ve svém dopise tehdejšímu premiérovi hraběti Derbymu popsala svůj postoj k navýšení počtu voličů a apelovala na opoziční liberální politiky, aby promysleli kroky vládní strany.

Benjamin Disraeli byl do premiérského úřadu poprvé jmenován až kvůli zhoršení zdravotního stavu hraběte Derbyho. V dopise Derbymu královnin osobní tajemník vylíčil, že Viktorie věřila Disraeliho zkušenostem ve vedení vlády. Proti jeho vládě se však v roce 1868 shromáždila široká opozice. Po sesbírání poznatku jsem přišel na to, že se královna, která se shodovala s Disraeliho politikou, rozhodla udržet jeho vládu až do nových voleb. Ačkoli v době, kdy se připravovala svatba s Albertem, nechovala žádné antipatie k liberálnějším

stranám, jako byli whigové či radikálové, nyní se pokoušela zamezit Gladstoneovi, aby utvořil vládu, jejíž součástí by byli radikální a irští politici. Právě v roce 1868 se mezi královnou a Disraelim vyvinulo vzájemné porozumění, které ještě zesílilo během jeho druhého premiérského období. V jednom výťahu z královnina deníku z tohoto období jsem objevil královninu zmínku o Disraeliho snaze dopřát královně pohodlí, jež od předešlých ministerských předsedů tolik nedostávala.

Z dalších voleb vyšel vítězně William Gladstone a jeho liberální strana. První jejich vzájemný konflikt vyšel z Viktoriina úsilí nedopřát ministerstvo zahraničí lordu Clarendonovi. I přes všechny Viktoriiny námitky se nicméně Clarendon tohoto ministerstva ujal. Ačkoli se královna nestavěla ke Gladstoneovu návrhu odluky irské církve příznivě, nakonec při hlasování podpořila vládní zákon. Asi největší pozornost v tomto Gladstoneovu premiérském období jsem věnoval prusko-francouzské válce z let 1870 a 1871. Jak jsem již zmínil, královna více preferovala pruskou stranu. A však princezně Viktorii tehdy psala o důležitosti britské neutrality v tomto konfliktu, i když se zmínila i o agresivním chování Francouzů.

Rozdíl mezi královniným jednáním s Disraelim a Gladstonem jsem zpozoroval po Gladstoneově neúspěšném projednávání zákona o irských univerzitách. Premiér žádal královnu, aby přiměla Disraeliho k sestavení nové vlády. Viktorie se ho nicméně nepokoušela přemluvit. Na rozdíl od situace z roku 1868, kdy dopřála Disraelimu dovládnutí do voleb kvůli jeho pověsti, nyní nechala Gladstonea se trápit ve vládě, která měla potíže při odhlasování návrhů zákonů. Po volební porážce v roce 1874 opustil Gladstone post vůdce liberální strany. Začalo tak druhé Disraeliho premiérské období, ve kterém vykonal několik důležitých politických jednání přínosných jak pro královnu, tak pro Británii.

Královnin postoj ke koupi podílu Suezského průplavu jsem zjistil z jejího deníku. Viktorie byla spokojená s podílem, protože poskytl bezpečí pro Indii. Přikládala důležitou roli jenom Disraelimu. Další příležitost k vylíčení spolupráce mezi královnou a premiérem jsem objevil v otázce císařské koruny. Britská společnost se stavěla negativně vůči postavení titulu „císařovna“ před titul „královna“. Přestože se proti novému titulu postavila opozice, Sněmovna lordů ho po několika jednáních odhlasovala. O Viktoriině chování k Disraelimu vypovídalo i to, že si nechala od předsedy vlády poradit, při jakých výkonech má císařský titul užívat. Jako vrchol Disraeliho kariéry jsem poznamenal jeho roli během velké východní krize. Po příchodu zmínek o bulharském vraždění se veřejnost začala bouřit proti Disraeliho rezervovanějšímu přístupu. Královna sice události v Bulharsku odsoudila, ale povzbudila politiku svého premiéra

a byla i ochotná přijmout vyhlášení války. Velmi mě překvapil její dopis z roku 1878, ve kterém nazvala Rusy „barbary“ a chtěla jim dopřát „výprask“.

Gladstone byl kvůli své protivládní rétorice během východní krize označován za ruského agenta. Královna s premiérem zase naopak zastávali takzvané „hurávlástenectví“. Při řešení Disraeliho roli jako hlavního mírotvůrce jsem našel několik zmínek o jeho nedostacích. Zjistil jsem, že Disraeli neuměl pořádně francouzsky a trpěl nedoslýchavostí, takže významnou postavou za britskou stranu měl být spíše markýz Salisbury. I u zisku Kypru se Disraeliho role přeceňovala. Našel jsem zmínku, která přisoudila význam při vyjednávání o nabytí tohoto ostrova Salisbury, několika vojenským odborníkům a britskému velvyslanci v Konstantinopoli. Pro vyličení Královnina rozpoložení vůči Gladstoneovi před volbami v roce 1880 mi umožnil její dopis, ve kterém několikrát zmínila Gladstoneovo jméno ve špatném smyslu. Jeho chování za poslední tři roky popsala jako „násilné, zlomyslné a nebezpečné“.

Gladstone byl po konci Disraeliho vlády jmenován britským premiérem ještě třikrát. Když Disraeli v roce 1881 zemřel, stal se královniným preferovaným politikem markýz Salisbury. Jisté nedostatky v mé práci lze nalézt v jejím zakončení. Rozhodl jsem se ji totiž ukončit Disraeliho smrtí. Z důvodu vytyčeného cíle, vyličit rozdíly v královniných postojích k Disraelimu a Gladstoneovi, mi přišlo vhodné už dále nepokračovat ve studiu jejího chování k liberálnímu ministerskému předsedovi. Především když jsem zjistil, že Viktorie po jeho smrti neprojevila takovou lítost jako v případě Disraeliho. Historické období, které by si zasloužilo více pozornosti, bylo posledních dvacet let vlády královny Viktorie. Jistě by bylo přínosné pečlivě prostudovat Viktoriina výročí z let 1887 a 1897. Především by bylo vhodné prozkoumat, jací významní panovníci se těchto jubileí účastnili. Velmi užitečné informace by měly poskytnout tehdejší noviny, dopisy a deníky.

V seznamu premiérů, jež jsem ve své analýze zmínil, jsem nevěnoval dostatek zájmu ministerským předsedům lordu Johnu Russellovi a lordu Stanleyovi. Činil jsem tak z toho důvodu, že v případě prvního premiérství lorda Russella, jsem se soustředil spíše na zahraniční politiku lorda Palmerstona. A však nebylo by od věci zanalyzovat i Russellův vliv na královnu Viktorii. Koneckonců zastával post předsedy vlády dvakrát a byl před Williamem Gladstonem vůdcem liberální strany. I vůdce konzervativců, lord Stanley představoval velmi pozoruhodnou osobu britské politiky. Ačkoli usedl do premiérského úřadu třikrát, ani jednou v něm nepobýval celé funkční období. V rámci Viktoriiny zahraniční politiky jsem se soustředil více na evropské

než světové události. Pro další výzkum by mohlo představovat přínosné téma i postoj Viktorie k zahraniční politice v oblasti Indie, Severní Ameriky či Afriky.

Postava královny Viktorie i období její vlády představují významné cíle bádání, které je možné prostudovat z nejednoho pohledu. V devatenáctém století byl velký rozmach novin, což nám nyní umožňuje získat mnoho poznatků pro nové studie. Pro vědecké výzkumy mohou být i velmi přínosné rozsáhlé korespondence a memoáry významných osobností. Zmínil jsem již několik témat, jež ale patří k politickým dějinám. A však dalo by se nalézt i několik výzkumných otázek ze sociálních, hospodářských či kulturních dějin. Společenská struktura, růst počtu voličů, hospodářská politika v Irsku, rušení cel i nové umělecké historizující slohy představují velmi přínosné cíle výzkumu. Nemusí se tedy čekat, že by výzkum dějin devatenáctého století jen tak skončil.

Použité prameny a literatura

Nevydané prameny

Hansard at Huddersfield Project 2020, [online]. 2020 Hansard at Huddersfield. University of Huddersfield, Dostupné na: <https://hansard.hud.ac.uk/>

The Times Archive, [online]. 2020 Times Newspapers Limited, Dostupné na: <https://www.thetimes.co.uk/archive>

Vydané prameny

BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), The Letters of Queen Victoria, Volume 1: 1837–1843, London, 1907

BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), The Letters of Queen Victoria, Volume 2: 1844-1853, London, 1907

BENSON, Arthur, BRETT, Reginald, Viscount Esher (eds.), The Letters of Queen Victoria, Volume 3: 1854-1861, London, 1907

BUCKLE, George Earle (ed.), The Letters of Queen Victoria, Volume 4: 1862-1869, London, 1926

BUCKLE, George Earle (ed.), The Letters of Queen Victoria, Volume 5: 1870-1878, London, 1926

BUCKLE, George Earle (ed.), The Letters of Queen Victoria, Volume 6: 1879-1885, London, 1928

WIEBE, Melvin George a kol. (eds.), Benjamin Disraeli Letters, Volume 3, 1838-1841, Totonto, 1987

WIEBE, Melvin George a kol. (eds.), Benjamin Disraeli Letters, Volume 4, 1842-1847, Toronto, 1989

WIEBE, Melvin George, MILLAR, Mary, ROBSON, Ann (eds.), Benjamin Disraeli letters: Volume 6, 1852-1856, Toronto, 1997

PHARAND, Michael, HAWMAN, Ellen, MILLAR, Mary, DEN OTTER, Sandra, WIEBE, Melvin George (eds.), Benjamin Disraeli Letters, Volume: 9, 1865-1867, Toronto, 2013

MONYPENNY, William Flavelle, BUCKLE, George Earle, The Life of Benjamin Disraeli, Earl of Beaconsfield, Volume VI, 1876-1881, New York, 1920

Odborná literatura

ARNSTEIN, Walter, Queen Victoria and the Challenge of Roman Catholicism, The Historian, Taylor & Francis, Vol. 58, No. 2 Winter, 1996, str. 295-314

- ARNSTEIN, Walter, *The Warrior Queen: Reflections on Victoria and Her World*, Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies, The North American Conference on British Studies, Vol. 30, No. 1, Spring, 1998, str. 1-28
- AUERBACH, Jeffrey, *Obstacles, The Great Exhibition of 1851, A Nation on Display*, Yale University Press, 1999, str. 32-52
- BELL, Duncan, *The Idea of a Patriot Queen? The Monarchy, the Constitution, and the Iconographic Order of Greater Britain, 1860–1900, Reordering the World, Essays on Liberalism and Empire*, Princeton University Press, 2016, str. 148-165
- BIVONA, Daniel, *Disraeli's Political Trilogy and the Antinomic Structure of Imperial Desire, Novel: A Forum on Fiction*, Duke University Press, Vol. 22, No. 3, Spring, 1989, str. 305-325
- BLACK, Jeremy, *George III and the Making of the Modern British Monarchy, George III, America's Last King*, Yale University Press, 2006, str. 439-450
- BORUS, György, *Political Parties in the Years Before and After the Glorious Revolution*, Hungarian Journal of English and American Studies, Centre for Arts Humanities and Sciences, Spring-Fall, 2007, Vol. 13, No. 1/2, The Long Eighteenth Century Spring-Fall, 2007, str. 121-130
- BOSTICK, Darwin, TOWNSEND, Guy, *Palmerston and the "Globe"*, Victorian Periodicals Newsletter, The Johns Hopkins University Press on behalf of the Research Society for Victorian Periodicals, No. 18, Vol. 5, No. 4, December, 1972, str. 32-35
- BRIGGS, Asa, *Crimean Centenary*, The Virginia Quarterly Review, University of Virginia, Vol. 30, No. 4, Autumn, 1954, str. 542-555
- BROWN, Ford, *Victoria's Reign, Reviewed Work(s): Queen Victoria and Her Ministers by John Marriott; The Queen and Mr. Gladstone by Philip Guedalla* Review Source, The Virginia Quarterly Review, University of Virginia, Vol. 10, No. 4, October, 1934
- CANNADINE, David, *Constitutional Monarchy, History in Our Time*, Yale University Press, 1998, str. 19-24
- CANNADINE, David, *Dorothy Thompson, Queen Victoria: Gender and Power, History in Our Time*, Yale University Press, 1998, str. 39-47
- CANTOR, Geoffrey, *Anglo-Jewry in 1851: the Great Exhibition and political emancipation*, Jewish Historical Studies, Jewish Historical Society of England, Vol. 44, 2012, str. 103-126
- CATLIN, George, *Considerations on the British Constitution*, Political Science Quarterly, The Academy of Political Science, Vol. 70, No. 4, December, 1955
- CECIL, David, *Lord Melbourne and the Young Victoria*, The American Scholar, The Phi Beta Kappa Society, Vol. 23, No. 4, Autumn, 1954, str. 395-404
- CLINE, C. L., *Disraeli at High Wycombe: The Beginning of a Great Political Career*, Studies in English, University of Texas Press, No. 22, 1942, str. 124-144
- COLLEY, Linda, *The Apotjeosis of George III: Loyalty, Royalty and the British Nation 1760-1820, Past & Present*, Oxford University Press on behalf of The Past and Present Society, No. 102, February, 1984, str. 94-129

- COLLS, Robert, The Constitution of the English, History Workshop Journal, Oxford University Press, No. 46, Autumn, 1998, str. 97-127
- CONARY, Jennifer, "Dreaming over an Unattainable End": Disraeli's "Tancred" and the Failure of Reform, Victorian Literature and Culture, Cambridge University Press, Vol. 38, No. 1, 2010, str. 75-87
- CRAIG, David, The Crowned Republic? Monarchy and Anti-Monarchy in Britain, 1760-1901, The Historical Journal, Vol. 46, No. 1, March, 2003, str. 167-185
- DAVIS, Richard, Disraeli, the Rothschilds, and Anti-Semitism, Jewish History, Vol. 10, No. 2, Fall, 1996, str. 9-19
- FERGUSON, Niall, Britské impérium: Cesta k modernímu světu, Praha, 2016
- HARCOURT, Freda, Disraeli's Imperialism, 1866-1868: A Question of Timing, The Historical Journal, Cambridge University Press, Vol. 23, No. 1, March, 1980, str. 87-109
- HENDERSON, Gavin, Historical Revision: LXXXIV. – The Foreign Policy of Lord Palmerston, History, Wiley, New Series, Vol. 22, No. 88, March, 1938, str. 335-344
- HERACLIDES, Alexis, DIALLA, Ada, Humanitarian Intervention in the Long Nineteenth Century, Setting the Precedent, The Bulgarian atrocities: a bird's eye view of intervention with emphasis on Britain, 1875–78, Manchester University Press, 2015, str. 148-162
- HIBBERT, Christopher, Královna Viktorie, Ostrava, 2004
- HICKS, Geoffrey, Disraeli, Derby and the Suez Canal, 1875: Some Myths Reassessed, History, Wiley, Vol. 97, No. 2, 326, April, 2012, str. 182-203
- HYAMSON, Albert, Don Pacifico, Transactions (Jewish Historical Society of England, Jewish Historical Society of England, Vol. 18, 1953-55, str. 1-39
- JAFFE, Benjamin, A Reassessment of Benjamin Disraeli's Jewish Aspects, Transactions & Miscellanies (Jewish Historical Society of England), Jewish Historical Society of England, 1978-1980, Vol. 27, str. 115-123
- JAMES, Robert Rhodes, The British monarchy: it's changing constitutional role, RSA Journal, Royal Society for the Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce, Vol. 142, No. 5448, April, 1994, str. 21-32
- JENKINS, Roy, Gladstone, Portrét politika viktoriánské Anglie, Praha, 2000
- JOHNSON, Paul, Dějiny anglického národa, Voznice, 2012
- KALMAR, Ivan, Benjamin Disraeli, Romantic Orientalist, Comparative Studies in Society and History, Cambridge University Press, Vol. 47, No. 2, April, 2005, str. 348-371
- LAWRENCE, Jon, Politické dějiny, in: BERGER, Stefan, FELDNER, Heiko, PASSMORE, Kevin (eds.), Jak se píšou dějiny: teorie a praxe, Brno 2016, str. 255-277
- LEITNEROVÁ, Thea, Královské skandály, Praha, 1993
- LEWIS, Clyde, Theory and Expediency in the Policy of Disraeli, Victorian Studies, Indiana University Press, Vol. 4, No. 3, March, 1961, str. 237-258

- LIVELY, Jack, Walter Bagehot and the English Constitution/Walter Bagehot e la Costituzione Inglese, Il Politico, Rubbettino Editore, Vol. 24, No. 3, Settembre 1959, str. 513-520
- LUSZTIG, Michael, Solwing Peel's Puzzle: Repeal of the Corn Laws and Institutional Preservation, Comparative Politics, Comparative Politics, Ph.D. Programs in Political Science, City University of New York, Vol. 27, No. 4, July, 1995, str. 393-408
- MAUROIS, André, Dějiny Anglie, Praha, 1993
- MAUROIS, André, Život Benjamina Disraeliho, Praha, 1997
- MOODY, Theodore, MARTIN, Francis a kol., Dějiny Irska, Praha, 2012
- MORGAN, Kenneth a kol., Dějiny Británie, Praha, 1984
- O'KELL, Robert, Benjamin Disraeli Letters: 1868, Vol. X by Michael W. Pharand, Ellen L. Hawman, Mary S. Millar, Sandra den Otter, and M. G. Wiebe, Victorian Studies, Indiana University Press, Vol. 58, No. 1, Autumn, 2015, str. 137-139
- PARRY, Jonathan, Philip, Disraeli and England, The Historical Journal, Cambridge University Press, Vol. 43, No. 3, September, 2000, str. 699-728
- PHILLIPS, John, WETHERELL, Charles, The Great Reform Act of 1832 and the Political Modernization of England, The American Historical Review, Oxford University Press on behalf of the American Historical Association, Vol. 100, No. 2, April, 1995, str. 411-436
- PILÁT, Jan, Benjamin Disraeli, Praha 1967
- Precedency of His Royal Highness Prince Albert, King-Consort, de jure, of Great Britain and Ireland, Bristol Selected Pamphlets, University of Bristol Library, 1840, str. 3-26
- QUINAULT, Roland, Gladstone and Disraeli: A Reappraisal of their Relationship, History, Wiley, Vol. 91, No. 4, 304, October, 2006, str. 557-576
- REED, Charles V., Royal tourists, colonial subjects and the making of a British world, 1860–1911, British royals at home with the empire, Manchester University Press, 2016, str. 1-28
- RUSSELL-COBB, Trevor, Prince Albert: His Life and Work by Hermione Hobhouse; The Cult of the Prince Consort by Elisabeth Darby and Nicola Smith, Journal of the Royal Society of Arts, Royal Society for the Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce, Vol. 132, No. 5331, February, 1984, str. 212-213
- SAAB, Ann Pottinger, Foreign Affairs and New Tories: Disraeli, "The Press", and the Crimean War, The International History Review, Taylor & Francis, Ltd, Vol. 19, No. 2, May, 1997, str. 286-311
- SAMPSON, Jennifer, "Sybil", or the Two Monarchs, Studies in Philology University of North Carolina Press, Vol. 95, No. 1, Winter, 1998, str. 97-119
- SAUNDERS, Robert, Parliament and People: The British Constitution in the Long Nineteenth Century, Journal of Modern European History, Verlag C.H.Beck, Vol. 6, No. 1, Constitutions, Civility, and Violence in European History: Mid-Eighteenth Century to the Present, 2008, str. 72-87

SHOEN, Harriet H., Prince Albert and the Application of Statistics to Problems of Government, Osiris, The University of Chicago Press on behalf of The History of Science Society, Vol. 5, 1938, str. 276-318

SCHUYLER, Robert Livingstone, The Queen and Mr. Gladstone. by Philip Guedalla, Political Science Quarterly, The Academy of Political Science, Vol. 50, No. 1, March, 1935, str. 122-124

SICHERMAN, Harvey, Disraeli's Secret, The National Interest, Center for the National Interest, No. 67, Spring, 2002, str. 46-57

SIXTA, Václav, Žánr biografie a proměna chápání dějinnosti, in: Dějiny – Teorie – Kritika 15, 2018, č. 2, str. 246-274

STEELE, David, Gladstone and Ireland, Irish Historical Studies, Cambridge University Press, Vol. 17, No. 65, March, 1970, str. 58-88

STEMBRIDGE, Stanley, Disraeli and the Millstones, Journal of British Studies, Cambridge University Press on behalf of The North American Conference on British Studies, Vol. 5, No. 1, November, 1965, str. 122-139

STRACHEY, Lytton, Královna Viktorie, Praha, 1993

TAYLOR, Antony, Palmerston and Radicalism, 1847-1865, Journal of British Studies, Cambridge University Press on behalf of The North American Conference on British Studies, Vol. 33, No. 2, April, 1994, str. 157-178

TAYLOR, Miles, Crown and Company, Empress, Queen Victoria and India, Yale University Press, 2018, str. 12-13

TAYLOR, Miles, Queen-Empress, Empress, Queen Victoria and India, Yale University Press, 2018, str. 86-100

TAYLOR, Miles, Queen Victoria and India, 1837-61, Victorian Studies, Papers from the Inaugural Conference of the North American Victorian Studies Association, Indiana University Press, Vol. 46, No. 2, Winter, 2004, str. 264-274

TUCKER, Albert, Disraeli and the Natural Aristocracy, The Canadian Journal of Economics and Political Science/Revue canadienne d'Economie et de Science politique, Canadian Economics Association, Vol. 28, No. 1, February, 1962, str. 1-15

WASSON, Ellis, Dějiny moderní Británie, od roku 1714 po dnešek, Praha, 2010

WEBSTER, Charles Kingsley, The Accession of Queen Victoria, History: New Series, Wiley, Vol. 22, No. 85, June, 1937, str. 14-33